

1940'lı Yıllarda İngiliz Kùltür Heyeti'nin Ankara'da Açtığı Kùltürel Propaganda Sergileri*

*Cultural Propaganda Exhibitions of the British Council in Ankara in the 1940s***

Esra ÖZKAN KOÇ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Trabzon, Türkiye
Karadeniz Technical University, Faculty of Letters, Department of Art History, Trabzon, Turkey
ozkanesra2@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8440-3920

Raziye Çiğdem ÖNAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Trabzon, Türkiye
Karadeniz Technical University, Faculty of Letters, Department of Art History, Trabzon, Turkey
cigdemornek@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8860-5949

DOI: 10.5505/jas.2021.60783

Öz

İkinci Dünya Savaşı boyunca özellikle Almanya ve İngiltere olmak üzere mihver ve müttefik devletler, Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi için ÷lke sınırları içerisinde bir takım propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Propagandayı en iyi kullanan ve kurgulayan ÷lkelerden biri olan İngiltere, 1934 yılında İngiliz Kùltür Heyeti'ni (British Council) kurarak film, konferans, dil kursları gibi faaliyetlerle İngiltere'nin dilini, kùltürel birikimini, sanat ve mimarisini diğer ÷lkelere tanıtmayı amaçlamıştır. 1940 yılında Ankara'da ilk ofisi açılan heyet, ÷lke içerisindeki çalışmalarıyla geniş bir kamuoyu yaratarak iki ÷lke arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmeyi başarmıştır. Geniş kitlelere ulaşmanın en önemli temsil mekânlarından biri olan sergiler, kùltürel propagandanın etkin bir aracı olmuş; İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında İngiliz Kùltür Heyeti tarafından başkent Ankara'da resim ve grafik, mimari, eğitim kurumları, kitap sergileri, şehircilik, mobilya, fotoğraf alanlarında sergiler düzenlenmiştir. Sergiler, Türk Hükümeti yetkilileri ile bir araya gelerek yakın ilişkiler kurulmasına imkân tanımış; bir bakıma İngiltere'nin Türkiye'de yürüttüğü propagandaya hizmet etmiştir. Heyet, Türkiye içerisinde düzenlemiş olduğu sergilerde, savaşmakta olan ÷lkesinin güçlü ve parlıtlı yönlerini ön plana çıkararak, Türkiye'yi savaşta ve sonrasında ittifak bir ÷lke olarak yanına çekmeyi hedeflemiştir. İngiltere, her ne kadar Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesi konusundaki amacına ulaşamasa da, İngiliz Kùltür Heyeti'nin yürüttüğü sözü edilen faaliyetlerle kendi dilini, kùltürünü, yaşantısını ÷lke içerisinde tanıtmayı başarmış; savaş sonrasında da Türk-İngiliz ilişkilerinin dostane bir zemine oturtulmasını sağlamıştır.

Faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmekle birlikte çalışma konusunun öznesi olan İngiliz Kùltür Heyeti'nin açmış olduğu sergiler, 1940'lı yıllar ile sınırlandırılmış ve on yıllık süreç mercek altına alınmıştır. Arşiv belgeleri, süreli yayınlarda çıkan haberler ve sergi kataloglarından elde edilen bilgiler çerçevesinde sergilerin açıldığı tarihler, mekânlar, sergilenen eserler, bu sergilere Türk Hükümeti, halkın ve basının bakışı, dönemi içinde ne anlam ifade ettiği ve diğer ÷lkelerin benzer etkinlikleri ile karşılaştırıldığında

* Bu makaleye konu olan araştırma, 2020 Koç Üniversitesi VEKAM Araştırma Ödülüne hak kazanmıştır.

** The research covered in this article received the Koç University VEKAM Research Award in 2020.

nerede durduğu gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. 1940-1950 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte, İngiliz Kültür Heyeti'nin Ankara'da düzenlediği sergi etkinliklerine odaklanan bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sırasında ittifakların önem kazanması, savaş sırasında yürütülen çeşitli propagandalar ve savaş sonrasında değişen dünya dengelerinin, heyetin bu yıllar boyunca Türkiye'de yoğun bir faaliyet yürütmesine yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: İngiliz Kültür Heyeti, Kültürel propaganda, Mimari, Resim sanatı, İkinci Dünya Savaşı, Sergiler, Ankara

Abstract

The axis and allied powers, mainly Germany and Britain, used propaganda in Turkey throughout Second World War in an attempt to persuade Turkey to become an ally. Britain was at the forefront of this movement and held films, conferences, language courses etc at the British Council, which was established in 1934, to promote English language, cultural accumulation, art and architecture. The council, the first office of which was opened in Ankara in 1940, succeeded in strengthening the diplomatic relationships between the two countries by extensively raising public opinion across the country through its activities. Exhibitions, which are a highly effective method of communication for large groups, were organized in the capital Ankara by the British Council during and after Second World War as a vehicle of cultural propaganda to exhibit art and graphics, architecture, educational institutions, books, urbanism, furniture and photography. The pro-British exhibitions provided the opportunity to establish close relations with Turkish Government officials; and so can be seen to have served Britain's propaganda efforts to secure Turkey as an ally, both during and after the war. Although Britain actually failed to persuade Turkey to become a war ally, these exhibitions carried out by the British Council did succeed in introducing the English language, culture and lifestyle to the country, and thus creating positive Turkish-British relations even after the war. While the British Council continues to conduct such activities, the exhibitions held by the British Council, which are the subject of the study, are limited to those of the 1940s. The study uses archive documents, news in periodical publications and information obtained from exhibition catalogues to address questions such as the dates of the exhibitions, the areas and works exhibited, the views of the Turkish government, the public, and the press of these exhibitions, as well as the relevance of the exhibitions in their period and how they compared to similar activities by other countries.

The study, which is entitled "The Cultural Propaganda Exhibitions of the British Council in Ankara in the 1940's" and focuses on the exhibition activities organized by the British Council in Ankara during the 10-year period between 1940-1950, concludes that reasons such as the propaganda that occurred during World War II, the changing global political balances after the war, and the increasing importance of alliances, all lead the delegation to conduct an intense program of activities in Turkey during those years.

Keywords: British Council, Cultural propaganda, Architecture, Paintings, Second World War, Exhibitions, Ankara

Giriş

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında Türkiye, jeopolitik açıdan çok kritik bir bölgeydi. 1939 yılı başlarında savaşın kaçınılmaz olduğunu anlayan ülkeler, Türkiye'yi kendi tarafına çekmek için büyük bir çaba içinde olmuş,¹ alanlarında başarılı devlet adamlarını büyükelçi olarak Ankara'da görevlendirmişlerdir² (Seydi, 2006, s. 2; 2014a, s. 823). Her iki blok açısından da savaş-taki stratejilerinde önemli olan Türkiye'nin çevresi hem müttefik hem de mihver devletlerce kuşatılmış, kendi-

sini baştan çıkarmak adına yapılan tüm çabalara karşın Türkiye, yürüttüğü başarılı denge siyaseti sayesinde son ana kadar savaşın dışında kalmayı başarmıştır (Zürcher, 2014, s. 299-301; Keskin, 1997, s. 91-92; Ekinci, 2002, s.711; Ünalp, 2020, s.217-218; Deringil, 2003, s.1).

Bu süreçte Türk devlet yetkilileriyle sıcak temaslar yürüten ülkelerin Türkiye'yi kendi yanlarında savaşması için ikna amaçlı kullandıkları yöntemlerin (Ünalp, 2020, s. 217-218) en etkililerinden biri propagandadır. Hedef kitlelere bir öğreti, görüş, inanış ve ideolojiyi tanıtmak,

1 1930'lu yılların ortalarına doğru İtalya ve Almanya'nın yayılmacı bir siyaset benimseyerek saldırgan tutumlar izlemesi, yeni bir savaşın başlayacağını habercisi olmuş; savaşa doğru ittifakların öneminin artması üzerine, İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında "Üçlü İttifak Antlaşması" imzalanmıştır (Özmen, 2009, s.112).

2 Alman büyükelçisi olarak Almanya'nın eski Başbakanı Franz Von Papen, İngiltere büyükelçisi olarak Sir Hughe Knatchbull-Hugessen görevlendirilmiştir (Seydi, 2006, s. 2).

benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı, sembol, imaj, slogan başta olmak üzere çeşitli araçlarla yapılan eylem olarak tanımlanan propaganda;³ sahası, kapsamı, konusu ve kaynakları bakımından çeşitlilik arz etmektedir (Akarcalı, 2003, s.10-11; Clark, 2004, s.150; Pratkanis ve Aronson, 2008, s.12-13).

17. yüzyılda kavram olarak benimsenen propaganda, Birinci Dünya Savaşı'nda ikna yöntemleri ve totaliter rejimlerin uygulamalarını tanımlamak için kullanılmış, zaman içerisinde gücü ve önemini anlaşılmasıyla daha yaygın bir hâle gelmiştir (Pratkanis ve Aronson, 2008, s.12-13). 1914-1918 arasında süren savaş boyunca neredeyse askeri savaş kadar propaganda savaşı da önem kazanmıştır (Avşar, 2004, s. 31; Roth, 1967, s.109). Klasik savaş anlayışı, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte hayatın tüm alanlarına sirayet eden bir savaş hâline dönüşerek topyekün (Total) savaşın ilk örneği olarak tarihteki yerini almıştır. Topyekün savaş, düşmanla cepheye nasıl savaşıyorsa aynı motivasyonla cephe gerisinde de savaşarak, devletin askeri, ekonomik, kültürel ve psikolojik olmak üzere tüm maddi ve manevi kaynakların seferber edilmesi anlamına gelmekteydi (Craig, 1967, s.10; Roth, 1967, s.111-112; Welch, 2017, s. XIII).

İlk defa Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan modern propaganda tekniği, gazete, radyo, sinema, resim, afiş, kartpostal ve fotoğraf gibi göze ve kulağa hitap eden araçlarla (Sofuoğlu Yıldırım, 2015, s. 903-930), düşmanı kötü göstermek ya da düşman ülkelerin iyi yönlerini kamuoyundan gizlemek (McCarthy, 2002, s.469; Pratkanis ve Aranson, 2008, s.16), kitleleri belli bir görüşe doğru yönlendirmek, gerçeği saklamak, çarpıtmak ve bazen de gözler önüne sermek gibi amaçlar taşımaktaydı (Beckett, 2001, s. 324).

Mevcut kültür dışındaki diğer kültürler üzerinde sempati yaratmayı ve hedef kitleyi etkilemeyi amaçlayan bir propaganda türü olan kültürel propaganda ise (Avcı, 2018, s.102) özellikle İkinci Dünya Savaşı boyunca etkili bir silah olarak kullanılmıştır. Toplumlar arasındaki etkileşimi güçlendiren kültürel propaganda, halk üzerinde karşılıklı saygı ve güvenin yanı sıra yeni fikirlerin benimsenmesinde de önemli rol oynamıştır (Purtaş, 2013, s. 2).

İkinci Dünya Savaşı boyunca, savaşan her iki bloğun⁴ temsilcisi olarak Almanya ve İngiltere, Türk kamuoyunu yanına çekmek, hükümeti etkilemek ve Türkiye üzerinde siyasal, ekonomik, askeri ve kültürel bakımdan egemenlik kurmak amaçlı giriştikleri mücadelede, radyo, sinema ve basın başta olmak üzere çeşitli iletişim araçlarından faydalanarak, özellikle yönetici kadroya seslerini duyurmaya çalışmışlardır (Ceyhan, 1985, s. 30; Keskin, 1997, s. 92-93, 95; Seydi, 2014b, s. 266).

Daha İkinci Dünya Savaşı başlamadan Türkiye ile sıcak temaslar yürüten İngiltere, savaş boyunca tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi propagandayı en iyi kullanan ülkelerin başında gelmektedir. Almanların Türkiye'de yürüttükleri yoğun propaganda faaliyetleri karşısında endişe duyan İngilizler, Almanların propagandalarını etkisiz hâle getirmek için Türkiye'de geniş bir propaganda yapılanması içine girmişlerdir (Seydi, 2006, s. 4-5). Mustafa Ceyhan (1985, s. 85), İngiltere'nin Almanlara karşı yürüttükleri propaganda savaşında, Türkiye'nin müttefiki olmanın ayrıcalığını yaşadığını ve daha rahat bir şekilde çalışabildiklerini ifade etmiştir. Savaşın bitimine değin Türkiye'den yardım beklentisi içinde olan İngiltere, Türkiye ile ilişkilerini, ilk olarak Türkiye'yi savaşa sokmak için elinden geleni yapmak, ikincisi ise bunu elde edemediğinde zararı en aza indirerek Türkiye'nin Almanya ile

3 Propaganda hakkında detaylı bilgi edinmek için bkz.: Domenach, JM. (1995). *Politika ve Propaganda*. (Çev. Yücel. T.). İstanbul:Varlık Yayınları; Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*. İstanbul: Alfa Yayınları; Özdağ, Ü. (2017). *Algı Yönetimi: Propaganda, Psikolojik Savaş, Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*. Ankara: Kripto Yayıncılık.

4 İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'de en çok propaganda faaliyeti yürüten ülkeler, İngiltere ve Almanya idi. Aslında iki ülkenin de Türkiye'ye yönelik bu faaliyetleri temelde iki ülkenin birbirine üstünlük sağlamak ve Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa çekmek üzerine kuruludur. Onlar kadar olmasalar da benzer propaganda faaliyetleri yürüten başka ülkeler de bulunmaktaydı. İtalyan propagandası Türkiye'de çok fazla etkili olamamış; ancak Alman propagandasının bir destekçisi olarak varlık göstermiştir. Müttefik ülkelerden biri olan Fransa'nın Türkiye'deki en önemli propagandası Almanya tarafından işgal edilmesinden öncesine dayanmaktaydı. Fransızlar Türk gazetecileri ülkelerine çağırarak hükümet ve kamuoyunda bir hareket yaratmak ve Fransa'nın güçlü olduğu inancını uyandırmaya çalışmışlardır. Savaşta Almanya'ya karşı İngiltere ile ittifak kuran Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise propaganda konusunda müttefiklerle birlikte çalışmıştır. ABD bu minvalde İstanbul'da açtığı "Haberler Bürosu" adlı haber ajansı ile gazetelere yazı ve resim göndermiş, büroya ait salonlarda sergiler düzenlemiştir. Tıpkı Fransızların yaptığı gibi Türk gazetecilerini ülkelerine çağırarak dost ülke oldukları vurgusunu yapmışlardır (Ceyhan, 1985, s.78, 85, 107-109). Savaşın ilk yıllarında Almanya ile birlikte hareket eden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Almanların kendisine savaş açmasından sonra müttefikler tarafına geçmiştir. Bu süreçte SSCB ve Türkiye ilişkileri yumuşak bir zemine dayanmaktaydı. Ancak ikili ilişkilerdeki bu yumuşama, SSCB'nin Almanları 1942'de Stalingrad'da mağlup edip güçlenmesinden sonra çok farklı bir boyut kazanmış; SSCB'nin Türkiye üzerinde yaptığı propaganda faaliyetleri her ne kadar baskıcı bir hal almışsa da çok etkili olmamıştır (Ceyhan, 1985, s. 11-115, Aydoğmuş, 2019, s.135).

yakınlaşmasına engel olmak şeklinde iki esas üzerine kurgulanmıştır (Derिंगil, 2003, s.12).

Hitler'in 1933-1939 yılları arasında Avrupa'da giderek saldırgan bir tutum izlemesi üzerine İngiltere'de, içte ve dışta Nazilerin politikalarına karşılık vermek ve ülkeleri adına propaganda faaliyetlerini yürütmek için Enformasyon Bakanlığı kurulmuştur. Enformasyon Bakanlığı bünyesinde kurulan Division for Enemy and Enemy Occupied Countries (Düşman ve Düşman İşgalindeki Ülkeler Propaganda Dairesi) ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Section D adlı bir birimle propaganda ve paralel faaliyetleri organize edilmiştir. Tüm bu örgütlenmeler içinde en öne çıkan ise Avrupa'daki faşist yönetimler ve müttefikleriyle mücadele etmek amacıyla Temmuz 1940'da kurulan Special Operation Executive (SOE) [Özel Operasyonlar Dairesi] idi. Yine Enformasyon Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan BBC (British Broadcasting Corporation) ise Fransızca, İtalyanca, Almanca gibi dillerde yaptığı yayınlarla Alman propagandasını etkisiz hâle getirmeye çalışmaktaydı (Brooks, 2007, s.11-12; Danacıoğlu Tamur, 2012, s. 67; Deem, 2019, s.13-24, 32; Seydi, 2006, s. 69-70; Seydi, 2014a, s. 823).

Enformasyon Bakanlığı, Türkiye'ye yönelik propaganda faaliyetlerini, işgale uğramamış diğer ülkelerde olduğu gibi, büyükelçilik bünyesinde faaliyet gösteren Basın Ataşeliği aracılığıyla yapmaktaydı. Özellikle İstanbul'da artan Alman propaganda faaliyetlerine karşı sessiz kalmak istemeyen İngiltere'nin, Balkanlar'daki gelişmeleri takip etmek amacıyla Enformasyon Bakanlığı aracılığıyla Ocak 1940'da Ankara'daki Basın Ataşeliği'ne bağlı olarak İstanbul'da da İstihbarat Bürosu kurduğu bilinmektedir. Büroya başkanlık eden Denison Ross, Türk basınıyla iyi ilişkiler kurarak basında İngilizlerin lehine haberlerin yapılmasını sağlamış, kamuoyunu istenilen şekilde yönlendirmeye çalışmıştır. Büronun Türkiye'deki propaganda faaliyetleri arasında film gösterimleri, radyo yayınları, *London Times*, *London News*, *Sphere*, *Realite* ve *Cephe* gibi yayınların dağıtılması yer almaktaydı (Seydi, 2006, s.72-196; Şükür, 2015, s.104-105).

İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik uyguladığı propagandalardan biri de bazı milletvekillerinin ve gazetecilerin

İngiltere'ye davet edilmesidir. İlk gezi 1939'da Başvekâlet Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper ve altı gazeteci⁵ ile gerçekleştirilmişti (30-18-1-2, 87/42/1, BCA; Selçuk, 2019, s. 408). Mayıs 1940'da gerçekleştirilen ikinci geziye eski Savunma Bakanı ve Bursa milletvekili Naci Tınaz, Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğü'nden Selim Sağıp Sarper ve Şekip Enginer, Ankara milletvekili Falih Rıfki Atay, Çorum milletvekili ve *Vakit* gazetesi yazarı Asım Us, Bolu milletvekili ve *Tanin* gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Sivas milletvekili ve *Akşam* gazetesi kurucusu Necmettin Sadak, *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Nadir Nadi, *Yeni Asır* gazetesinden Şevket Bilgin ve Anadolu Ajansı Genel Müdürü Muvaffak Menemencioğlu katılmıştır (30-10-0-0, 235/583/11, BCA; Nadi, 1965, s. 68). Basında çıkan haberlerden elde edilen bilgilere göre, İngiliz Kültür Heyeti (British Council) Londra temsilcisi Lord Lloyd tarafından karşılanan gezi ekibine, İngiltere'nin farklı şehirlerindeki askeri kamplar, çeşitli silah fabrikaları ve bahri üsler gezdirilmiş; ulaşım ve konaklama giderleri İngiliz Kültür Heyeti tarafından karşılanmıştır. Ayrıca Londra'da bulunan Türk büyükelçisi Dr. Tevfik Rüştü Aras, heyet onuruna sefarette bir kabul düzenlemiştir (Selçuk, 2019, s. 410-411). İngiliz Kültür Heyeti'nin Türkiye'deki ofisi açılmadan önce gerçekleştirilen gazeteci ve milletvekillerinden oluşan bu programlardan bir diğeri de 1-27 Eylül 1942 tarihleri arasında *Yeni Sabah* gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın, *Cumhuriyet*'ten Abidin Daver, *Ulus*'tan Ahmet Şükrü Esmer, *Vatan*'dan Ahmet Emin Yalman ve *Tan* gazetesinden Zekeriya Sertel'in aralarında olduğu gezidir⁶ (Selçuk, 2019, s. 411-415; İngiltere'ye Bir Matbuat , 1942, s. 2).

1930'ların sonlarında, İngiliz propagandasını daha sağlam bir zemine oturtmak ve ikili ilişkileri güçlendirmek için Londra'da bir halkevi açılması gündeme gelmiştir. 1939 Erzincan depremi sebebiyle depremzedelere yardım amacıyla kurulan Türk-İngiliz Komitesi'nin temsilcisi Sir Wyndham Deeds, Türkiye gezisinin ardından 12 Şubat 1940'da CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazısında, halkevleri ile ilgili övgü dolu sözlere yer vererek, İngiltere'nin eğitim ve kültürel etkinlikleri için Türkiye'de İngiliz Kültür Heyeti'nin, Londra'da

5 Geziye gönderilen gazetecilerin kim olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

6 Gezi ekibi, Londra Büyükelçisi ve İngiltere Haberler Bakanlığı Parlamento Müsteşarı M. Thurtle tarafından karşılanmıştır, Alman bombardımanından etkilenen alanları gezerek savaşın yıkıcı etkisine bizzat şahit olan İngiltere'nin mühimmat fabrikalarını ve bir uçakla kıyılardaki müdafaa mevzilerini gezmiştir (Selçuk, 2019, s. 411-415). İngiltere sonrasında Amerika'yı ziyaret eden aynı gezi heyeti, olumlu bir etkiyle ülkelerine dönmüş ve törenlerle karşılanmışlardır. Yazılarında gezi boyunca verilen yemek ve toplantılardan, İngiliz savaş sanayisi ve İngiltere'nin savaşta amacı gibi konulardan bahsederek Türk-İngiliz dostluğunu öne çıkarmışlardır (Ceyhan, 1985, s. 99-103).

ise bir Türk halkevinin açılmasını teklif etmiştir. Refik Saydam'ın 14 Şubat 1940 tarihli olumlu cevabı ve İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ve İngiliz Kültür Heyeti'nin istek ve girişimleriyle Londra Halkevi,⁷ halkevlerinin 10. yıldönümü olan 19 Şubat 1942'de açılmıştır (490-1-0-0, 1065/1086/1, BCA; Malkoç, 2009, s. 36-37). Türk yetkilileri, öğrenciler, diplomatlar, İngiltere Dışişleri yetkilileri, İngiliz Kültür Heyeti Londra temsilcisinin de yer aldığı açılış töreninde, Londra Büyükelçisi Dr. Tevfik Rüştü Aras, Anthony Eden ve Sir Malcom Robertson yaptıkları konuşmalarda iki ülke arasındaki dostluğa atıfta bulunmuşlardır (Londra Halkevi, 1942, s. 1.4; Londra Halkevinin Açılma Töreni, 1942, s.1).

Savaşın sona erdiği 1945'te demokratik batı dünyasıyla komünist blok arasında baş gösteren ayrışma ortamında, Sovyetler Birliği'nin faaliyetleri endişeleri artırmış, Türkiye'nin en yakın müttefiki de Batı'nın koruyucu gücünü hissetmek için uğraşan Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmuştur⁸. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu sürecin erken yıllarında askeri ve stratejik alanda gerçekleşen küresel rekabet ortamında kültürel ilişkiler de önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye'nin İngiltere ile olan kültürel ilişkileri savaş sonrasında daha güçlü ve hareketli bir görünüm sergilemiştir. İngiltere'nin savaştan çıkardığı ders, 1940 yılı itibarıyla Türkiye'de sürdürdüğü kültürel faaliyetlerine giderek ivme kazandırmak olmuştur (Babaoğlu, 2019a; s. 23-32).

Birinci Dünya Savaşı'ndaki propaganda faaliyetleri ile savaş sonrasında kötü bir imaj kazanan İngiltere (Brooks, 2007, s. 9), daha ılımlı bir politika ile ülke içinde ve yurt dışında İngiliz dilinin, kültürünün tanıtılması, İngiltere ve diğer ülkeler arasında eğitim ve kültürel faaliyetler

gerçekleştirerek, bu yolla kültürel ilişkileri güçlendirmek çabası içinde olmuştur. 1934'te kurulan İngiliz Kültür Heyeti (British Council) (Akarcı, 2003, s. 219; Corse, 2013, s.1-2; Seydi, 2006, s. 69) 1940'lı yıllar boyunca Türkiye'de bu amaca hizmet edecek, oldukça etkin çalışmalar yürütmüştür.

İngiliz Kültür Heyeti: Kuruluşu, Hedefleri ve Çalışmaları

İngiltere, 1930'lu yılların başında tüm dünyada değişen siyasi, ekonomik ve ticari dengeler sebebiyle, uluslararası diplomasi çalışmalarına diğer ülkelere nazaran daha geç başlamıştır. İngiltere'nin geçmiş yüzyıldaki sanayi ve teknoloji hususundaki öncülüğünün devam ettiğini ve evrensel olarak kendilerinin hâlâ saygı duyulan bir ülke olduğunu düşünmesi, bu gecikmenin sebepleri arasında sayılabilir. İngiltere, Almanya ve İtalya gibi rakiplerinin (Shakespeare, 2013, s. 6; Fyvel, 1951, s. 363) denizaşırı ülkelerde bile kendi kültürlerini, dillerini, yaşam standartlarını, bilimsel-teknik kaynaklarını, sanayi alanındaki yenilik ve üstünlüklerini yaymak için çaba sarf ettiklerini ve bunun için büyük miktarlarda para harcadıklarını, yanı sıra bu ülkelerin İngiliz karşıtı propaganda sesleri yükselttiklerini fark etmeleri üzerine onlarla rekabet etmek için birtakım diplomatik arayışlara girişmiştir (Duman, 2018, s.62; Nicholson, 1955, s. 6-7). Bu girişimlerinden biri de kuşkusuz İngiliz Kültür Heyeti'nin⁹ kurulmasıdır.

İngiliz Kültür Heyeti (British Council),¹⁰ Avustralya doğumlu Reginald Leeper'in¹¹ önderliğinde Kasım 1934'de Londra'da kurulmuştur (Donaldson, 1984, s. 1; Taylor, 1978, s. 252). Heyetin başkanları, heyetin politi-

7 Londra Halkevi'nin en çok önem verdiği faaliyetler arasında bünyesinde açmış olduğu Türkçe ve İngilizce kurslar yer almaktaydı. Yanı sıra sergiler, konferanslar, film gösterimleri de düzenlenmekteydi (Malkoç, 2009, s. 36; Selçuk, 2019, s. 453-458; Duman, 2018, s. 62-69; Yaşar, 2010, s.182-183).

8 Türkiye'nin 1945-1950 arası döneminin dış politikası hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz.: Oran, B. (2019). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt. I). İstanbul: İletişim Yayınları; Erol, M.S. (2015). 1946-1950 Dönemi Türk Dış Politikası. A. Çaylak ve M. Dikkaya (Ed.), *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi* (s. 345-358). Ankara: Savaş Yayınevi.

9 Arşivlerden yararlanmak üzere British Council'e başvurulmuşsa da herhangi bir gelişme kaydedilememiştir.

10 Dışişleri Bakanlığı'nın desteğiyle "The British Committee for Relations with Other Countries" ismiyle kurulan (Byrne, 2013, s. 21) heyetin adındaki "Committee" kelimesi 1936 yılında "Council" ile değiştirilerek "The British Council (İngiliz Kültür Heyeti)" ismini almıştır (Donaldson, 1984, s. 1; Taylor, 1978, s. 252).

11 Sir Reginald Leeper (1888-1968), diplomatik kariyerine I. Dünya Savaşı sürecinde İstihbarat Servisi'nde aldığı görevle başlamış, kısa bir süre de Siyasi İstihbarat Servisi'nde çalışmış, British Library (İngiltere Milli Kütüphanesi) Travel Association ve BBC (British Broadcasting Corporation)'nin yabancı dil yayınları aracılığıyla yurt dışındaki kamuoyunu etkilemeye çalışan Dışişleri Bakanlığının haber departmanının şefliğini yapmıştır (Cull, 1999, s. 217; Atherton, 1994, s. 27). Leeper, Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerin kendi kültürlerini diğer ülkelere tanıtmak amacıyla yaptığı faaliyetlerden hükümete bahsederek, İngiltere hükümetinin özellikle bütçe konusundaki katı tutumuna rağmen, kültürel ilişkilerin yönetimi için heyetin kurulması gerekliliği konusunda fitili ateşleyen isim olmuştur (Corse, 2013, s. 20-22).

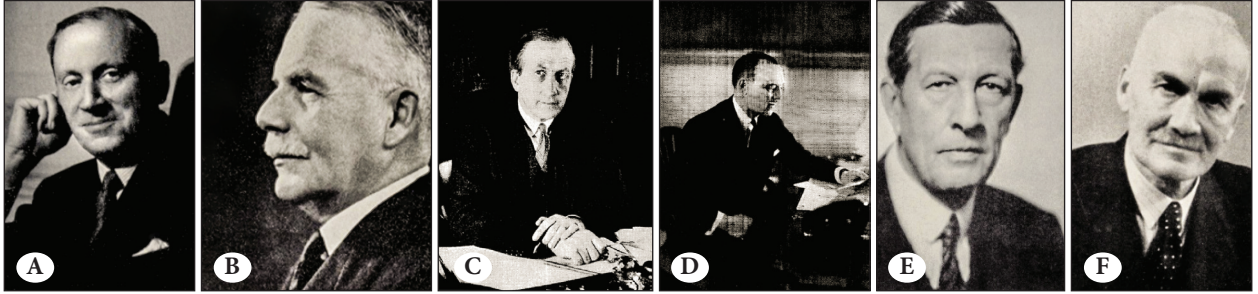
kalari ile uygun kadrolarında stratejik görevlerde çalışan, tecrübeli kişiler arasından seçilmiştir.¹² İlk yıllarda bütçesi Dışişleri Bakanlığı tarafından karşılanan (Adam, 1949, s. 370) heyetin başkanlık görevini 1934-1936 arasında Lord Tyrell, 1936-1937'de Lord Eustace Percy, daha sonra 1941 yılına dek Lord Lloyd yürütmüştür. Savaşın en sıcak olduğu 1940-1945 yılları arasında Sir Malcolm Robertson ile yürütülen başkanlık görevine 1955'e kadar General Sir Ronald Adam atanmıştır (Şekil 1A, 1B, 1C, 1D, 1E ve 1F) (Nicholson, 1955, s. 47).

Heyet, kuruluş amaçlarını ve benimsedikleri yöntemi, "inançları, felsefeleri, yaşam tarzları ve politikaları her ne olursa olsun yurt dışında yaşayan insanlara İngiltere'yi sempatik bir dille anlatmak ve onların takdirini kazanmak için dostça bir yaklaşımla farkındalık yaratmak" ifadeleriyle açıklamışlardır (British Council, 2020).

Kuruluş sürecinde planlanan asıl çalışmalar; yabancı öğrencilerin İngiltere'de eğitim alması için tasarlanmış öğrenci komitesi, İngiltere'nin önde gelen figürlerinin

yurt dışında çeşitli kültürel seminer turları düzenlemesi için çalışacak konferans komitesi, yurt dışında İngiliz sanat sergileri düzenlemek için güzel sanatlar komitesi, seçkin İngiliz bestecilerin yurt dışında konserler düzenlemesi için müzik komitesi, yurt dışında kitaplarını tanıtmak ve yabancı gazetelerde İngiliz kitaplarının olumlu eleştirilerini teşvik etmeye çalışmak için kitaplar ve süreli yayınlar komitesi gibi alt faaliyet kolları oluşturmaya yönelikti (Corse, 2013, s. 26-27, Eastment, 1982, s. 2-3). Bu aktivitelerle İngiliz kültürünü ve dilini yabancı ülkelerdeki geniş kitlelere ulaştırmayı hedefleyen (Leeper, 1935, s. 206; Gillan, 1952, s. 30) heyetin maalesef 1934 ve 1936 yılları arası sadece kurumun; kuruluş planlamaları, mali kaynak arayışları ve sert propaganda dilinden uzak yumuşak bir algı yönetimini hedeflediği hususunda hükümete kendini ispat etme çabaları ile geçmiştir (Morris, 1955, s. 1; Taylor, 1978, s. 263).

İlk denizaşırı ofisini 1938'de Mısır'da açan heyet, 1938-1939'da Yunanistan, İtalya, Malta, Polonya, Portekiz

Şekil 1A, 1B, 1C, 1D, 1E ve 1F. Sir Reginald Leeper, Lord Tyrell, Lord Eustace Percy, Lord Lloyd, Sir Malcolm Robertson ve Sir Ranold Adam (soldan sağa).

Kaynak: Donaldson, 1984, s.19.

12 Heyetin 1940'ta bağımsız bir kurum olana kadarki başkan atamaları, bağlı olduğu Dışişleri Bakanlığı'nca yapılmıştır. İlk başkan William George Tyrell (1866-1947) Almanyada eğitim görmüş, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Heyet başkanlığına atanmadan hemen önce İngiltere'nin Fransa Büyükelçiliği'ndeki görevinden ayrılmıştır. Almanya ve Fransa ile temasları olan Tyrell, heyetteki görevi ile beraber British Board of Film Classification'un başkanlığını yürütmüştür (Corse, 2013, s. 22). 1936-1937 arasında heyet başkanlığını üstlenen Sir Eustace Sutherland Campbell Percy (1887-1958), İngiltere'nin sürekliliği ve sürdürülmesi noktasında muhafazakâr bir tutum sergileyen, Conservative and Unionist Party'de diplomatik görevlerde bulunmuştur. Heyetin 1937-1941 arasındaki başkanı George Ambrose Lloyd (1879-1941), ikna kabiliyeti güçlü ve hırslı bir kişiydi. Onun başkanlığı döneminde heyet, Dışişleri Bakanlığının bünyesinden ayrılarak, denizaşırı ülkelerde açtığı ofislerle ilk kez dünyaya açılmıştır. İngiliz kültürüne olan hayranlığı ve dünyanın kendilerini tanıması yönündeki azmi ve kararlılığı ile heyetin yurt içinde ve yurt dışında başarılı olmasına yol açmıştır (Corse, 2013, s. 26-27; White, 1965, s.19-20). Lloyd, özellikle İngiltere Hükümeti'nin Balkan stratejilerinde etkin bir rol oynamıştır (Atherton, 1994, s. 27). 1940-1945 yılları arasında savaşın en hararetli zamanlarında heyete başkanlık eden Sir Malcolm Arnold Robertson (1877-1951), 1940 seçimlerinde Conservative and Unionist Party'de parlamenter olarak görev yapmıştır. Muhafazakâr temelli görüşe sahip Robertson, heyetin eğitim ve kültürel çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur (Corse, 2013, s. 57). Robertson'dan sonra yerine geçen General Sir Ronald Forbes Adam (1885-1982), Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nda orduda önemli görevlerde bulunmuştur. Adam, emekliliğe ayrılınca devletin eğitim alanındaki birçok kurumunda etkin görevlerde yer almıştır (Broad, 2013, s. 207).

ve Romanya'da ofisler açmış, ancak 1939'da Polonya ofisini kapatmıştır. Heyet, savaşın başlamasıyla faaliyetlerini sınırlandırmış; Almanya, İtalya ve Japonya gibi İngiltere'ye düşman ülkelerde başlattığı faaliyetlerini ise sonlandırmak zorunda kalmıştır. Aynı yıl 1940'da İtalya ve Romanya ofislerini kapatırken Bulgaristan, Kıbrıs, İspanya, Türkiye, Yugoslavya ve İzlanda'da yeni ofisler açmıştır. 1941'de İsveç ofisini açarak, Almanların Balkanlar'ı işgali sebebiyle Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya ofislerini kapatmıştır.¹³ Savaşın İngiltere için sıcak cereyan ettiği 1942-1943 yıllarında İngiliz Kültür Heyeti'nin yeni ofisler açma hususunda iştirakleri olmamıştır. Savaşın sonlarına doğru ise kapatmış olduğu Yunanistan, İtalya ve Yugoslavya ofislerini tekrar açarak ülkeler ağına Belçika, Fransa, Lüksemburg, Gibraltar, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Macaristan, SSCB ve Hollanda ofislerini eklemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın aktif ülkelerinden biri olmasına rağmen 1938-1945 yılları arasında 20 ülkede şubesinin bulunması, İngiltere'nin kurumun ideallerine ne derece önem verdiğini göstermektedir (Corse, 2013, s. 33-34).

1940'da Kraliyet tarafından verilen tüzük ile heyetin statüsü değiştirilmiş; Dışişleri Bakanlığı'na bağımlılığı ortadan kaldırılarak, kalıcı bağımsızlık verilmiştir (Eastment, 1982, s. 13). Bu gelişme ile İngiliz Kültür Heyeti'nin misyonu daha da güçlendirilerek yurt dışında İngiltere'nin diğer ülkelerle olan kültürel ilişkileri geliştirilmeye, İngiliz ideallerinin ve hedeflerinin yaygınlaştırılıp nüfuzunu ve prestijini tüm dünyada arttırmaya odaklanılmıştır (Fisher, 2009, s.13-15; Nicholson, 1955, s.21; Seymour, 1957, s.781; Brooks, 2007, s.10).

Heyet, kuruluşunun hemen ardından tüm dünyayı sarsan İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile çalışmalarını ne şekilde ilerleteceği noktasında belirsizlik yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda kendisiyle ilgili olumsuz çağrışım yapmasından ve aktivitelerinin uzun vadeli olmasını amaçladıklarından sert propaganda dilinden

uzak, daha yumuşak bir dil benimseyen heyet yetkilileri¹⁴ (Corse, 2013, s. 6-7; İngiliz Kültür Heyeti Reisi Sir Malcolm Diyor ki, 1943, 13 Mart, s. 1-2; İngiliz Kültür Heyeti Reisinin Kabulü, 1943, s. 1-4; İngiliz Kültür Heyeti Reisinin Demeci, 1943, s.1, 2; İngiliz Kültür Heyeti, 1946, Ocak, s. 6-8), Almanya'ya karşı yapılan savaşın galibiyetle sonuçlanması için İngiliz Hükümeti'nin ısrarları üzerine ortak bir politika ve propaganda yürütmek zorunda kalmışlardır (Byrne, 2013a, s. 251; Corse, 2013, s. 25-26; Eastment, 1982, s. 3). İngiltere'nin propaganda çalışmalarına destek vermek adına heyet yetkilileri, İngiltere için önem taşıyan Avrupa, Güney Amerika, Balkanlar ve Orta Doğu gibi bölgelerde çalışmalarına başlamıştır (Byrne, 2013b, s. 21).

İngiliz Kültür Heyeti, 1940'lı yıllardaki çalışmalarını üç model üzerine temellendirmiştir: birincisi, Orta Doğu ve Balkan ülkeleri gibi eğitim açısından gelişmemiş ülkelerde, ikincisi İngiliz hayranı olan İskandinavya gibi eğitim seviyesi yüksek ülkelerde enstitülerin açılması, üçüncüsü ise eğitim dernekleri şeklinde ofislerin açılmasıdır. Organize edilmesi açısından ofislere göre daha maliyetli olan bu enstitüler, yurt dışında nerede olursa olsun merkeze bağlı olarak yönetilmektedir. Ayrıca bu merkezler için gerekli olan bütün bilgi ve fiziki malzemeler de merkez tarafından sağlanmaktadır. Enstitüler, daha alt ve orta seviyedeki öğrencilere, iş adamlarına ve kariyerleri için İngilizce öğrenmek isteyen kişilere eğitim vermektedir (Eastment, 1982, s.17). Heyet, siyasi bir beyan anlamına gelen enstitüler ve ofislerle tarafsız insanlara İngiltere'ye karşı sempati duymaları noktasında etkili olmuştur (Corse, 2013, s. 123).

İngiliz Kültür Heyeti, pek çok ülkede açılan ofislerin de etkisiyle çalışmalarına 1940'lı yıllarda ivme kazandırmıştır. Kitle iletişim araçlarını etkin olarak kullanan heyet, birçok ülkeye yayınladıkları *Britain Today*, *National Book Council*, *British Book News*, *British Contributions*, *Theatre and Films in Britain*, *Wartime Sport*, *Britian*

13 1941'de Almanya'nın Yugoslavya ve Bulgaristan'ı işgal etmesiyle bu devletlerdeki birçok heyet temsilcisi Türkiye'ye gelmek zorunda kalmıştır. Bir sonraki hedefin Türkiye olacağı ihtimalinin tedirginlik yaratması, bir acil durum planı yapmayı gerektirmiş ve istila gerçekleşirse Türkiye'deki personelin Mısır, Ortadoğu veya Afrika'ya gönderilmesi gündeme gelmiştir (Corse, 2013, s. 74).

14 Heyetin 1941'den 1945'e dek başkanı olan aynı zamanda parlamento üyesi Sir Malcolm Robertson, kuruma zarar vereceği düşüncesiyle propaganda kelimesini kullanmaktan kaçınmıştır. Heyetin çalışmalarının propaganda şeklinde değerlendirilmemesi ve siyasi propaganda yapan diğer kuruluşlardan ayrı tutulması noktasında Robertson kadar hassas olmasa da 1937-1941 başkanı Lord Lloyd da endişe duymuştur. Heyetin çalışmalarının siyasi propagandadan farklı olduğunu belirten Lloyd, söylem ve uygulamalarında baskıcı olmayan sağlıklı bir yaklaşımın yeğlenmek istediğini vurgulamıştır. Her iki yönetici de heyetin hedeflerinin belirli bir ana odaklanmaktan ziyade uzun soluklu bir proje olarak tasarlandığını ileri sürmüştür. Heyet, kısa vadede daha etkili olan siyasi propagandadan da bu yönüyle de ayrılmaktaydı (Corse, 2013, s.5-7).

Advances, London Lette gibi dergi ve gazeteler göndermiştir (Eastment, 1982, s. 58-78). 1940'larda basın-yayın organları yanında film ve belgesel gösterimlerine de hız veren heyet, Eylül 1942-Mart 1943 arasında Kanada'daki Ulusal Film Festivali'nde 2402 gösterim yapmış, 1943'de yetmişten fazla ülkeye 2000 baskı film göndermiştir (Eastment, 1982, s. 67). Müzik ve drama faaliyetleri de gerçekleştiren heyetin güzel sanatlar komitesi tarafından çoğu müttefik ülkede düzenlenen sanat sergileri de epey ses getirmiştir (Eastment, 1982, s. 58-78). Londra'da 1944'de kurulan "Bilim Adamları Derneği" aracılığıyla mühendislik alanında İngiliz standartları tüm dünyada tanıtılmaya çalışılmış, ilgili yayın setleri İspanyolca ve Türkçe'ye çevrilerek dağıtılmıştır (Eastment, 1982, s. 80-81).

Heyet, ağırlıklı olarak faaliyetlerini savaşta tarafsız fakat tehditlere açık olan ve İngiliz yanlısı sempatinin olduğu İspanya, Türkiye, Portekiz ve İsveç'te yoğunlaştırmıştır. Ancak bu dört ülkeyi savaşın dışında tutabilmek için kullanılacak yöntemleri belirlemek noktasında çok fazla düşünmek zorunda kalmıştır. Tarafsız bölgelerde var olmak için rekabet etmesi gerektiğine inanan heyet, mihver güçleriyle girdikleri propaganda savaşlarını kazanmak için kültürel faaliyetler düzenlemeye karar vermiştir. Bu tür faaliyetler, iki ayrı amacın gerçekleşmesine imkân tanımaktaydı: birisi İngilizlere karşı var olan ilgiyi artırmak, diğeri de şayet ilgi yoksa onu yaratmaktı. Öte yandan kültürel faaliyetlerin insanları bir araya getirmekteki rolünü iyice kavramış olan heyet, hedef ülkede fark edilmek için bu tür faaliyetlere ağırlık vermeye başladı (Corse, 2013, s. 35).

İngiliz Kültür Heyeti ve Türkiye

Yeni kurulan bir devlet olması, zengin kültür mirası ve savaş açısından kritik bir bölgede yer alması sebebiyle Türkiye, heyetin öncelikle tercih ettiği ülkelerden biri

olmuştur (Seven, 2019, s. 86). Almanya'nın Türkiye üzerindeki faşist propagandasının başlaması ile Türk Hükümeti'nin mihver devletleriyle olan temaslarından haberdar olmak isteyen İngiltere, heyetin bir şubesinin de Türkiye'de açılmasına karar vermiştir (Eastment, 1982, s. 82).

İki ülke yetkilileri arasında gerçekleşen diplomatik yazışmalar sonucunda (Dosdoğru, 2018, s. 69-70), heyetin ilk ofisi Kasım 1940'da,¹⁵ Ankara Yenişehir'de Kazım Özalp Caddesi'ndeki 1/10 numaralı binada açılmıştır (İngiliz Mobilyası, 1947, s. 3). Ofisin Yenişehir'de açılması heyet yetkililerinin bilinçli bir tercihi olmalıdır. Kızılay bölgesini de bünyesinde barındıran Yenişehir, 1930'larla birlikte İstanbul'dan ve diğer büyük şehirlerden Ankara'ya göç etmiş üst düzey yöneticilerle eski şehrin varlıklı kesiminin yeni yaşamsal yeri olmuştur (Yavuz, 1973, Cantek, 2003, s. 47'de aktarıldığı gibi).

Ulus ve Çankaya arasında kalan bölgede yer alan Yenişehir, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bahçeli evler ve apartmanlar gibi sivil mimari yapılar ile banka, postane, ordu-evi ve elçilikler gibi idari ve kamusal yapıların konulduğu bir yerdi. Bunun yanı sıra sosyal ve eğlence yaşantısının ürünü olan pastaneler, lokantalar, parklar, tiyatrolar, sinemalar da modern başkentin "yeni" kimliğini temsil etmekteydi (Tanyer, 2013, s.113). Büyük Sinema,¹⁶ Büyük Pastane, Kutlu Pastanesi,¹⁷ Özen Pastanesi, Boğaziçi Pastanesi, Süreyya Gazinosu,¹⁸ Ankara Sineması, Ulus Sineması,¹⁹ Tarhan Kitabevi, Kültür Kitabevi, Şen/Şencan Kitabevi, Dilmen Kitabevi, Akba/Akay Kitabevi, Turan Kitabevi gibi mekânlar ile geniş kaldırımları ve kafeleriyle Atatürk Bulvarı ve Kızılay parkı gibi kamusal alanların toplandığı bir yer olması sebebiyle memur, bürokrat ve üst düzey yöneticilerden oluşan elit kesim hep bu bölgededir (Bayraktar, 2016, s.72; Tanyer, 2013,

15 Türkiye'de her ne kadar 1940'da açılmış olsa da heyetin Türkiye'deki çalışmalarını 1936'ya kadar geri götürmek mümkündür. Açılışa kadar geçen yaklaşık dört yıllık süreçte, dönemin Türkiye ve İngiltere Dışişleri Bakanlıkları, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine ve İngiliz Kültür Heyeti sorumluları R. E. Leeper ile Lord Lloyd, Sir Wyndham Deeds ve Türk hükümet yetkilileri arasında yapılan karşılıklı diplomatik yazışmalarda, heyetin Türkiye'deki şubesinin temellerinin atılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Dosdoğru, 2018, s. 69-70).

16 Ankara'nın protokol mekânlarının en önemlileri arasında yer alan Büyük Sinema, 1949'da açılmıştır. Galalarıyla, özel locaları ve konser gibi etkinlikleri ile öne çıkmaktaydı (Bayraktar, 2016, s.73).

17 Oldukça şık döşenmiş bir mekân olan Kutlu Pastanesi, Özen gibi yalnızca pastane işlevi gören bir yer olmayıp; akşam saatlerinde Batı müziğinin dinlendiği, ayda bir şiir ve edebiyat söyleşilerinin düzenlendiği (Bayraktar, 2016, s.73); aynı zamanda Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, Naci Kalmıkoğlu gibi dönemin önemli ressamlarının eserlerini sergilediği Ankara'nın gözde mekânlarından biriydi (Dolmacı, 2006, s. 370-373).

18 Süreyya, lokantası ve gece kulübü ile önceleri CHP, daha sonra ise Demokrat Parti iktidarlarının simgesel buluşma yerlerinden olmuştur (Ünsal, 1999, s. 161).

19 Adile Nuray Bayraktar (2016, s.73), kentten Yenişehir'de açılan ilk sineması olan Ulus Sineması'nın 1939'da açılışının kültürel etkinliklerin Ulus'tan Yenişehir'e kayma sürecini başlattığını ileri sürmektedir.

s. 113; Taşdemir, 2018, s. 7-58). İdeolojik yapılanmanın 'kamusal yüzünü' oluşturan Yenişehir'deki bu mekânlar, heyetin hedef kitlesini oluşturan kentli nüfus tarafından kullanılmaktadır.

1945 yılına dek heyetin başkanlığını üstlenen Michael Grant²⁰ göreve geldiğinde (Donaldson, 1984, s. 93-94), heyetin ayrı bir kurum olarak varlık göstermesini değil de faaliyetlerini kendi bünyelerinde yürütmesini isteyen büyükelçilikle bazı anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bütün bu zorlukların üstesinden gelen Grant'ın başkanlığı döneminde, Türkiye'de başarılı sayılabilecek birçok çalışmaya imza atılmıştır (Corse, 2013, s.72-73).

Öncelikli hedefi İngilizce dil eğitimi olan Grant, ilk olarak dönemin Millî Eğitim Bakanı (1938-1946) Hasan Âli Yücel ile görüşerek halkevlerinde, akademik birimlerde ve bazı özel kurumlarında İngilizce dil kurslarının verilmesi için çalışmıştır. Heyetin 1941 yılının sonunda ilk yılına nazaran başarısını %50'lik pay ile artırması, heyetin finans sorumlusu tarafından, "Türkiye'nin getirisi, daha fazla para harcadığımız ülkelere göre daha fazladır" şeklinde değerlendirilmiştir. 1943 Mart ile 1944 Mart arasındaki süreçte mevcut duruma göre %83 artış ile Türkiye'de İngilizce bilenlerin sayısı 4510'dan 8013'e yükselmiştir (Grant, 1990, s. 4). Grant'ın eğitim alanında ki diğer bir başarısı ise, 1943-44 yıllarında yaklaşık elli Türk öğrencinin İngiltere'deki eğitim kurumlarına gönderilmesi olmuştur (Grant, 1990, s.4; Hoyi, 1944, s. 6). Grant'ın başkanlığına denk gelen 1940-1945 yılları arasında, heyetin Ankara dışında İstanbul, İzmir, Samsun, Mersin, Bursa ve Adana'da şubeleri açılmıştır (Marsden, 1990, s. 7-9).

Grant'tan sonra yerine gelen J. Bostock, bu görevi yaklaşık bir yıl sürdürmüştür. Bostock'tan sonra göreve gelen Dr. L.R. Philips, 1949'a dek başkanlık görevini yürütmüş, ondan sonra yerine gelen McNab Obe, 1952'ye kadar bu görevi üstlenmiştir (Grant ve Edmund, 1990).

İngiliz Kültür Heyeti, savaş dönemi ve sonrasında eğitim ve kültürel alandaki faaliyetleri için hem fiziki mekân gereksinimi hem de hâlihazırdaki nüfusu kullanmak adına, halkevleri, halk odaları ve köy enstitülerini etkin olarak kullanmıştır. Özellikle halkevlerinde çok sayıda dil

kursları çeşitli konferanslar, film gösterimleri ve sergiler gibi İngiltere hayranlığını uyandıracak kültürel etkinlikler düzenlenmişlerdir (Şekil 2A, 2B ve 2C) (Yaşar, 2010; Özer, 2010; Duman, 2018; Babaoğlu, 2019b; Malkoç, 2019; 490-1-0-0, 1017/920/1, BCA).

İngiliz Kültür Heyeti, Türkiye genelinde halkevleri üzerinden İngilizce dil kursları için geniş bütçe ayırmış ve öğretmenlerini kendisi ayarlamıştır. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda kurslara yüksek oranda katılımın olduğu dikkati çekmektedir. Kasım 1944'te açılan ve Mayıs 1945'e dek sürecek 6 aylık İngilizce kurslarına Ankara Halkevi'nde 523, Eminönü Halkevi'nde 141, Mersin Halkevi'nde 131, Adana Halkevi'nde 49 öğrenci; 1945-1946 kış döneminde İzmir Halkevi'nde 174, Eminönü Halkevi'nde 75, Kadıköy Halkevi'nde 104 öğrencinin kayıtlı olması heyetin bu alanda başarıya ulaştığını göstermektedir (490-1-0-0, 1017/920/1, BCA). Heyetin dil kursu verdiği kişiler yalnızca öğrencilerle sınırlı değildir. Hasan Âli Yücel'in yanı sıra Anadolu Ajansı ve *Ulus* gazetesi yazarlarına İngilizce özel dersler verilmiştir (Corse, 2013, s. 99).

Heyet, geniş kitlelere ulaşmak için etki gücü yüksek olan konferans ve konuşmalardan da yararlanmış. Film yıldızları, müzisyenler, futbolcular, bilim ve sanat insanları gibi farklı alanlardaki kişiler tarafından yapılan bu konuşmalar, entelektüellerin yer aldığı daha samimi ortamlara ve ağızdan ağıza yoluyla yapılan propagandaya uygun bir zemin hazırlamıştır (Corse, 2013, s. 107-108).

1941'de Ankara Halkevi'nde İngiliz ve Türk konuşmacılar tarafından edebiyat alanında (Halkevinde Konferans İngiliz Edebiyatı, 1941, 19 Kasım, s. 2; 21 Kasım, s. 2), Bursa Halkevi'nde 1943'de, İngiliz adalet sistemi, dil öğretimi ve futbola ilgili, Kadıköy Halkevi'nde 1946'da "İngiltere'de Adalet," Edirne Halkevi'nde 1947'de "İngiltere'de Hastabakıcılık, İngiliz Çiftçilik Yılı" Trabzon Halkevi'nde 1948'de "İngiltere Radyo Çalışmaları, İngiltere'de Köy ve Pazar, Köy Koleji, Kuzey Atlantik Seyahati" gibi İngiltere'yi yakından tanıtan konferanslar düzenlenmiştir (Malkoç, 2019, s. 6-11; Özer, 2010, s.129). Türkiye'ye gelen konuşmacılar, uzun süre kalıyor, farklı birkaç yerde konuşuyor ve ülkenin makam sahibi önemli kişileriyle görüşüyorlardı. Türk entelektüel çevreleri,

20 Oldukça genç yaşta (26) göreve başlayan Grant, Türkiye'ye gönderilmeden önce Kahire temsilcisi Dundas'dan eğitim almıştır. Grant'ın bu göreve seçilmesinde Türkçe bilmesinin etkisi olmuştur (Corse, 2013, s.72).

Şekil 2A, 2B ve 2C. Heyet'in dil eğitimi, konferans ve sergi faaliyetlerinden görüntüler.

Kaynak: Cephe, III/I, 1946, s.7-8.

heyet tarafından düzenlenen bu konuşmacılara büyük ilgi gösteriyordu (Corse, 2013, s. 115).

Heyetin önemseydiği diğer faaliyetler arasında film gösterimleri de etkin bir rol oynamaktaydı. Bir yandan Trabzon, Muş, Siirt, Gaziantep, Afyon, Konya, Artvin, Bursa ve Eminönü halkevlerinde *Londra Nehri*, *Radyo ile Ders*, *Londra'da Piccadilly Mahallesi* ve *İyi Spor* adlı kısa filmler; bir yandan da gezici film kamyonuyla Eskişehir, Bursa, Balıkesir, Bergama, İzmir, Manisa, Akhisar, Kütahya, Sivrihisar, Afyon, Burdur, Antalya, Isparta, Konya ve Güneydoğu Anadolu illerine gidilerek, oralarda *Kanada'da Kovboy Hayatı*, *24 Kız Jimnastikhanede*, *Balede Adımlar*, *Sen Pol Katedrali* gibi filmler gösterilmiştir. Ayrıca İngiltere propaganda kurumları tarafından hazırlanan *İngiliz Köyleri* (Edmund Blunden), *İngiliz*

İlim Adamları (Sir Richard Gregory), *Gelin İngiltere'yi Görün* (Guy Ramsey), *Kasaba, Köy ve Kır Halkının Koleji* (H.C. Dent) gibi eserler de halkevlerine gönderilmiştir (Malçoç, 2019, s. 6-11; Özer, 2010, s.129).

Halkevlerinde yoğun bir şekilde dil kursları, konferans, film gösterimleri ve sergiler gibi kültürel etkinlikler düzenleyerek İngiltere'ye karşı bir sempati uyandırmayı amaçlayan İngiliz Kültür Heyeti (Corse, 2013, s.127), Köy Enstitüleri'nde ise daha çok alanında uzman kişilerce hazırlanan İngiliz tarım teknikleri ile eğitim yöntemlerini konu alan broşür ve kitapları dağıtarak etkin olmuştur (Babaoğlu, 2019b, s. 42).

İngiliz Kültür Heyeti'nin halkevleri üzerinden gerçekleştirdiği bu faaliyetler, CHP Genel Sekreterliği'nin bilgisi ve onayı dâhilinde gerçekleşmektedir. CHP, halkevleri-

nin yaz ve kış programlarını belirlerken heyetin yapacağı faaliyetleri de programa dâhil etmiş, ilgili halkevine bu yönde bir bilgi göndermiştir. Halkevleri başkanları dönemlik çalışma faaliyetlerini CHP Genel Sekreterliği'ne bildirdiğinden hükümet, heyetin etkinliklerinden bu sayede haberdar olmaktadır²¹ (490-1-0-0, 1017/920/1, BCA).

Heyetin diğer girişimleri arasında tıp, mühendislik, hukuk, ziraat gibi alanlardaki bültenlerle *Review* ve *Do You Speak English?* (Eastment, 1982, s. 320) gibi dergilerin Türkçe olarak yayımlanması (Şekil 3) bulunmaktadır (İngiliz Kültür Heyeti, 1946, Ocak, s. 6-8).

Heyet, belli aralıklarla olmak üzere halkevleri, öğrenci yurtları, teknik okullar, sanat enstitüleri, kütüphaneler ve köy enstitüleri, üniversiteler gibi pek çok eğitim kurumlarına ansiklopediler ve ekonomi, ziraat, şehircilik, edebiyat, fen, coğrafya, biyoloji gibi çeşitli alanlarda yayımlanan birçok kitap hediye etmiştir (İngiliz Kültür Heyetinin Hediye Ettiği, 1944, s. 5; İngiliz Kültür Heyeti Okullarımıza, 1946, s. 3; İngiliz Kültür Heyeti Onbinlerce, 1946, s. 3).

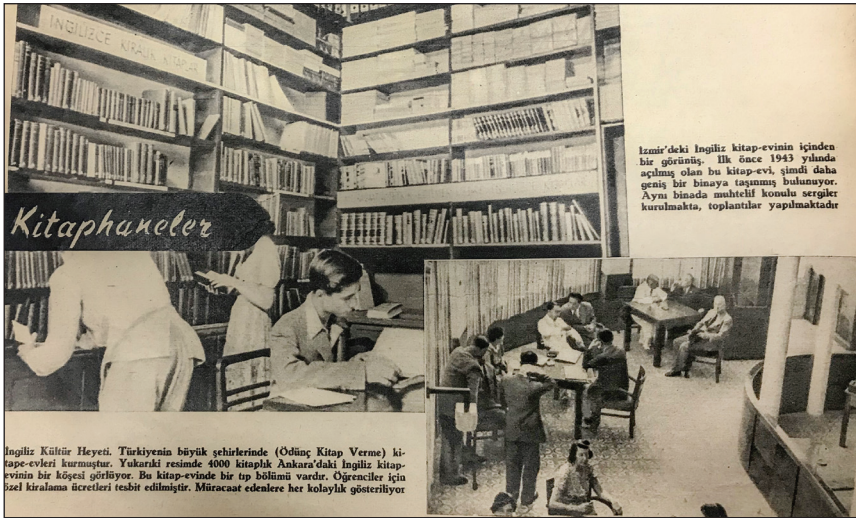
Heyetin faaliyetlerinden bir diğeri de kütüphanesinin açılmasıdır (Şekil 4). Kütüphane, 24 Mayıs 1946'da Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Millî Eğitim Bakanlığı

İngiliz Kültür Heyeti öğretim alanındaki çalışmalarını yayımladığı dergilerle de takvimi etmektedir. Yukarıda haftalık olarak çıkarılan "Do you speak English?" dergilerinin kapaklarıyla yanlı bu dergi için hazırlanmış tertiplerin tasviri edilmiştir. Ayrıca "Çığır" adında bir dergi de yayımlanmaktadır. Bu dergi bundan bir müddet önce "Review" adı altında çıkarılıyordu.

Şekil 3. İngiliz Kültür Heyeti'nin yayımlarına dair bir örnek.

Kaynak: Cephe, III/I, 1946, s.7-8.

İngiliz Kültür Heyeti, Türkiye'nin büyük şehirlerinde (Ödünç Kitap Verme) kitap-evleri kurmuştur. Yukarıki resimde 4000 kitaplık Ankara'daki İngiliz kitap-evinin bir köşesi görülmüştür. Bu kitap-evinde bir tıp bölümü vardır. Öğrenciler için özel kiralama ücretleri tesbit edilmiştir. Müraçat edenlere her kolaylık gösteriliyor.

İzmir'deki İngiliz kitap-evinin içinden bir görünüş. İlk önce 1943 yılında açılmış olan bu kitap-evi, şimdi daha geniş bir binaya taşınmış bulunmaktadır. Aynı binada muhtelif konulu sergiler kurulmakta, toplantılar yapılmaktadır.

Şekil 4. İngiliz Kültür Heyeti'nin kütüphanesi.

Kaynak: Cephe, III/I, 1946, s.7-8.

21 Fakat zaman zaman İngiliz Kültür Heyeti yetkilileri ile genel sekreterlik arasındaki haberleşmede kopukluk yaşanmıştır. Örneğin, Niğde ve Karabük halkevlerinin CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı bildiriye heyetin gönderdiği dergi ve kitaplardan hükümetin haberdar olup olmadığı bilgisi sorulmuş (490-1-0-0, 1017/920/1, BCA), CHP Genel Sekreterliği, bilgisi dışında olan bu girişimlerden ötürü hem halkevleri başkanları hem de heyet yetkililerini ikaz eden yazışmalar yapmıştır (490-1-0-0, 1292/290/1, BCA).

Müsteşarı Besim Kadırgan, Teknik Öğretim Müsteşarı Rüştü Uzel, üniversite ve basın üyeleri, İngiliz Kültür Heyeti Türkiye Temsilcisi Mr. John Bostock'un yer aldığı büyük bir davetli kitlesi huzurunda açılmıştır. Hazırlıkları Grant'ın başkanlığı dönemine uzanan kütüphane, heyetin Kazım Özalp Caddesi'nde bulunan binasının yan tarafındaki 3 numaralı binada açılmıştır. Ekonomi, tıp, edebiyat gibi alanlarda 5.000 cilt kadar kitabın bulunduğu kütüphaneye ek olarak bir de misafirler için okuyucu odası yapılmıştır. Bu bölümde de sanat, tıp, mühendislik, ev işleri, moda, çocuk bakımına dair pek çok İngiliz dergisi bulunmaktadır²² (Dün yapılan Bir Törenle İngiliz Kültür Heyetinin Kütüphanesi Açıldı, 1946, 25 Mayıs, s. 2).

Heyetin bir diğer girişimi de 1947'de İstanbul Üniversitesi rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, Teknik Üniversite rektörü Ord. Prof. Tefvîk Taylan ve Ankara Üniversitesi rektörü Ord. Prof. Şevket Aziz Kansu'nun İngiltere'ye davet edilmesidir (Londra'ya Giden 1947, s. 4; Rektör Bugün Geliyor, 1947, s.3). Yaklaşık beş hafta kadar İngiltere'de kalan rektörler, 12 Aralık 1947'de yurda döndüklerinde üniversite genel sekreteri Ferid Zühtü Özücü ve çok sayıda öğretim üyesi tarafından karşılanmışlardır. Rektörler havaalanında yaptıkları açıklamalarda, içlerinde Birmingham, Edinburg gibi şehirlerin bulunduğu yedi kentten eğitim kurumlarını, demiryolları ile ilgili fabrikalarını ve pek çok devlet kurumunu gezerek incelemelerde bulduklarını ifade ederken, İngiltere'de kendileri ile samimi ve dostça ilgilenildiğinin altını çizmişlerdir (Londra'dan Avdet, 1947, s. 1,4).

Zaman içinde herhangi bir anı imlemeyen, uzun vadede sempati yaratmak ve yaymak amacı taşıyan İngiliz Kültür Heyeti'nin kültürel propaganda çalışmaları, hedef kitleyi zorlamadan, ihtiyaç olanın belirlenerek isabetli hamlelerin yapılması olarak tanımlanabilir (Corse, 2013, s. 3). Heyet, etkinliklerini sosyal-politik alandaki seçkin ve etkin kişilere göre düzenlemekte ve böylece hedeflerindeki etkileşimi onlar sayesinde daha geniş bir nüfusa ulaştırmaktadır (Eastment, 1982, s.17).

Heyetin faaliyetlerinin hedef kitlesi, basın, üst düzey askeri personel, bürokratlar, yöneticiler, aydınlar ve iş insanları gibi elitlerdir. Elitler üzerine yoğunlaşmanın heyet açısından pek çok avantajı vardır ve bu nedenle de elitleri anladıkları dilde hedef almaya çalışmıştır. Elitler, fikir geliştirici olmaları nedeniyle toplum üzerinde daha etkili kişilerdir ve bu yönleriyle de heyetin baş hedeflerinden olmuşlardır. İkna edildikleri takdirde zincirleme reaksiyon etkisiyle onların aracılığıyla diğer kesimlere ulaşmak daha kolay olabilecektir. Sansürlenmediği ve anlık olduğu için daha etkili bir yöntem olan ağızdan ağıza yoluyla yapılan propagandadan elitler daha fazla etkilenmektedir (Corse, 2013).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin cumhurbaşkanı olarak halk üzerinde en etkili kişi İnönü'nün beğenisini kazanmak da heyet için çok önemli olmuştur. Onun sempatisi kazanıldığında, zaten toplumun büyük bir tabanında İngiliz sempatisi uyandırılmış olunacaktır (Corse, 2013, s. 99).

Heyet sorumluları düzenledikleri sergilerin açılış törenlerinde, toplantı, kokteyl²³ ve davet gibi çeşitli etkinliklerde Türk Hükûmeti yetkilileriyle bir araya gelerek yakınlaşma fırsatı yakalayabilmiştir. Başta hükümet yetkililerinin katıldığı bu etkinlikler, basının da ilgisini çekmiş; Türk-İngiliz dostluk mesajı veren bu birliktelik görüntüsü gazete sayfalarına taşınmıştır.

Heyet başkanları, resmî görev atamalarında devlet yöneticilerine tebrik mektupları göndermişlerdir. 1942 yılında başbakan olan Şükrü Saraçoğlu'na İngiliz Kültür Heyeti Türkiye sorumlusu Michael Grant'dan gelen tebrik mektubu, ilişkilerin sağlam tutulmaya çalışıldığını göstermesi açısından önemlidir (30-1-0-0, 17/96/64, BCA). İngiliz Kültür Heyeti Türkiye yetkilisi Grant'ın, Londra'ya gittiği 20 Kasım 1943'de Londra Radyosu'nun Türkçe yayın saatinde yaptığı konuşmada, İngiltere'de eğitim alan Türk öğrencilerle yakından ilgilendiğini, Londra Halkevi'nde Türkiye'deki kültür hareketlerinin gelişmesi hakkında bir konferans verdiğini, İngiliz ve Türk öğrencilerinin birbirlerinin dillerini öğrenmelerin-

22 Kütüphane pazar dışında her gün 12.00 ile 19.00 saatleri arasında açıktır. Her bir kişinin bir defada ancak bir kitap alma hakkı olup, on beş gün içinde iade etmesi gerekmektedir (Dün yapılan Bir Törenle İngiliz Kültür Heyetinin Kütüphanesi Açıldı, 1946, 25 Mayıs, s. 2).

23 Örneğin heyetin Türkiye'deki dördüncü yılı şerefine Ankara Palas'ta verilen kokteyle başta Başbakan Şükrü Saraçoğlu olmak üzere diğer üst düzey hükümet yetkilileri de katılmıştı (İngiliz Kültür Heyeti Dördüncü, 1944, s. 4; British Council Dördüncü Faaliyet Yıldönümünde, 1944, 5 Kasım, s.2).

den duyduğu mutluluğu dile getirmesi, heyetin kültürel propaganda için kitle iletişim araçlarından radyoyu ne denli etkili kullandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Londra Radyosunda, 1943, s. 1). Grant'ın heyetin Türkiye'deki dördüncü yıldönümü sebebiyle Ankara Radyosu'nda yaptığı 15 dakikalık konuşma da bu meyanda verilecek diğer bir örnektir (İngiliz Kültür Heyeti Mümessili, 1944, s. 3).

Türk hükümet yetkilileri ile olan yakın ilişkileri, heyetin Türkiye'deki çalışmalarını yürütmesine uygun bir zemin hazırlamıştır. Heyetin eğitim ve kültürel çalışmalarına en önemli desteği, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel göstermiştir. Yücel, İngiliz Kültür Heyeti'nin sağladığı İngilizce ve teknik öğretmenlerini halkevlerine çekmenin Türkiye ekonomisine ve kalkınmasına fayda sağlayacağı fikrindeydi (Corse, 2013, s. 99-142). Yücel, heyet yetkilileri ile yaptığı ilk görüşmesinde, ülke içinde sempati kazanmaları hususunda heyete yol gösterici olmuştur:

Ben Grant ve çalışma arkadaşı Lucas'a bir baloda tesa-düf ettim. Büyük Elçileri bana onları tanıtmıştı. Bizde halkın Almanlara sempati beslediğini ve umumi olarak İngilizlerden hoşlanmadığını apaçık söyleyerek vazifelerinin nazik, güç, fakat muvaffak oldukları takdirde her iki memleket için faydalı olacağını anlattığım zaman, ikisi de bu cüret ve samimiyeti iyi karşıladılar (Yücel, 1958, s.149).

Türkiye'yi ziyaret eden heyet yetkililerinin rahat edebilmesi için Türk Hükümeti tarafından gerekli kolaylık gösterilmiştir. Örneğin, İngiliz Kültür Heyeti merkez ofis yetkilisi Sir Malcolm Robertson'un Mart 1943'deki Türkiye ziyareti öncesinde Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından Millî Eğitim Bakanlığı'na ve CHP yetkililerine Robertson ve mahiyetinin memnun kalacakları şekilde ağırlanmalarını bildiren bir yazı gönderilmiştir (30-10-0, 235/588/2, BCA). Ziyareti sırasında gerekli özenin gösterildiği Sir Malcom Robertson, 8 Mart 1943'de Ankara'ya vardığında (İngiliz Kültür Heyeti Reisi Sir Malcolm Robertson Dün Ankara'ya Geldi, 1943, 9 Mart, s.2; İngiliz Kültür Heyeti Reisi Dün Ankara'ya, 1943, s. 2.) CHP Genel İdare Heyeti üyesi ve Bilecik Milletvekili Kasım Gülek ile Michael Grant tarafından karşılanmış (Şekil 5); 9 Mart'ta Ankara Palas'ta kendisi için düzenlenen kokteyle birçok hükümet yetkilisi, yerli ve yabancı basın üyesi katılmıştı (İngiliz Kültür Heyeti Reisi Ankara'da, 1943, s.4; İngiliz Kültür Heyeti Müdürü Ankara'da, 1943, s. 1).

Ankara'dayken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve diğer önemli Türk yetkililer ile de görüşen Robertson (Millî Şef İnönü, 1943, s.1,2), 13 Mart 1943'de İstanbul'a gittiğinde (Sir Malcolm Robertson İstanbul'da, 1943, s.4; İngiliz Kültür Heyeti Reisi Şehrimize Geldi, 1943, s. 1-3.) Kadıköy Halkevi'nde heyetin düzenlediği "İngiltere'nin Beş

Şekil 5. Michael Grant, Kasım Gülek ve Sir Malcolm Robertson Ankara Tren Garı'nda, 1943.

Kaynak: Great Britain Embassy, 1990.

Fenni Başarısı” adlı sergisini açmış, Eminönü Halkevi’ni, Güzel Sanatlar Akademisi’ni ve Yüksek Mühendis Okulu’nu (Sir Malcolm Robertson’un Ziyaretleri, 1943, 17 Mart, s.1) ziyaret etmiş, Taksim Gazinosu’nda kendisine düzenlenen akşam yemeğinde İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar, üniversite rektör ve dekanları, halkevi ve emniyet görevlileri ile bir araya gelmiştir. 17 Mart 1943’de Ankara ve İstanbul’da basın mensuplarına verdiği demeçlerde ziyaretinden duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir (İngiliz Kültür Heyeti Reisi Sir Malcom Diyor ki, 1943, 13 Mart, s.1-2; İngiliz Kültür Heyeti Reisinin Kabulü, 1943, s. 1-4; İngiliz Kültür Heyeti Reisi Dün İstanbul’dan, 1943, s. 1-2; İngiliz Kültür Heyeti Reisi Gitti, 1943, s. 2.). 19 Mart’ta Türkiye’den ayrılan Robertson (Sir Malcolm Robertson Ankara’dan Ayrıldı, 1943, s.1), Londra’daki Türk Büyükelçiliği’nden Millî Şef İnönü ile hükümet yetkililerine kendisi adına bir kez daha teşekkür edilmesini istemiştir (30-10-0-0, 235/588/14, BCA; Özer, 2010, s.110; Selçuk, 2019, s. 445-448).

Türk basını²⁴ da İngiliz Kültür Heyeti ve faaliyetleri hakkındaki yazılarıyla heyetin Türkiye’de olumlu bir kamuoyu yaratmasına yardımcı olmuşlardır (Hoyi, 1944, s. 5-6; British Council Dördüncü, 1944, s. 5-6; Us, 1945, s. 3-4; İngiliz Kültür Heyeti Okullarımıza Binlerce Kitap Hediye Etti, 1946, 30 Mart, s. 3). Başta hükümetin yayın organı *Ulus* gazetesi olmak üzere, *Vakit*, *Tan*, *Tanin*, *Akşam*, *Vatan* gibi gazeteler, heyetin Türkiye’deki faaliyetlerine sıklıkla yer vermişlerdir.

Heyetin çalışmaları zaman zaman farklı kesimlerce olumlu olumsuz eleştirilere konu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında müttefiklerden yana bir tutum sergileyen *Vatan* gazetesinin sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman (Çelik, 2018, s. 324), İngiliz Kültür Heyeti’nin çalışmalarını değerlendirdiği yazısında, heyetin Türklere yaklaşımının dostça olduğunu ileri sürerken, Türkiye’nin ilk kadın avukatı ve kadın hakları savunucularından Süreyya Ağaoğlu, İngiltere’nin Birinci Dünya Savaşı dönemindeki kötü imajını düzeltmeye ve kendilerini sevdirek kültürlerini yaymaya çalıştığını ileri sürmü-

tür. Yazar Sabahattin Ali de tepkisini, bir dönem Almanların yaptıklarının bu kez de İngiltere tarafından yapılmaya çalışıldığını ve yetkililerin de buna imkân tanıdığını söyleyerek göstermiştir (Malkoç, 2019, s. 15-16).

Halkevleri yetkilileri de zaman zaman hükümet ile iletişime geçerek heyetin çalışmalarının propaganda temelli olmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. İzmir Halkevi başkanı Vedide Baha Pars,²⁵ CHP Genel Sekreterliğine 29 Ocak 1947’de gönderdiği yazıda Halkevlerinin amacının Türk kültürünü yaymak olduğunun altını çizerek yabancı bir kültürün gündene artan propaganda faaliyetlerine alet olmalarından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir (490-1-0-0/1018-922-1, BCA; Malkoç, 2019, s. 15; Özer, 2010, s. 121). Aynı şekilde Trabzon Halkevi başkanı Kemal Kefeli, 14 Haziran 1948 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine yazdığı yazıda, İngiliz Kültür Heyeti üyelerinden Mr. Hanter’ın konferans ve çeşitli konularda gösterdiği filmlerin vatan-daşlar üzerinde İngiltere’ye karşı hayranlık uyandırdığını belirtmiş ve Türkiye’nin olası dış politika değişikliğinde nasıl bir etkiye yol açacağı ve ne şekilde bir aksiyon alınacağı yönündeki endişelerini dile getirmiştir (490-1-0-0/1018-923-1, BCA; Duman, 2018, s. 64). Fakat heyetin faaliyetlerinin hız kesmeden devam etmesi, CHP Genel Sekreterliğinin bu anlamda herhangi bir önlem almadığını, heyetin faaliyetlerinin hükümet tarafından desteklendiğini gözler önüne sermektedir.

1940’lı yılların sonuna doğru Heyet’in İstanbul ve Ankara dışındaki diğer dört ofisi kapatılmışsa da Heyet, çalışmalarına sonraki yıllarda da tüm hızıyla devam etmiştir. 1948’de Heyet’in de çabalarıyla Ankara’da kurulan İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, (Dosdoğru, 2018, s. 87-108, Babaoğlu, 2019a, s.111; İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Bugün Açılacak, 1948, s. 2), 1951’de Ankara’da, 1956’da İstanbul’da açılan Türk-İngiliz Kültür Derneği ve 1956 yılında iki ülke arasında imzalanan kültür anlaşması, iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri güçlendirmiş; heyetin ülke içindeki tanınırlığını daha da artırmıştı. Heyet, kuruluş yıllarından itibaren öncelik verdiği dil eğitimi, edebiyat, konferans, sinema, müzik, sergi gibi kültürel

24 II. Dünya Savaşı’nın seyrine bağlı olarak değişen dış politika neticesinde basında da farklı görüşler kendini göstermiştir. *Cumhuriyet* ve *Tasvir-i Efkar* gibi bazı gazeteler savaşın Almanların yeneceğine dair görüş bildiriyorken; *Vatan*, *Akşam*, *Tan*, *Tanin* gibi gazeteler de müttefiklerden yanaydı (Topuz, 1973, s. 163-164).

25 Pars, Heyet’in halkevlerinde propaganda yaptıkları yönünde eleştiri getirmiş olsa da yine Heyet’in daveti üzerine 10 Mayıs 1949 tarihinde İngiltere’ye gitmiştir. Bir ay süren gezisinde Pars, Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileriyle kız eğitimi üzerine görüşmeler yapmış, bazı film stüdyoları, eğitim kurumları, tarih yapıları ve tiyatro ve sanat galerilerini gezmiş, incelemelerde bulunmuştur (Vedide Pars’ın, 1949, s.4).

etkinliklerine zaman içerisinde sosyal sorumluluk projeleri ve öğrenci değişim programlarını da dâhil ederek çalışma alanlarını daha da genişletmişti (Aral, 2014, s. 83; Seven, 2019, s. 45).

Kültürel Propaganda Aracı Olarak Sergiler

Tıpkı I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'nda da yalnızca ordunun seferber edilmesinin yetmeyeceği anlaşılmış, maddi ve manevi bütün kaynaklardan faydalanılarak savaşın kazanılabileceği fikri önem kazanmıştır. Geniş halk kitlelerini harekete geçirmek için gerekli bütün araçlardan istifade etmek, memleketlerin teknik gücü kadar edebiyat, resim, fotoğraf, karikatür, afiş, mimari gibi güzel sanatları savaşın emri için kullanmak zaruret hâline gelmiştir (Hasan Ali Ediz, 1943, s. 4).

Sergiler, bir düşünce ve inancı yahut akılda daha iyi kalması istenilen her ne ise onu, geniş kesimlere toplu olarak ulaştırmanın en önemli yollarından biridir. İkinci Dünya Savaşı'nı da içine alan 1940'lı yıllarda Almanya, ABD, Fransa, İngiltere gibi ülkeler, kültürel propaganda amaçlı düzenledikleri bu sergilerle Türkiye topraklarında kendilerini temsil etme şansı bulmuşlar; bu yolla ülke genelinde bir kamuoyu yaratarak halkta sempati uyandırmaya çaba göstermişlerdir. Düzenledikleri mimari, resim, gravür gibi sanat sergilerinin yanı sıra cephe-deki hallerini, savaşın gelişmelerini ve savaş sanayilerini gösteren sergilerle de "güçlü devlet" imajı yaratmaya çalışmışlardı. Çoğunlukla ülke yetkilileri sergi açılış törenine katılarak yaptıkları dostluğu pekiştirici konuşmalarla, hedeflenen kültürel propagandaya ulaşmak için uygun bir ortam yakalamışlardır.

Bu sergilerden en öne çıkanı Almanya'nın 31 Ocak 1943'de Ankara Sergievi'nde, aynı yılın 2 Mayıs'ında ise İstanbul Eminönü Halkevi'nde açtığı Yeni Alman Mimarisi Sergisi idi. Basında oldukça yer tutan sergi, Ankara ve İstanbul'dan sonra aynı yıl İzmir Fuarı'nda açılmıştır (Küçük, 2018, s.28,33-34). Açılış törenlerinde çok sayıda vekil, elçilik görevlisi, askerî personel, ajans ve basın üyesi yer almış, sergi açılışında yapılan konuşmalarda öğretici yönü bariz olan bu tür sergilerin milletlerin birbirilerini

tanınmaları ve ilişkilerini güçlendirme hususunda büyük katkılar sağlayacağı ifade edilmiştir (Yeni Alman Mimarisi, 1943a, s. 1,3; Yeni Alman Mimarisi, 1943b, s.1,3; Alman Mimari Sergisi Dün Halkın Ziyaretine Açıldı, 1943, s. 1-2; Alman Mimari Sergisi Dün Açıldı, 1943, s.1,5).

Sergide Albert Speer, Paul Bonatz, Ludwig Troost, Hermann Giesler gibi ünlü Alman mimarların eserleri sergilenmiştir. Münih'teki Kral Meydanı'nın binaları, Alman Sanat Evi, Alman Parti Kongre Binası gibi Nazi Almanya'sının büyük, ihtişamlı mimari yapılarının fotoğraf ve maketleri sergilenenler arasındaydı (Gültekin, 1990, s. 21-22, Tekeli ve İlkin, 2014, s. 586).

1943 yılı savaşta üstünlüğün müttefiklere geçtiği bir yıl olmasına karşın (Deringil, 2003, s.187) Almanya'nın Türkiye'de açtığı bu sergide, "büyük ve güçlü Almanya," "yenilmez, gelecek vaat eden bir ülke" algısı yaratılarak, ülke içerisinde etkin bir propaganda yapılmıştır (Küçük, 2018, s.31).

Türkiye'de sergi açan bir diğer ülke de Vichy Fransa'sı²⁶ idi. 25 Ocak 1941 tarihinde İstanbul Beyoğlu'nda Anadolu Hanı'nın alt kat salonunda d Grubu'nun dokuzuncu sergisiyle aynı günde açılan Çağdaş Fransız Ressamları Sergisi, Fransa'nın son on yılının sanat hayatını göstermekteydi (Nurullah Berk, 1941, s. 480-481; Adil, 1941, s. 3; İpşir, 1941, s. 4; Leopold Levy, 1941, s. 3). *Tan* gazetesi yazarı Refi Cevat Ulunay (1941, s. 3) Fransa'nın savaşına rağmen başka ülke topraklarında sergi düzenlemesini, varlığını bütün dünyaya sanat yoluyla ispat etmeye çalışmak şeklinde değerlendirmiştir.

ABD de Türkiye'de bu dönemde resim, fotoğraf ve mimari sergileri düzenleyen ülkeler arasındaydı. 1944 yılında Amerikan Harp Haberleri Bürosu'nda açılan Cephe Resimleri Fotoğraf Sergisi'nde müttefik cephelelerinde savaşan, rütbeleri erden yüzbaşıya değişen amatör ressamların yaptıkları, cephe ve cephe dışındaki hallerini gösteren yağlıboya ve desenlerin fotoğrafları yer almıştır. Sergiyle sanat faaliyetlerinin savaşta dahi devam ettiği vurgusu yapılmıştır (Güvemli, 1944, s. 5).

26 10 Mayıs 1940'da Almanya'nın Hollanda ve Belçika'ya savaş açması ile Almanya ve Fransa arasındaki savaş başlamış, Manş kıyısında İngiliz ve Fransız askerlerini çember için alan Almanlar bir yandan da Paris'e doğru ilerlemişti. Çok geçmeden Fransa savaştan çekilmek zorunda kalmış, Fransa'nın kuzey yarısı ve Atlantik kıyısı toprakları Alman işgaline uğramış; ülkenin geri kalan bölümünde ise Nazi hayranı ve destekçisi Vichy Hükümeti kurulmuştu. Fransız generali Charles de Gaulle ise İngiltere'ye kaçarak mücadeleye buradan devam etmişti (Akad, 2011, s. 288-296).

1 Şubat 1945'te yine Amerikan Harp Haberleri Bürosu'nda açılan Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi'nde ise Amerikan mimarisinden örnekler, Amerikalı askerlerce yapılan yağlıboya savaş tablolarının renkli kopyaları, Amerikan sanatçıların litografi eserleri, gravürleri ve suluboya tabloları sergilenmiştir (Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi, 1945, 29 Ocak, s.3; Amerikan Harp Haberleri, 1945, s. 3). Aynı sergi 29 Haziran 1945 tarihinde Belediyeler Bankası altındaki Ankara Halkevi resim galerisinde de açılmıştır (Amerikan Mimarlık Sergisi, 1945, s.36; Amerikan Sanat ve Mimarlık Sergisi, 1945, 16 Temmuz, s. 20; Halkevi Resim ve Heykel Galerisinde Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi Dün Açıldı, 1945, 30 Haziran, s. 1). Her iki ülke yetkilileri yaptıkları açılış konuşmalarında, bu sergilerin iki memleket arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesine ve birbirlerini daha yakından tanımalarına fayda sağlayacağını belirtmiştir (Halkevi Resim ve Heykel Galerisinde Amerikan Sanat, 1945, s. 4; Amerikan Sanat ve Mimarlık Sergisi, 1945, s.20).

1946 yılının Haziran ayında Beyoğlu'nda ABD Harp Haberleri Bürosu'nda Gluyas Williams, Peter Andrew, Saul Steinberg, Virgil Partch, James Thurber, Charles Adam gibi karikatür sanatçılarına ait 100'e yakın karikatür reproduksiyonun yer aldığı Amerikan Karikatür Sergisi açılmıştır (Adil, 1946, s. 3; Kadioğlu, 1946, s. 4).

İngiltere, Türkiye'deki sergi faaliyetleri bakımından diğer ülkelere göre daha etkindir. 13 Ekim 1944'te İngiliz Büyükelçisi Sir Moris Peterson tarafından Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi'nde İngiliz Harp Haberleri Bürosu'nda açılan Harp Haberleri Fotoğraf Sergisi, İngiltere'nin bu yıllarda açtığı sergilerden yalnızca biriydi. Sergi vesilesiyle İngiliz

Harp Haberler Bürosu Müdürü Benett, Büyükelçi Peterson şerefine bir kokteyl vermiş, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar, milletvekili Fikret Sılay ve çok sayıdaki yerli ve yabancı basın çalışanları bu organizasyona katılmışlardır (İngiliz Resim Sergisi, 1944, 14 Ekim, s. 1-3).

İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği Basın Dairesi tarafından düzenlenen Harp İçinde İngiltere /İngiltere'nin Harp Gayretleri Sergisi'nin (Şekil 6) açılışı, 19 Ocak 1945'te saat 16:00'da Ankara Halkevi'nde birçok devlet adamı, gazeteci, milletvekili, basın ve yayın genel müdürlüğü ileri gelenleri, askerî personel, Türk ve yabancı basın ve ajans üyelerinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun da ziyaret ettiği sergi (Harp İçinde İngiltere Sergisi Açıldı, 1945, s. 1; Ankara Halkevinde Açılan İngiliz, 1945, s. 3.), savaş yıllarının zorlu gayretlerini, İngiliz savaş sanayisi ve çalışmalarını gösteren fotoğrafları içermektedir (Ankara Halkevinde Harp, 1945, s.13, 14). Sergide İsmet İnönü'nün ve İngiltere Kralı VI. George'un da fotoğrafları yer almıştır (Harp İçinde İngiltere Sergisi, 1945, 1 Mart, s.16).

İngiltere tarafından açılan diğer bir sergi ise önce 6 Eylül 1945'te Taksim Belediye Gazinosu'nda (Türk-İngiliz Endüstri, 1945, s.1), daha sonra ise aynı yılın 5 Kasım'ında Sergievi'nde Ankara Büyükelçisi Sir Maurice Peterson'un nutkuyla açılan Türk-İngiliz Ticaret ve Endüstri Sergisi'dir. Sergi, her iki ülkenin endüstri ve sanayi alanlarındaki gelişmeleri gösteren fotoğraflardan oluşmaktadır (Türk-İngiliz Ticaret 1945, s. 1-3; Ayın Tarihi, 1945, s. 3).

Şekil 6. Harp İçinde İngiltere Sergisi'nden bir görüntü.

Kaynak: Radyo, Mart 1945, s.16.

28 Temmuz 1947'de saat 16.00'da müttefik Fransa'ya ait Union Français²⁷ (Fransız Birliği) salonlarında gerçekleştirilen İngiltere İmparatorluk Sergisi ise İngiliz milleti, yaşantısına dair fikirler veren resim ve grafiklerden oluşmaktaydı (Aydın Tarihi, 1947, s. 6). İngiltere Büyükelçisi Sir David Kelly, yaptığı açılış konuşmasında İngiltere'nin Türkiye ve Fransa ile dostluğuna vurguda bulunmuş, sergi hususunda gösterdikleri ilgi ve destek için Ünyon Fransez Başkanı M. Moussat ve arkadaşlarına teşekkür etmiştir (İngiliz İmparatorluğu, 1947, s. 1, 4; İngiliz İmparatorluk Sergisi Açıldı, 1947a; 1947b; İngiliz İmparatorluk Sergisi, 1947, 29 Temmuz, s. 2).

İngiltere'nin savaş ve ekonomi temalı bu sergileri büyükelçilik tarafından düzenlenmekteyken; eğitim, sosyal hayat, şehircilik, resim, grafik ve mimarisi hakkında fikirler veren kültür ve sanat sergileri İngiliz Kültür Heyeti tarafından gerçekleştirilmekteydi.

İngiliz Kültür Heyeti'nin Ankara'da Açtığı Kültürel Propaganda Sergileri²⁸

İngiliz Kültür Heyeti'nin geniş bir yelpazede yürüttüğü faaliyetlerden biri olan sergiler çoğunlukla Ankara'da açılmıştır.²⁹ Heyet'in Türkiye'deki ilk ofisinin başkent Ankara'da açılmış olması, faaliyetlerini bu şehirde etkin olarak yürütmesine imkân tanımıştır. Heyet'in en çok faaliyet yürüttüğü yerler olan halkevleri genel merkezinin, TBMM'nin, çeşitli bakanlık ile kurumların ve devleti yönetici elitin, yazar, gazeteci, sanatçı gibi entelektüellerin burada bulunması, sergilerin öncelikli olarak Ankara'da açılmasında etkili olmalıdır.

Cumhuriyet'in ilanı ile siyasi bir kimlik kazanmasının yanı sıra bir kültür ve sanat başkenti olarak da öne çıkan başkent Ankara, eskinin terki, yeni bir geleneğin icadı üzerine İstanbul'un karşısında konumlandırılmaya ve

giderek kültür ve sanat etkinliklerinde söz sahibi olmaya başlamıştır (Yasa Yaman, 2003, s.227).

1940'lı yıllarda yeni kültür ve sanat kurumlarının açılması, var olanların sürdürülmesi ile İkinci Dünya Savaşı'na rağmen kültür sanat ortamı oldukça hareketlidir. Ankara Halkevi, Tercüme Odası, Hasanoglan Yüksek Köy Enstitüsü, Devlet Konservatuarı, Millî Kütüphane, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Şubesi, İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi eğitim ve kültür kurumları ile halkevi sergileri, Devlet Resim ve Heykel Sergileri, Güzel Sanatlar Birliği, Emekli Ressam Subaylar Derneği gibi sanatçı derneklerinin ve farklı devletlerin propaganda amaçlı sergileri 1940'lı yılların kültür ve sanat hayatını belirlemiştir.

İngiliz Kültür Heyeti tarafından 1940-1950 yılları arasında Ankara'da İngilizce kitap ve dergi sergileri, İngiliz Üniversiteleri ve Okulları Sergisi, İngiliz Resim ve Grafik Sergisi, İngiliz Mimari Sergisi, Britanya'da Sosyal Yardım Sergisi, Britanya Şehircilik Sergisi, İngiliz Mobilyaları Sergisi, İngiliz Fotoğraf Sergisi, İngiliz Dantel ve Elisheri Sergisi adlı sergiler düzenlenmiştir (EK-1). Bu sergilerde İngilizlerin dili, kültürü, sanatı, sosyal yaşantısı, tarihi ve kültürel birikimi, çeşitli alanlardaki başarıları fotoğraf, resim, maket, grafik, haritalar ve kitaplar yoluyla gösterilmeye çalışılmıştır. İngiliz Resim ve Grafik Sergisi, İngiliz Mimari Sergisi, Britanya Şehircilik Sergisi için İngiliz Kültür Heyeti tarafından sergi kataloğu hazırlanmış, sergiyle ilgili daha detaylı bir bilgi edinilmesi sağlanmıştır.

Henüz sanat galericiliğinin olmadığı bir dönemde Ankara'da açılan bu sergiler, başta Ankara Halkevi olmak üzere Sergievi, heyetin Yenişehir'de Özalp Caddesi'ndeki 1/10 numaralı binadaki bürosu, Akba Kitabevi, Akay Kitabevi, Dilmen Kitabevi, Kültür Kitabevi, Şen Kitabevi gibi başkentin o yıllarında öne çıkan mekânlarında gerçekleştirilmiştir.³⁰ Akba Kitabevi'nin İngiltere Enfor-

27 Dönemin davetiye, broşür gibi basılı materyallerinde ve çeşitli süreli yayınlarda Ünyon Fransez şeklinde kullanılmıştır.

28 Sergilerin açılış tarihleri, mekânları, davetli profili, açılış konuşmaları gibi detaylı bilgilere makalenin sonunda yer alan Ek-1'de yer verilmiştir.

29 İngiliz Kültür Heyeti Ankara dışında da bazı sergiler gerçekleştirmiştir. Bunlardan biri olan İngiltere'nin "Beş Fenni İngiliz Başarısı Sergisi," buharlı makineler, Southampton Belediye Binası, atom araştırmaları, Londra Westminster Hastanesi, İngiltere demiryollarına ait fotoğraf, kroki ve resimleri içermekteydi. Sergi, 13 Mart 1943 Kadıköy Halkevi'nde (İngiliz Fotoğraf Sergisi Dün Kadıköy, 1943, s. 2.), 1943 yılında Samsun Halkevi'nde (İngiliz Kültür Heyeti Samsun, 1943, s.4), 8 Şubat 1944'te Bursa Halkevi'nde (Sergiler, 1944, s. 57), 2 Ağustos 1944'de Eskişehir Halkevi'nde (Eskişehir Halkevinde Bir İngiliz Sergisi, 1944, s. 3), 1944'te Adana Halkevi ve Çanakkale Halkevi'nde, 1946'da Manisa Halkevi (490-1-0-0,1017/920/1, BCA) ve Aydın Halkevi'nde açılmıştır (Giresun ve Aydın'da, 1946, s. 2). 1945 yılında ise İzmir Halkevi ve Bergama Halkevi, Tarsus Halkevi, Afyonkarahisar Halkevi'nde İngiltere'nin "Kır ve Köyleri" adlı bir sergi açılmıştır (490-1-0-0, 1017/920/1, BCA). 30 Ocak 1947'de Aydın Halkevi'nde (İngiliz Tarım, 1947, s.3.), 10 Şubat 1948'de Nazilli Halkevi'nde "Tarım Sergisi" açılmıştır (Nazillide Bir Tarım, 1948, s.3). 28 Temmuz 1947'de Eminönü Halkevi'nde penisilin yapılması hakkında bir fotoğraf sergisi açılmıştır (Penicillin Sergisi, 1947, 28 Temmuz, s.3).

30 Merkezi, Anafartalar Caddesi'nde bulunan Akba Kitabevi, Millî Mücadele döneminde Ankara'ya gelmiş dört gazeteci (Kemal Salih Sel, Bilal Akba, Adil Akay ve Hüseyin Avni Bey) tarafından açılmıştır. 1940 yılında ise kurucularından Bilal Bey'in kardeşi Enver Akba tarafından Akay Kitabevi adıyla Yenişehir'de şubesi açılmıştır. Yine Yenişehir'de bulunan Şencan Kardeşler'e ait Şen Kitabevi ve kiralık kitap servisi şeklinde hizmet eden Kültür ve Dilmen Kitabevi de tıpkı Akba ve Akay kitabevleri gibi heyetin Türkçe ve İngilizce yayınlarnı sergileyen ve okuyucu ile buluşturan mekânlar olmuştur (Taner, 2013, s. 115,125).

masyon Bakanlığı tarafından Kahire'de çıkarılan *Cephe* dergisinin Ankara'daki tek satış noktası olması (Şükür, 2015, s. 106), mekânın heyet ile yakın ilişkisi olduğunu düşündürmektedir.

Heyet'in kitap sergilerini düzenlediği kitabevlerinden biri olan Akba Kitabevi'nin sahiplerinin gazeteci olması, onların pek çok kişi ve kurumla tanışıklığına imkân sağlamış; bu sayede kitabevi, basın, yazarlar, fotoğraf sanatçıları gibi seçkin ve geniş çevrenin uğrak yeri hâline gelmiştir³¹ (Tanyer, 2013, s.115-116). Yine heyetin Türkçe ve İngilizce yayınlarını sergileyen, okuyucu ile buluşturan ve yine Yenişehir'de yer alan Şencan Kardeşler'e ait Şen Kitabevi ve kiralık kitap servisi şeklinde hizmet eden Dilmen ve Kültür Kitabevleri (Tanyer, 2013, s.115-125), yalnızca Ankara değil Türkiye'nin kültürel yaşamına ışık tutan kurumlardandır (Önal, 2000, s. 13). Bu kitabevlerine gelerek orada zaman geçiren profil, heyetin hedef kitlesi olan entelektüellerin buluşma yerlerindedir. Heyet tarafından öncesinde takip edilerek, bilinçli olarak bu mekânların kullanılmış olması olasıdır.

Heyet, İngiltere'yi savaşın sancılarını yaşayan bir ülke olarak değil, toplum üzerinde olumlu imaj yaratabilecek sergiler, müzik konserleri gibi etkinliklerle İngiliz kültürü ve yaşam tarzına, İngiltere'nin başarılarına ve çekici yönlerini göstermeye odaklandı. Böylelikle Heyet, bir yandan da İngiltere'nin bu tür faaliyetlere büyük oranda bütçe ayırabilecek kadar iyi durumda olduğunu da ispatlamaya çalışıyordu (Corse, 2013, s. 185-190). Ancak başka bir ülkede sergi açmak her zaman kolay olmuyordu. Sergide yer alması planlanan malzemeye karar vermek, ilgili kurum ve kişilerle görüşmeler yapmak, malzemelerin hazırlanması, masrafı, sigortası ve nakliyesi gibi hazırlığa dair bir takım işler, kültürel propagandayı organize etmenin zorluğunu gözler önüne sermekteydi (Corse, 2013, s.53-54).

Sergilere insanların ilgisini çekmenin kolay olmadığını anlayan Heyet, özellikle devlet yetkililerini sergilere

davet ederek onların ilgisini çekmek için çabalamıştır. Sergi açılışlarına her iki ülkenin üst düzey devlet yetkilileri, elçilik üyeleri, heyet müdürleri, Türk ve İngiliz basın görevlileri katılmış, iki ülkeyi temsilen yapılan nutuklarda bu tür sergi faaliyetleriyle iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin güçleneceği düşüncesi öne çıkarılmıştır.³² Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Çalışma Bakanı Dr. Sadi Irmak, Cumhurbaşkanlığı Genel Katibi Kemal Gedeleş, Başbakanlık Müsteşarı Cemal Yeşil, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun yanı sıra onlar kadar olmasa da sergi açılışına Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve eşi Mevhibe İnönü iştirak etmiştir³³. İnönü'nün sergi açılışına gelmesi, oradaki varlığı çok etkili ve kalıcıydı. Türkiye'nin hangi tarafa sempati duyduğunu göstermekteydi. Onu gören elitlere yalnızca sergilere katılmayı değil; müttefiklerin yanında yer almayı aşılmaş oluyordu (Corse, 2013, s.115).

1940'lı yıllarda Heyet tarafından Ankara'da farklı alanlara dair 11 adet sergi açılmıştır. 1941 yılında Sergievi'nde tıp, sanat, edebiyat ve diğer bilim kollarına ait 1500 kitabın yer aldığı İngilizce Kitapları Sergisi açmış, sergideki kitaplardan satın alınmasını sağlamıştır (Sergievinde Bir İngiliz, 1941, s. 2; İngiliz Kültür Heyetinin Kitap, 1941, s. 2; İngilizce Kitaplar Sergisi, 1941, s.1-4; İngiliz Kitap Sergisi, 1941, s. 3; Ankara'da Bir İngiliz Kitap, 1941, s.3.).

Bir yıl sonra da Bankalar Caddesi'ndeki 8 numaralı Dilmen Kitabevi'nde yalnızca iki günlüğüne açık kalan (İngiliz Kültür Heyetinin Sergisi, 1942, s. 4) farklı bir kitap sergisi daha açılmıştır. İki kısımdan oluşan serginin büyük bir kısmı İngilizce roman, şiir, piyes, fizik, kimya, matematik, felsefe, coğrafya, ziraat, hayvancılık, eleştiri, tarih, edebiyat, piyes, mühendislik, teknoloji, tıp, müzik ve havacılık gibi hayatın farklı pek çok alanına dair kiralık kitapların yer aldığı "Kiralık Kitaplar Kütüphanesi" şeklinde düzenlenmiştir. Kitaplar yerinde ücretsiz olarak incelenebiliyorken, en fazla on beş gün olmak koşuluyla, ödünç almak isteyenlerin bir miktar abone ücreti ödemesi

31 Örneğin Bilal Akba, 1920'de *Yeniğün* gazetesinin idare müdürlüğünü, Cumhuriyet döneminde ise *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Milliyet*, *Tasvir*, *Yeni Sabah*, *İkdam*, *Son Telgraf*'in Ankara muhabirliğini yapmış, 1940'lı yıllarda Ankara Belediye Meclisi üyeliğinde bulunmuştur. Adil Akay ise *Cumhuriyet* gazetesinin Ankara muhabirliğinin yanı sıra *Son Telgraf* ve *Yeni Sabah* gazetelerinin temsilciliğini yapmıştır (Tanyer, 2013, s. 115-116).

32 Heyet'in Türkiye'de açtığı sergiler, Türk hükümet yetkililerince yakından takip edilmiş, benzer ilgiyi Heyet yetkilileri de Türklerin açtığı sergilere göstermiştir. Örneğin 23 Ocak 1943'de Güzel Sanatlar Akademisi salonlarında açılan d Grubu'nun 10. Yıl Sergisi, Heyet üyelerinin de dikkatini çekmiş, sanatçılara bu serginin Londra'da da gösterilmesi teklif edilmiştir. Ancak yaşanan bazı sıkıntılar nedeniyle Londra'da açılış gerçekleştirilememiştir (Adil, 1944, s. 8-9).

33 Sergilerin açılış törenlerinde yer alan davetli profili ve ziyaretçiler hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Ek I. İngiliz Kültür Heyeti'nin Ankara'da Açtığı Sergiler.

gerekmektedir. Sergideki diğer bir kısmı da kiralama dışı tutulan ve yalnızca orada incelenebilecek olan sözlük, tıp ve veterinerlikle ilgili eserleri içeren referans kısmı oluşturmaktadır.³⁴ (Kiralık İngilizce Kitapları, 1942, s. 2).

Heyet'in 10 Aralık 1949 tarihinde Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi salonlarında 1500'den fazla kitap ve aralarında iki asırlık bir geçmişi olan 200'ü aşkın derginin yer aldığı İngiliz Kitap ve Dergileri adını taşıyan bir sergisi daha açılmıştır (İngiliz Kitap ve Dergileri Sergisi Açıldı, 1949, 11 Aralık, s.2; İngiliz Kitap ve Dergileri Sergisi, 1949, 12 Aralık, s.2; Türk İngiliz Kültür Münasebeti, 1949, 11 Aralık, s.1-4).

7 Haziran 1942'de Ankara Halkevi'nde bir kısmı İngiliz okulları, diğer bir kısmı ise İngiltere'ye ait manzara, ünlü yer ve binaları gösteren fotoğraflardan oluşan İngiliz Eğitim Kurumları ve Üniversiteleri Sergisi (Şekil 7A, 7B, 7C ve 7D) adlı bir sergi daha açılmıştır (Ankara Halkevinde İngiliz Üniversiteleri, 1942, s. 1,3.İngiliz Üniversiteleri, 1942, s. 1-3; İngiliz Okulları, 1942, s. 1-2; İngiliz Kültür Sergisi Açıldı, 1942, s. 1; Ankara Halkevinde İngiliz, 1942, s.1; Ayn Tarihi, 1942, s. 4).

18 Mart 1943'de Ankara Halkevi'nde açılan İngiliz Resim ve Grafik Sergisi (Ayn Tarihi, 1943, s. 4; Ankara'da İngiliz Resim Sergisi Merasimle Açıldı, 1943, s. 1; Ankara'da İngiliz Resim Sergisi, 1943, s.1; Ankara Halkevinde İngiliz, 1943, s.3; Ankara'da Bir Resim Grafik Sergisi, 1943, s.2; İngiliz Resim ve Grafik Sanatları Sergisi Ankara Halkevinde, 1943, s. 1-2 İngiliz Resim ve Grafik Sanatları Sergisi, 1943, s. 24) resim ve grafik olmak üzere 2 kısımdan oluşmaktaydı. Resim kısmında 50 ressamın portre ve manzara konulu 76 resmine, 6 afiş sanatçısının 8 afiş çalışmasına yer verilmiştir. Resim kısmında 1700'den 1850'ye denk gelen süreci William Hogarth, John Constable, Thomas Gainsborough, Joshua Reynolds, J. M. William Turner gibi İngiliz sanatının usta sanatçıları temsil etmektedir. Joshua Reynolds, Henry Raeburn, George Romney, Thomas Lawrence İngiliz portre sanatında; Richard Wilson, John Sell Cotman, Thomas Girtin, Peter De Wint hem yağlıboya hem de suluboyada öne çıkan sanatçılardır. Arthur William Devis, John Hoppner, William Blake, Peter Scott, John Skeaping, Arthur Briscoe sergide eserleri bulunan diğer sanatçılardır (Resim ve Grafik Sergisi Kataloğu, 1943, s. 3), (Şekil 8). Ayrıca

Şekil 7A, 7B, 7C ve 7D. İngiliz Eğitim Kurumları Sergisi.

Kaynak: Ulus, 7 Haziran 1942, s.1-2.

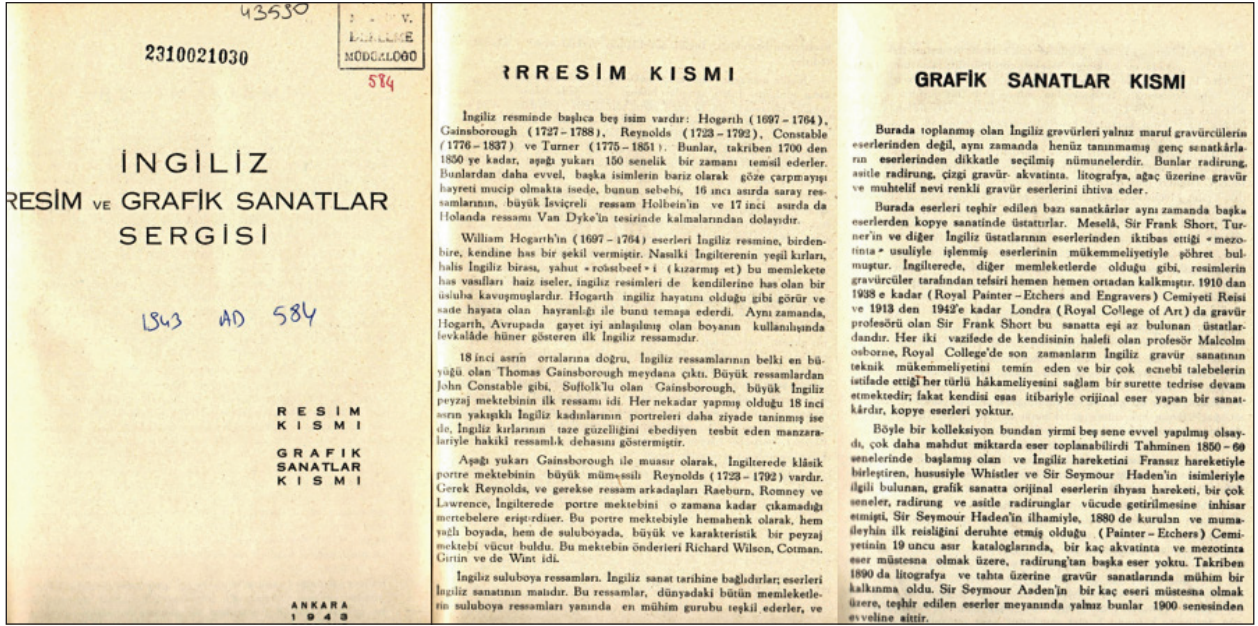
34 Bu sergilerin dışında Heyet, İngilizce dilini kolay öğretmeye yönelik olan bazı kitaplarını bir süreliğine Ankara'daki kitabevlerinde sergileyerek satışa sunmuştur. Bunlar arasında, 1944'te heyetin Türkiye'deki dördüncü yılı vesilesiyle Akba, Şen, Akay ve Kültür Kitabevlerinde sergilediği 2500 kitaptan oluşan koleksiyon ile (İngiliz Dil Kitapları Sergisi, 1944, s. 3.) 1944, 1945 yıllarının Mayıs aylarında Akba Kitabevi'nde üç hafta süreliğine açtığı 5000 ciltten oluşan kitap koleksiyonu örnek olarak gösterilebilir (5000 Cilt İngilizce Kitap, 1944, s. 3; 5000 Cilt İngilizce Kitap Sergisi, 1945, s.7).

resim kısmında ticari ilancılık amacıyla yapıldığı belirtilen Paul Nash'ın "Kimmeridge Folly, Dorset," Adrian Daintrey'in "The Jungle, Lincoln," Graham Sutherland'ın "Brimham Rock, Yorkshire" adlı afişleri yer almıştır (Resim ve Grafik Sergisi Kataloğu, 1943, s.15-16).

Serginin grafik sanatlar kısmında ünlü grafik sanatçıları ve henüz tanınmamış genç sanatçılara ait 140 grafik eser

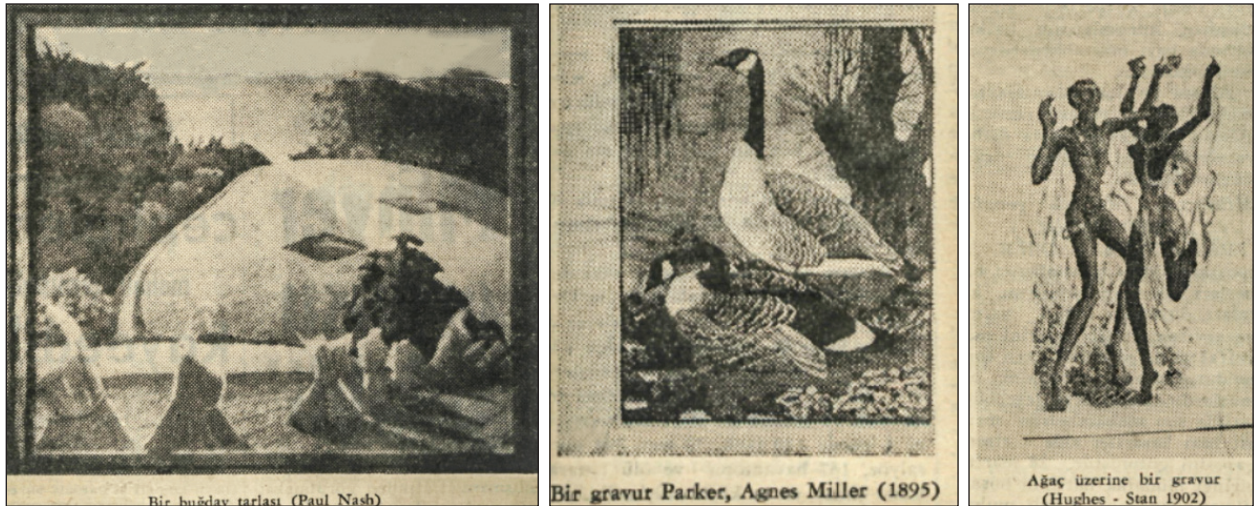
teşhir edilmiştir. Gravür eserler, çizgi gravür, ağaç üzerine gravür, renkli ağaç oyma ve ağaç oyma, linol oyma, radirung ve asitle radirung akvatinta, litoğrafya, mezotinta olmak üzere 9 farklı teknikle yapılmıştır (Resim ve Grafik Sergisi Kataloğu, 1943, s.17) (Şekil 9).

Sergi kataloğunda eserlerin kimlere ait olduğunun dışında sanatçıların İngiliz sanatındaki yeri ve sanat anla-

Şekil 8. İngiliz Resim ve Grafik Sanatlar Sergisi kataloğundan sayfalar.

Kaynak: İngiliz resim ve grafik sanatlar sergisi, 1943.

Şekil 9. İngiliz Resim ve Grafik Sanatlar sergisinden bazı eserler.

Kaynak: Ulus, 30 Mart 1943, s. 4.

yırlarından söz eden kısa bilgiler paylaşılmıştır. Örneğin, William Hogarth'ın *Peg Woffington* adlı resmi için yapılan açıklama şu şekildeydi:

Kudretli İngiliz ressamlığının büyük yaratıcısı olan Hogarth, 18inci asrın bidayetindeki en meşhur aktrislerden birine ait olan bu resimde olduğundan hiçbir zaman daha mükemmel olmamıştır. Saçları ve saçları saran kurdela üzerindeki güzel fırça hareketleri resim yapmaktaki zevkini belirtirken kudretli yüz portresinde kadının ruhu tespit edilmişti.

Richard Wilson'un *Bir Kriket Maçı* adlı eseri için ise şu ifadelere yer verilmiştir:

Richard Wilson ananevi büyük İngiliz manzara ressamlarından birisi. İngiliz menazırını sedakle tespit eden Wilson, bize bu resmiyle 1.inci asrın içtimali tarihi hakkında şayanı dikkat bir eser bırakmıştır. Resimlerinde daima İngiliz menazırının berrak ve şeffaf hassası mevcuttur. Bu resmiyle bize İngilizlerin çok sevdiği kriket sporu münasebetiyle seyircilerin duyduğu zevki kolaylıkla hissettiriyor (Resim ve Grafik Sergisi Kataloğu, 1943, s. 5, 7).

Sergi açılışından bir gün sonra saat 18.15'te Ankara Halkevi'nde İngiliz Büyükelçiliği Basın Müsteşarı M. Leigh Ashton tarafından geniş bir davetli kitlesi önünde *İngiliz Resim Sanatı* konulu bir konferans verilmiştir (Halkevi'nde "İngiliz Resmî"ne Dair Konferans, 1943, s.4; İngiliz Resim Sanatı, 1943, s. 2).

Sergi, resim satın almak isteyenlere fırsat vermek adına 27 Ekim 1945 tarihinde Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde 129 renkli gravür, çizgi gravür, litografi ve linol oyma resimle açılmıştır. Kapanacağı 3 Kasım günü saat 16.00 itibariyle sergiden eser satın alınabilmektedir. (İngiliz Grafik Sanatlar Sergisi, 1945, s.2; İngiliz Grafik Sanatlar Sergisi Açıldı, 1945, s.2; İngiliz Grafik Sanatlar Sergisi Bugün Açılıyor, 1945, s. 2).

İngiltere'nin çeşitli çağlardaki mimarlık eserlerini, geçmiş ve güncel mimari anlayışın ana hatlarını gösteren 400 fotoğraftan oluşan (İstanbul'da Açılan İngiliz, 1944, s. 260; İngiliz Mimari Sergisi Halkevinde Yarın, 1944, s. 2; Doğu, 1944, s.20) İngiliz Mimari Sergisi, 5 Haziran 1944'te Ankara Halkevi'nin alt salonunda açılmıştır (Şekil 10) (İngiliz Mimarlık Sergisi Dolayısı, 1944, s.8; İngiliz Mimari Sergisi Halkevinde Bugün Açılıyor, 1944, s.1; Maarif Vekilimiz Dün, 1944, s.1,2). Sergi, İngiltere'nin çeşitli çağlardaki mimarlık eserlerini ve güncel mimari

Şekil 10. İngiliz Mimari Sergisi açılışından bir görüntü.
Kaynak: Ulus, 6 Haziran 1944, s.1.

anlayışını ana hatlarıyla gösteren 400 fotoğraftan oluşmaktaydı (İstanbul'da Açılan İngiliz Mimarlık Sergisi Münasebeti ile, 1944, s.260; İngiliz Mimari Sergisi Halkevinde Yarın, 1944, s. 2; Doğu, 1944, s. 20).

Sergi için hazırlanan katalog (Şekil 11), ilki "İngiltere'de Mimari," ikincisi "Bazı Büyük İngiliz Mimarlarının Hayatları," üçüncüsü ise "Katalog" olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. "İngiltere'de Mimari" başlığı adı altında insanlık tarihi boyunca mimarinin ne amaçla yapıldığı hakkında bilgiler verilmiş, sergideki Eski Devir ve Modern şeklinde yapılan iki tür sınıflandırmadan söz edilmiştir. "Bazı Büyük İngiliz Mimarlarının Hayatları" kısmında Inigo Jones, Sir Christopher Wren, Nicholas Hawksmoor, James Gibbs, Sir John Vanbrugh, Robert Adam, John Nash, Sir Robert Smirke gibi ünlü İngiliz mimarlarının hayatları hakkında ve aldıkları eğitimlerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. 3. Kısım olan "Sergi Kataloğu" kısmında sergide yer alan eserlerin bilgisine değinilmiştir (İngiliz Mimarisi Sergi Kataloğu, 1944, s.11-16).

Özellikle 20. yüzyıl ev mimarisi, modern kütüphane ve okullar, genel binalar, askeri hastanelerle kamu ve endüstri kurumlarına ait fotoğraflar sergide en fazla

Şekil 11. İngiliz Mimari Sergisi Kataloğundan sayfalar.

Kaynak: İngiliz mimarlık sergisi: katalog, 1944.

dikkati çekenler arasındadır (Maarif Vekilimiz Dün, 1944, s. 1-2). Serginin en büyük kısmını modern İngiliz mimarlığının oluşturduğunu söyleyen Ekrem Akurgal, (1944, s. 2), modern İngiliz yapılarındaki amaca uygun plan ve hacim düzeninin Türkiye'deki mimarlara ilham vereceğini ifade etmiştir.

Sergi, Türk mimarisi, yapı ve inşaa faaliyetlerinin yeniden düşünülmesi ve gözden geçirilmesine imkân tanıması; serginin hangi yönlerinden istifade edilebileceği üzerine farklı görüşler ortaya atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'den yana bir tutum sergileyen 1939-1943 yılları arası Artvin-Çoruh milletvekili ve aynı zamanda *Vakit* gazetesi başyazarı (Çelik, 2018, s. 322-327) Asım Us, İngiliz ve Türk mimarisini karşılaştırarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Us, İngiliz milletin kendi bahçesine sahip kooperatif evlere yakınlık duyduğunu, devrin genel anlayışının inşaatta çelik ya da beton kullanmak ve evlerde oturanlar için doğal ışık ve hava temin etmek şeklinde olduğunu belirtmiştir. Açık havanın sağlık açısından önemli olması, bahçeleri olan evlerin yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Yazara göre, harpten önce yeğlenen bu anlayış harp sonunda da sürdürülecek, apartman şeklindeki toplu yerleşimler yerine dağınık, bahçeli evler tercih edilecektir. Açık hava ve ışığın önemi gibi kustosların Türkiye'nin köy ve şehirleri için de dikkate alınması gerektiğini vurgulayan yazar, şehir ve köylerinde arsa sıkıntısı çekilmeyen Türkiye için Ankara örneğini vererek, bahçeli ev ve yeni yapılan kooperatif evlerin varlığından söz etmiş, aynı anlayışın başka şehirlerde de örnek alınması gerektiğini vurgulamıştır (Us, 1944, s.1).

Türk Yüksek Mühendisleri Birliği dergisinde İngiliz Mimarlık Sergisi'yle ilgili olarak çıkan imzasız bir yazıda, serginin yarattığı etki ve Türk mimarisine yarayacak yönleriyle ilgili olarak "İngiliz Mimarlık Sergisi yakından tanımadığımız bir sahada bizi hayli tenvir etti. Tahlil edildiği takdirde, İngiliz mimarisinde bizim için faydalı birçok noktalar vardır. Mistik bakımdan ileri gitmemiş ve bilhassa hayata bağlı kalmış olması dolayısıyla bu mimarın bize de yardımı dokunabilir" (İngiliz Mimarlık Sergisi Dolayısı, 1944, s. 8) sözlerine yer verilmiştir.

Yazar, milletvekili ve siyasetçi Nusret Safa Coşkun, İngiliz Mimari Sergisi'ni gezerken uzun ve acı düşüncelere daldığını, kendi kendisine "Türk mimarisinin nerede?" olduğunu sorusunu sorarak yanıt aramaya çalıştığını ifade etmiştir. Sergideki mimari eserlerin kendine haslığı, yazarı Türkiye'deki imar faaliyetlerindeki yabancı etkilerin varlığını düşünmeye sevk etmiş, bu hususta Türk mimarisinin Fransız, Alman ve İtalyan tarzı gibi yabancı mimariden kopya, uyarlama yapılar olduklarını belirterek, vakit kaybetmeden mimaride milli olana dönmek gerektiğini ileri sürmüştür (Nusret Safa Coşkun, 1945, s. 4-7).

Mimar Nizamettin Doğu, serginin sade, fakat çok iyi bir şekilde düzenlenmiş olduğunu belirtmiş; İngiliz mimarlığının birkaç asırdan beri geçirmiş olduğu aşamaları, değişimi ve bugünkü durumunu göstermesi bakımından önemli olduğunu altını çizmiştir. İngiltere'de artık eski tarzın terkedilerek mimarlığın gerçek esasları olan iklim, modern yaşama şartları, sağlıklı malzeme ve yapı tekniğinin gerektirdiği yeni bir mimari tarzın gelişmekte olduğunu eklemiştir (Nizamettin Doğu, 1944, s.20).

Açılış gününden itibaren yoğun bir ziyaretçi akımına uğrayan sergiyi, açık olduğu ilk on gün içerisinde 3000'e yakın ziyaretçi gezmişti (İngiliz Mimarlık Sergisini Gezenler, 1944, s. 2). Serginin ziyaretçileri arasında Türk Yüksek Mimarlar Birliği de yer almaktaydı (İngiliz Mimarlık Sergisi Bu Ayn, 1944, s. 2).

1943 yılında İngiltere'ye gönderilmiş ve iki yıl kadar farklı şehirlerde gösterilerek büyük ilgi toplamış olan Türk çocuklarının resim sergisine³⁵ (Londra Halkevinde Yozgat, 1943, s.1) (Şekil 12) karşılık olmak üzere İngiliz Kültür Heyeti tarafından düzenlenmiş olan İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi 5 Ekim 1945'te Dil Tarih Coğrafya Fakültesi salonunda açılmıştır (Şekil 13A) (Aynın Tarihi, 1945, s. 4; İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi Açılıyor, 1945, s. 2).

İngiliz çocuklarının resim sergisi Berkshire'deki ünlü özel okullar, Londra'daki Harp Çocuk Yuvaları gibi İngiltere'nin çeşitli okullarından toplanan suluboya ve karakalem ürünü 98 resimden meydana gelmektedir (Şekil 13B, 13C ve 13D) (Chubb, 1945, s. 4). Çocuğa ilk yıllarda öğretilen teknik bilgisinin çocuğun yaratıcılığını dizginlediği hesaba katılarak çocuklar resimlerini yaparken kendi hayal dünyası ve heyecanı ile baş başa bırakılmıştır (Burak, 1945, s. 4). Resimlerde savaşın etkileri hissedilmekle birlikte (Chubb, 1945, s. 4), doğayı resmederken kullandıkları canlı renkteki boya ve yaygın ışık kullanımı ile çocuklar sanki altı yıl süren bu savaş meydanı okumaktadırlar (Güven, 1945, s. 2). Ressam Cemal Bingöl (1945, s. 2), serginin farklı yaş grubundaki çocukların resimlerinden oluşmasına karşın, ahenkli bir bütünlük içinde olduğunu ifade etmiştir.

LONDRA

Edimburg Üniversitesi Güzel Sanatlar Profesörü Mr. Herbert Read'in söylediği

Açış Nutku

Yozgat Orta Okulu talebelerinin eserlerinden meydana gelen sergiyi, Londra Halkevinde, Edimburg Üniversitesi Güzel Sanatlar Profesörü Mr. Herbert Read, şu nutukla açmıştır:

BU resimlerin resmen tanıtılması ihtiyacı yoktur; çünkü bu resimler, hoşlanmamız çocukların, yani yanlış öğretilmiş çocukların, sanat medeniyet telikleriyle karşılaştırılması çocukları, insanları, "aldıkları gibi görmek ve hareket etmek" fırsatını bulmuş ve bundan itibaren emsalsiz bir sanatçı olarak eserler; ve bu eserler, çocuklarımızın dünyaya her tarafına yayılmakta olan bir rönesans devrinin birer delilidir. Bu rönesans devrinin istinad ettiği ve bütün bir yüzyıla götürülebilecek şekilde yapılmış bulunan sanatçıdır. Öğretimde tabii olan ve yeni metotta, her şeyi muhakeme ve izah etmek hususunda çocuğun kendi tasvirine saygı gösterilir; bundan başka, çocuğun şahsiyetine, her çocuğun dahil bulunduğu psikolojik katmanına da hizmet edilir. Bu metodun tabiiyetinde çocuğun hakikati ve enli masumiyetinde, ifade kabiliyeti tabii ve insanî bir şekilde gelişir. İfade kabiliyetinin gelişmesi ise öğrenci değerli olan aklı ve manevî yeteneğe gelişme verir.

Halkevi'nde Yozgat Ortaokul talebesinin Resim Sergisi

YOZGAT orta okul çocukların yapmış oldukları resimlerden seçilmiş bir koleksiyonun, İngiliz Kültür Heyetinin delilıyla, Londra Halkevinde 19 Mayıs'tan itibaren haziran sonuna kadar teşhir edildiğini biliyoruz. Haber aldığımız göre, bu koleksiyon, daha altı ay müddetle, İngiltere'nin belli başlı şehirlerinde açılacak sergilerde gösterilecektir.

Bu sayfamız, Yozgat orta okul çocuklarının Londra'da açılan sergisine ayırdık.

Bu sayfadaki resimler, Yozgat'ın çocuk sanatçıları tarafından Vedat Nedim Tor'un gazetemizde tefrika edilen ve yakında kitap halinde çıkacak olan "Resim Öğretmeni" adlı romanı için yapılmıştır.

Yozgat'ın Çocuk Sanatkarlarını nasıl tanıdım?

YAZAN
Eşref ÜREN

BUNDAN üç yıl önceydi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin getirdiği yeni resimler içinde ben de vardım. Yozgat'a galyordum. Resim yapmaya her çocuğunda kendilerini bula göstermekten çekinen birtakım öğrencilerin adını benim kovaklarımla alanda bildiğime diyordum. Bunlar insanın birinci derece çocukları idi. Arkamı gözümlerime bakarak bakılıyordu, sanki büyük bir kahkahat işliyor gibiydim. Ölmüş gördük. Onları usaktan usaktan sıratında dolayış görüyordum. Yine bir gün, nasıl oldu bilmiyorum, sanımdaki mesafe sanımdan bir yıldı ile birden bira kısılmıştı. Abıplığıma başladık. Ben resim yapıyor, onlar seyrediyor ve beni rahatsız etmeyecek bir surette alacak sesle konuşuyorlardı.

— Dikkat ediyor musun? Renklerin kıymetli hep bir teyive gidiliyor. Anlık da renkleri değil mi?

— Ölmüyor musun? Gözle işik galsiyor ki, koyuluklara, açıklara önem verisin. İşin modifikasyonu yapıyor. Senin renkleri hep bir teyive sanan bundandır. Renkizliğe gelince, renklerin fada renk bulmamak müddet Hiç Corot'ya dikkat etmedin mi? Renkleri gibi görürsün ama, ne kadar renklidir. Bir tabloya kuvvetli bir tek renk çanlandıracağım. Van Gogh'un örnek göstererek hayretten bir söylemiş miydi?

Bir üçüncü daha söz karşılıyor ve sesini daha alıştırıyor.

— Bu ressamın çalışı empresyonistlere çok yakın. İşik altında epayalar desenleri titreştiriyor, bozuluyorlar. Güneş işığı teorisi beşbelli, diyor.

Galiba eskiden ufkumuzunun hitralarına uğruyor ki, beni bundan korkma diye veriyorlar. Halbuki, ben onların güzelliklere o kadar aşırı bir vaziyet-

İngiliz sanat mahfillerinde büyük bir alaka uyandırdı

Solda: resim öğretmeni B. Ahmet - ortada: muziki öğretmeni Bn. Ayşe - Sağda: İsmail Efendi.

Şekil 12. Londra'da Türk Çocukları Resim Sergisi haberi.

Kaynak: Ulus, 10 Temmuz 1943, s. 5.

35 Okulun resim öğretmeni Cemal Bingöl'ün çabalarıyla 1940 ve 1942 yıllarında Ankara ve İstanbul'da açılan Yozgat Ortaokulu birinci devre öğrencilerinin resim sergisi, 1943 yılında 19 Mayıs Gençlik Bayramı'nda Londra Halkevi'nde açılmış, iki yıl boyunca İngiltere ve İskoçya'daki pek çok şehir ve okulda da gösterilmiştir. Sergi, Türk çocuklarının sanat yeteneklerini göstermesi bakımından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Süha, 1942, s. 4, Yaşar, 2010, s.199, Chubb, 1945, s. 4, Münir, 1943, s. 3).

Şekil 13 A. Hasan Âli Yücel resimleri incelerken
Kaynak: Ulus, 6 Ekim 1945, s. 2.

Şekil 13B, 13C ve 13D. İngiliz çocukları resim sergisi
eserlerinden bazı örnekler.
Kaynak: Ulus, 9 Ekim 1945, s. 4.

Sergi, gelecekte İngiliz sanatının izlerini, sanat anlayışlarını, yarının İngiliz neslinin hangi yollar üzerinden sanat sevgisine yöneltilmiş olduğunu göstermesi açısından önemli bulunmuştur (Güven, 194, s. 2). Karikatürist ve yazar Ratip Tahir Burak (1945, s. 4), 4 yaşından 17 yaşına dek çocukların çalışmalarından birer örnekle meydana gelen sergiyi çağın sanat anlayışı hakkında fikir sahibi olmak, bugünün ve yarının sanatçıların hangi şartlar içinde yetiştiklerini öğrenmek isteyenlerin görmesini tavsiye etmiştir. Cemal Bingöl (1945, s. 2), serginin yalnızca resim öğretimindeki yeni metodun başarılı bir eseri olduğu için değil, aynı zamanda çocukların güç olan iç dünyalarına doğrudan doğruya girmek için de görülme ve üzerinde düşünmeye değer mahiyette olduğunu ifade etmiştir.

İngiliz çocuklarının resim sergisi, Ankara'da özellikle okul çağı çocuklarının ilgisini çekmiştir (Güven, 1945, s. 2). Çocuğa yaratıcı ve estetik yönü güçlü bir şahsiyet kazandırma yolunda kendini ifade edebilme yetisinin verilmesi, sergiyi gezen eğitimciler tarafından büyük bir takdirle karşılanmıştır (İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi Açılıyor, 1945, s. 2).

Heyetin 18 Aralık 1945'te Ankara Halkevi'nde açtığı Britanya'da Sosyal Yardım Sergisi'nde (Şekil 14) (İngiliz Sosyal Yardım, 1945, s.2; Büyük Britanya'da Sosyal Yardımlar, 1945, 19 Aralık, s.1) İngiliz halkının yaşantısı, sağlık işleriyle ilgili devlet ve özel kurumlarca yapılan düzenlemeler ve bu yöndeki çalışmaları 144 fotoğrafla

gösterilmeye çalışılmıştır. İngiliz vatandaşlarının doğumundan ölümüne dek geçirdiği aşamalarda hükümetin vatandaşlarını hastalıkta ve sağlıkta nasıl koruduğu, devletin anne ve çocukların sağlıklarına yönelik gösterdiği ilgi ve destekler; bunlardan başka fabrika ve maden ocaklarına bağlı olan sosyal birlikler, vatandaşların tedavi edildiği hastaneler, küçük çocukların en basit sağlık bilgilerini edindikleri anaokullarına dair fotoğraflar da sergilenenler arasındadır (İngiliz Sosyal Yardım, 1945, s.2; Ayın Tarihi, 1945, s.5; Halkevlerimizde, 1946, s. 21; Büyük Britanya'da Sosyal Yardımlar, 1945, 19 Aralık, s.1). Sosyal yardımlar hakkında yazılmış bazı kitaplar da fotoğraflarla birlikte sergilenmiştir (İngiliz Sosyal Yardım, 1945, s. 2).

Sergide sosyal yardımın iki önemli cephesini oluşturan görme engelli ve verem hastası vatandaşlar için kurulmuş olan kurumların fotoğrafları önemli bir yer tutmaktadır. İngiltere'de özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında görme engellilerin eğitimi hususunda önemli adımlar atılmıştır. Görme engelliler kurumlarının en önemlilerinden olan Dunstan'a ait fotoğraflar için iki büyük pano ayrılmıştır. Burada görme engelli kişilerin çeşitli el sanatı ve zanaat alanlarının yanında makinistlik gibi farklı iş dallarında çalışırken görüntülerine yer verilmiştir (Büyük Britanya'da Sosyal Yardımlar, 1945, 19 Aralık, s.1, Körler Mesut Olurlar mı?, 1945, s. 2). Veremli hastaların tedavisine ait olan kısımda verem hastalarının aileleriyle birlikte vakit geçirebildiği ve sağlık durumlarıyla ilgili

Şekil 14. Britanya'da Sosyal Yardım Sergisi'nden bir görüntü.
Kaynak: Ulus, 19 Aralık 1945, s.1.

olan sanatların öğretilerek hayat mücadelesine hazırlandığı Papworth Veremliler Merkezi'ndeki faaliyetlere dair fotoğraflar yer almaktadır (İngilterede Sosyal Yardım Ankarada, 1945, s. 2; Ayın Tarihi, 1945, s. 5,6).

İngiliz Kültür Heyeti'nin İngiliz Mimarlar Enstitüsü ile birlikte hazırladığı İngiliz Şehircilik Sergisi, Michael Grant'ın teşvikiyle Türkiye'nin talebi³⁶ üzerine gerçek-

leşmiş, sergide yer alan maket, fotoğraf gibi malzemeler ilk olarak Türkiye için yapılmıştır. 1944 yılı baharında gönderilmesi planlansa da Türkiye'de nelerin gösterilmesinin uygun olacağına dair pek çok kurum ve kişiyle yapılan uzun uzadıya görüşmeler, serginin açılış tarihinin ertelenmesine yol açmıştır (Corse, 2013, s. 53-54).

Gerekli hazırlıkların tamamlanmasıyla³⁷ sergi, 25 Ocak 1947'de büyük bir törenle Ankara Halkevi'nde açılmıştır. Serginin açılışı öncesinde davetlilere bir kokteyl verilmiştir. Serginin açılış töreninde diğerlerinden farklı olarak sayıca daha fazla üst düzey protokol katılmıştır (Şekil 15A ve 15B) (İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s.7-8; Büyük Britanya Şehircilik Sergisi Bugün Açılıyor, 1947, 25 Ocak, s.1; İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, 26 Ocak, s.2; Ankarada İngiliz Şehircilik Sergisi Açıldı, 1947, 26 Ocak, s. 1,5; Erbel, 1947, s.18; İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s.17).

Diğer sergi kataloglarından farklı olarak, Britanya şehircilik sergisinin katalogunda sergi düzenleme komitesinin isimlerine yer verilmiştir. Buna göre, Komite Başkanı A.W. Kenyon, E. J. Carter, A.M. Chitty, A. G. Ling, İngiliz Kültür Heyeti Güzel Sanatlar Genel Direktörü Binbaşı A.A. Longde, R. A. Matthew, Prof. Sir Charles Reilly, Sekreter Margaret McLeod, Londra Sergi Komiseri Ralph Lavers, katalogu resimleyen ise Hugh Casson'dur. Başkan Kenyon, katalogun önsözünde belirttiği üzere, sergiyi hazırlarken karışık planlar hazırlamaktan ziyade mümkün olduğunca her şeyi fotoğraf ve maketlerle

Şekil 15A ve 15B. Britanya Şehircilik Sergisi'nden görüntüler.
Kaynak: Radyo, Şubat 1947.

36 Edward Corse (2013, s. 53), "A Battle for Neutral Europa British Cultural Propaganda during the Second World War" adlı çalışmasında, sergiyi İspanya'nın da talep ettiğini belirtmiştir. Diğer yandan, böyle bir serginin Türkiye tarafından istenmiş olmasında, İngilizlerin bu alanlarda oldukça ileride olması ve Türk yetkililerinin İngiltere'deki şehircilik çalışmalarının Türkiye'ye model olarak alınmak istenmesi etkili olmalıdır.

37 Hazırlık süreci oldukça uzun süren sergi vesilesiyle, Enformasyon Bakanlığı ile Hazine Bakanlığı, hükümete, Heyet'in faaliyetlerinin masraflı olduğundan kurumun kapatılmasına dair görüşler bildirmişlerdir. Ancak Dışişleri Bakanlığı ve heyet başkanı Sir Ronald Adam arasındaki yakın ilişki neticesinde sorunların üstesinden gelmek zor olmamıştır (Corse, 2013, s. 54).

göstermeye çalıştıklarını, plan yapmaya mecbur kaldığı durumlarda ise herkesin anlamasına imkân tanıyacak şekilde basit çizimler yapıldığını ifade etmiştir (Britanya Şehircilik Sergi Kataloğu, 1947, s. 3).

Serginin açılma amacının şehircilik problemlerinin İngiltere'de nasıl çözüldüğünü anlatmak olduğunu belirten David Kelly, bu probleme yol açan en önemli noktalardan birinin ziraat ve denizci bir ülke olan İngiltere'nin yüzyılın en sanayileşmiş ülkesine dönüşmesi sonrasında sanayi şehirlerinde hiçbir planlama ve kontrol olmaksızın ortaya çıkan kalabalıklaşma sorununun olduğunu altını çizmiştir. Kelly'e göre, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte geçmişte görülmemiş bir konut sorunu ortaya çıkmış, pek çok ev tahrip olmuş ve hasara uğramış; yeni yapılacak evlerin inşası için işçi ve inşaat malzemesi kıtlığı baş göstermişti. Bu soruna çare bulmak için 1945 yılı Ekim ayında kurulan bir komite ile yeni şehirlerin kurulması için gerekli hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Kelly, serginin İngiltere'de başlayan şehircilik faaliyetlerini fotoğraf ve maketlerle göstermeye çalıştığını vurgulamıştır (Ankarada İngiliz Şehircilik, 1947, s.1,5; İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s.7-8).

Serginin şehircilik konusunda memlekette hazırlanan ilk sergi olduğunu belirten Yüksek Mimar Orhan Alsaç (1947, s. 3-4), genç bir sanat olarak nitelediği şehirciliğin giderek bütün dünyada gereken önemi ve ilgiyi üzerinde topladığını, her ülkenin kendi dinamiklerine uygun olarak şehircilik meselesine yaklaştığını ifade etmiştir. Alsaç, tıpkı büyükelçi Kelly'nin açılış konuşmasında belirttiği gibi İngiltere'nin bir tarım ülkesi iken sanayide ivme kazanmaya başlamasıyla pek çok problemle karşılaştığını, ülke genelinde genel, zaruri bir planlamaya gidildiğini belirtmiştir.

İngiltere'nin şehircilik konusundaki çalışmalarını, şehircilik problemlerini, karşılaştığı güçlükleri harita, maket, grafik, plan ve fotoğraflarla anlatan sergide (Alsaç, 1947, s. 4, Erbel, 1947, s. 4) tarım, yer altı kaynakları, nüfus ve coğrafya gibi İngiltere'deki hayatın çeşitli aşamalarını gösteren grafik, fotoğraf ve haritalar da yer almıştır (Britanya Şehircilik Sergi Kataloğu, 1947, s. 5).

Sergiyle ilgili bazı konferanslar gerçekleşmiştir (İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s. 8). 1942 yılından itibaren Harp Sonrası İnşaatı Komitesi'nin baş mimarı olarak çalışan İngiltere'nin tanınmış mimarlarından A. M. Chitty (İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s.17), Ankara Halkevi'nde 5 Şubat 1947'de "1900 ila 1947'de Büyük Britanya'da

Şehircilik," 7 Şubat'ta "Büyük Britanya'da Planlaşma" adlı bir konuşma yapmıştır (Chitty, 1947, s. 40-41; Halkevi: Şehircilik Konferansı, 1947, s.2). Chitty, Büyük Britanya'da Şehircilik" adlı konuşmasında İngiltere'nin şehir planlamasının tarihsel sürecinden, bu süreç içinde planlamanın nasıl yapıldığından, ne tür sebeplerle planlamaya ihtiyaç duyulduğundan ve planlamanın prensiplerinden söz etmiştir (Chitty, 1947, s. 40-41). Chitty, İngiltere'nin yakın bir gelecekte İngiltere şehirlerinin ne yönde bir gelişme göstereceği ve Türkiye'ye hangi açıdan katkıda bulunacağına dair şu sözleri etmiştir:

Acaba İngiliz şehirciliğinin hangi safatı bugün ve istikbalde Türkiye'ye faydalı olabilir? İngiltere'de biz dersimizi çok pahalıya öğrendik ve bazen öyle geliyor ki tashihat yapmak için bu dersleri çok geç öğrenmiş olduk. 18. asrın sanayi devrinin büyük fenalıkları yani fazla zenginliğin yanında büyük fakrû zaruret, fazla nüfus kalabalığı, hastalık, işsizlik iktisadi karışıklık ve harp bize şehirlerimizi ne şekilde düzenlememiz lazım geldiği hususunda çok şeyler öğretmiştir. Londra ve Manchester gibi şehirlerin yeniden inkişafı, yeni şehir yapmasından daha çok güç bir görevdir. Memleketinizde yerinde ve iyi inşaat yapmak fırsatı elinizde mevcuttur. Gönül arzu eder ki bu planlar malumata istinad etsin ve olaylara dayansın. İngiltere'de şunu keşfettik ki, son 15 sene zarfında toplamış olduğumuz nev'iden istatistik malumatı ve araştırmalar şehircilik için hayati bir ehemmiyeti haizdir. Bu yüzden bunların teminine devam etmek üzere ayrıca bir bakanlık kurmuş bulunmaktayız. (Chitty, 1947, s. 42)

Yüksek Mimar Cevat Erbel, sergiyi bir sanat gösterisinden ziyade, İngiltere'nin uzun zamandır ihmal edilmiş mesken politikası ile savaşın yıkımlarından sonra köklü yöntemlerle ve büyük hamlelerle imar yolunda atılmak istenilen adımların bir programı ve ilk ürünleri şeklinde anlamak gerektiğini ileri sürmüştür (Erbel, 1947, s. 4). Sergi, şehircilik işlerinde ön hazırlığın önemini göstermesi bakımından Türkiye için öğretici bir nitelikte bulunmuştur (Alsaç, 1947, s. 3-4).

Sergiye özellikle Ankara'nın sanat ve teknik okul çevrelerinin ilgisi büyük olmuştur (Alsaç, 1947, s.4; Britanya Şehircilik Sergisi, 1947, s.18; İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s. 8).

Sergiye ziyaret edenler arasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile eşi Mevhibe İnönü de yer almaktadır. İsmet İnönü, oğlu Ömer'e yazdığı bir mektupta sergiye yönelik izlenimlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

Şekil 16. İngiliz Mobilyaları Sergisi'nde teşhir edilen eserlerden iki örnek.

Kaynak: Sanat ve Edebiyat, 24 Mayıs 1947, s.4.

Şekil 17. İngiliz Dantel ve Elişleri Sergisi açılışından bir görüntü.

Kaynak: Ulus, 19 Mayıs 1948, s.3.

Biz bugün annen ile Halkevine gittik. British Council bir sergi açmış. Fotoğraflar, planlar, haritalar, İngiliz adasının harp tahribatının planlı olarak tamiri nasıl düşünülüyor. Bu vesile ile eski şehirlerin ve yolların düzeltilmesi gibi bir işe girmişler. Çok istifadeli şeyler gördüm. Çok da masraflı. Birbirini alttan, üstten kesen yollar hoş. Bir mil yolun bir milyona mal olduğu söyleniyor. Demir yolu yapmaktan on kat pahalı; şaşım. Tabii yollar çok geniş (Toker, 2018, s.142-143).

13. Asrın kaba, hantal mobilyasından güncel zarif ev eşyalarına kadar İngiliz mobilyasının geçirdiği aşamaları gösteren İngiliz Mobilyaları Sergisi (Şekil 16), 1947 yılının Mayıs ayında İngiliz Kültür Heyeti'nin Yenişehir'deki ofisinde açılmıştır. Sergi başta öğrenciler ve mobilya koleksiyonerleri olmak üzere sosyal tarih çalışmalarıyla ilgilenenler için kıymetli bir özellik taşımaktadır. İngiliz Kültür Heyeti'nin kütüphanesine sergiyle ilgili olarak incelenmek üzere Ralph Edwards'ın *Sheraton Mobilyası* ve R. W. Symonds'un *Ceviz Kaplama Mobilyası* adını taşıyan iki kitap gelmiştir (İngiliz Mobilyası, 1947, s. 3).

Daha önce Kahire'de açılan uluslararası fotoğraf sergisinin İngiliz eserlerinden oluşan 70 kadar fotoğraf Ankara'ya gönderilerek 25 Kasım'dan 30 Kasım

1947'ye dek İller Bankası pavyonunda, sonrasında ise Ankara Eğitim Enstitüleri'nde, 6-7 Aralık'ta ise Devlet Konservatuvarı'nda gösterilmiştir. İngiliz Fotoğrafları Sergisi adını taşıyan bu sergide manzara, portre ve İngiltere'de günlük hayata dair fotoğraflar yer almıştır (İngiliz Fotoğraf Sergisi Açılıyor, 1947, s. 2).

Heyetin açtığı diğer bir sergi ise 19 Mayıs 1948'de Ankara Halkevi'nde elçilik, bakanlık görevlileri ve çok sayıda sanatsever eşliğinde açılan İngiliz el işlerinin yer aldığı İngiliz Dantel ve Elişleri Sergisi'dir³⁸ (Şekil 17) (İngiliz Dantel ve Elişleri Sergisi Bugün, 1948, s.4; İngiliz, Dantel ve Elişleri Sergisi Açıldı, 1948, s.3).

Sonuç

19. yüzyılın ikinci yarısında ülkelerin sanayi, endüstri, bilim, teknoloji, sanat alanlarındaki gelişmelerini birbirlerine tanıtmak ve kültürel bir imaj yaratmak amacıyla Batı Avrupa ve ABD'de düzenlenen uluslararası sergilerde olduğu gibi sonraki yıllarda düzenlenen sergiler de benzer amaçlara hizmet etmişlerdir. Sanat faaliyetlerinden biri olan ve yazılı ya da görsel her türlü sanat eserinin bir arada halka sunulduğu sergiler, sanayi ürünleri kadar kültürel tanıtımın bir ideolojiyi anlatmak ve benimsetmek için çok daha önemli aygıtlar olarak kullanılması gerektiğinin farkına varılmasıyla sonuçlanmıştır.

38 İngiliz Kültür Heyeti tarafından açılan el işleri sergisine benzer bir sergi olan Türk Elişleri Sergisi, 26 Temmuz 1949'da Londra Halkevi'nde açılmıştır (Londra'da Türk Elişleri, 1949, s. 5).

Topyekûn Savaş'ın ilk örneği olarak tarihe geçen Birinci Dünya Savaşı'nda etkin bir araç olarak kullanılan propaganda, İkinci Dünya Savaşı boyunca eşi görülmemiş bir seviyeye ulaşmış; pek çok devlet yaptığı yeni düzenlemelerle bu silahtan kendi hedeflerine uygun bir biçimde yararlanmış. Yalnızca ordunun seferber edilmesinin yetmeyeceği, maddi ve manevi bütün kaynaklardan faydalanarak savaşın kazanılabileceği fikri önem kazanmış; geniş halk kitlelerini harekete geçirmek için memleketlerin askeri ve teknik gücü kadar edebiyat, resim, karikatür, afiş, mimari gibi güzel sanatlar ve bu yöndeki faaliyetlerin gücüne ihtiyaç duyulmuş; diğer yandan da devletlerin halkları ve başka ülkeler ile kuracağı ilişkide kültür ve sanatın etkin bir araç olduğu fark edilmiştir.

Askerlik, ekonomi, sosyal, eğitim olmak üzere yaşamın pek çok alanını etkileyen savaş sonrasında sanatın toplumu iyileştirici, dönüştürücü ve devletlerarası ilişkileri pekiştirici rolü, devlet yöneticileri tarafından kabul edilmiş; bu doğrultuda savaş boyunca propagandanın araçlarından birisi olan sanat, savaş sonrasında da değişen dünya düzeni içerisinde kendisine yer edinmek isteyen ülkelerde bu kez de kültürel ilişkilerin devamlılığı ve sağlamlığı adına yapıcı bir araç olarak görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nda çok sayıda ülke, güzel sanatları ve kültür-sanat faaliyetlerinin en önemlilerinden biri olan sergileri, kendi milletlerinde olduğu gibi hedef ülkeyi de etkilemek, bu yolla farklı ülke topraklarında kendi ülkelelerini tanıtmak, üstün yönlerini göstermek, olumlu bir etki yaratmak için kültürel propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Savaş sonunda milletler arasındaki dostlukların siyasi ve ekonomik alanlarda elde edilecek kazanımlar için yalnızca fırsat hazırlayacağı, bu imkânların gerçekleşmesinin memleketlerin ve milletlerin birbirleriyle olan kültürel yakınlığına bağlı olduğu düşüncesi uygulamaya geçirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye, bu yıllarda mihver ve müttefik devletlerin adeta propaganda arenası hâline gelmiştir. Özellikle birbirine düşman iki ülke Almanya ve İngiltere arasında Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak konusunda kıyasıya bir mücadele yaşanmıştır. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda propaganda konusunda yürüttüğü etkin çalışmalar, İngiltere'nin de benzer bir politika benimsemesine neden olmuş, pek çok İngiliz kurumu propagandaya hizmet için çalışmıştır. Daha yumuşak bir dil benimseyerek açık bir propaganda yapmaktan çekinen İngiliz Kültür Heyeti,

1940 yılında Ankara Yenişehir'de ofis kurarak başlattığı faaliyetleri ile savaşta ve savaş sonrasında Türkiye'de İngiliz kültürünü, hayatını, dilini, kültürünü ve sanatının tanınmasında etkin bir rol almıştır.

Heyet'in ofisinin Yenişehir'de açılmasında, sosyal, kültürel ve eğlence hayatının Ulus semtinden Yenişehir'e doğru giderek kaymasının ve elitlerin buralarda konulanmaya başlamasının etkisi büyük olmalıdır. Heyet, etkinliklerini daha çok ülke içinde etki gücü yüksek kişileri etkilemeye yönelik gerçekleştirmekteydi. Seçkinleri hedef almak, toplumun tüm kesiminden daha az çaba gerektirmekteydi. Özellikle toplumun en güvendiği kişi olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve eğitim ile kültür işlerinden sorumlu olduğu için heyetin çalışmalarını kolaylaştıracağından Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in sempatisinin kazanılması oldukça önemliydi. Devleti yönlendiren bu kişilerin ilgisi ve sempatisi kazandığında başta yakın çevreleri olan elitler ve sonrasında da toplumun geri kalanı İngiltere'ye karşı olumlu duygular besleyecekti. Heyet'in kültürel propaganda amaçlı faaliyetleri, hedef kitleyi zorlamadan, isabetli hamlelerin yapılması şeklinde bir nitelik taşımaktadır.

Heyet, kuruluşundan itibaren önemseydiği faaliyetler olan dil kursları, konferanslar, film gösterimleri ve sergi etkinlikleriyle özellikle halkevlerinde etkin olmuşlardır. Heyetin, en yaygın faaliyetleri arasında yer alan dil kurslarına Türkiye'de yüksek katılım olmuştur. Öğrencilerden, basın üyelerine ve hatta devleti yönetenlere ve yakın çevrelerine kadar Heyet, İngilizce kurslar düzenlemiştir. Diğer bir faaliyet de halk üzerinde derin ilgi uyandıran İngiliz yaşantısını anlatan film gösterimleridir.

Halkevleri, Heyet'in çalışmalarına hem mekânsal hem de hâlihazırdaki nüfusu kullanma anlamında imkân sağlamaktadır. Heyet'in İngiltere sempatisi uyandıracak çok sayıdaki kültürel etkinliklerinden olan konferanslar, konuşmalar ve sergiler, özellikle etki gücü anlamında diğerlerinden öne çıkmaktaydı. Farklı ilgi alanlarına göre ünlü birçok insan İngiltere'den Türkiye'ye gelmiş, bu ortamlarda devletin nüfuz gücü yüksek kişileriyle tanışma, zaman geçirme fırsatı bulmuşlardır. Heyet'in halkevlerinde gerçekleştirdiği bu faaliyetler, arşiv belgelerinden öğrenildiği üzere, CHP Genel Sekreterliği'nden alınan izinlerle mümkün olmaktadır. CHP, heyetin bu etkinliklerini faydalı bulduğundan olacak, halkevlerinin programlarına Heyet'in yapacağı faaliyetlerin de dâhil edilmesini istemiştir.

Heyet tarafından düzenlenen faaliyetlerin ülke içindeki devamlılığın sağlanması, Türk yetkilileri ile iyi ilişkiler kuran Heyet yetkililerinin bu başarıları ile ilişkilendirilebilir. Türk Hükümeti ile olan yakın ilişkileri, çeşitli mecralarda iki ülke yetkililerinin bir aradalığı, heyetin çalışmalarını kolay ve etkin bir biçimde sürdürmelerinde etkili olmuştur. Heyet'in çalışmalarına en önemli desteği gösteren Hasan Âli Yücel, heyet yetkilileriyle pek çok mecrada bir araya gelmiştir. Türkiye'ye gelen Heyet yetkilileri hükümet tarafından ciddiye alınmış, gerekli kolaylık ve rahatlığın sağlanması için ilgili bakanlıklara yazılar gönderilmiştir.

Türkiye'de bu yıllarda Almanya'nın Ankara, İstanbul ve İzmir Fuarı'nda açtığı Yeni Alman Mimari Sergisi, Vichy Fransız Hükümeti'nin açtığı "Çağdaş Fransız Ressamları Sergisi," ABD'nin Harp Haberleri Bürosu'nda açtığı "Cephe Resimleri Fotoğraf Sergisi" ile hem Harp Haberleri Bürosu'nda hem de Belediyeler Bankası altındaki Ankara Halkevi resim galerisinde açtığı "Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi" gibi kültürel propaganda amacı taşıyan sergilerin yanında İngiltere tarafından açılan sayıca daha fazla sergi (19 adet) gerçekleştirilmiştir. Diğer ülkelerin sergilerinin toplamından daha fazla sergi açan İngiltere'nin açtığı sergilerin büyük bir kısmı İngiliz Kültür Heyeti tarafından düzenlenmiştir. İngiltere, diğer ülkelerden farklı olarak tüm Anadolu'da yayılım göstermiştir.

Tespit edildiği kadarıyla, 1940-1950 yılları arasında kapsayan 10 yıl boyunca Heyet tarafından Ankara'da tıp, edebiyat, sanat, tarih ziraat, hayvancılık, mühendislik gibi pek çok alanda açılan İngilizce kitap ve dergileri, İngiliz Üniversiteleri ve Okulları, İngiliz Resim ve Grafik, İngiliz Çocuklarının Resimleri, İngiliz Mimarisi, Britanya'da Sosyal Yardım, Britanya'da Şehircilik, İngiliz Mobilyaları, İngiliz Fotoğrafı ile İngiliz Dantel ve Eşikleri olmak üzere bu 11 sergi, yaşamın bütününe kapsayan dönemin İngiliz kültür politikalarını iletliyordu. Bu sergilerden olan İngiliz Resim ve Grafik Sergisi, İngiliz Mimari Sergisi ve İngiliz Şehircilik Sergisi için hazırlanan kataloglarla bir sergilere dair bir bellek yaratılmaya çalışılarak, tarihe not düşülmek istenmiştir.

Toplum içinde olumlu bir etki bırakan bu sergiler, İngiliz yanlısı kişilerde ilgiyi artıracak, olmayanlarda ise sempati uyandıracaktı. Böylece İngiltere-Türkiye yakınlaşmasına istenilen ortamı hazırlayacaktı. Heyetin geniş bir kamuoyu yaratmak ve elit çevrelerde olumlu bir etki

yaratmak için tercih ettiği bu sergiler, Ankara'da açıldıktan kısa bir süre sonra heyet yetkililerinin CHP Genel Sekreterliği'nden alınan izinler neticesinde, öncelikli olarak İstanbul'da daha sonra ise yurt genelindeki diğer halkevlerinde düzenlenmiştir. Bir başka ülkeye ait sergiye insanların ilgisini çekmenin çok da kolay olmadığını anlayan Heyet, sergilere Türk Hükümeti'nin katılımını önemsemmiştir. Millî Eğitim Bakanı, Çevre ve Şehircilik Bakanı ve çeşitli bakanlık üst düzey çalışanlarının, milletvekillerinin, askeri personellerin ve üniversite yöneticilerinin sergi açılış törenlerine katılımının yanı sıra açık olduğu zamanlarda cumhurbaşkanı, başbakan ve eşleri de sergileri ziyaret edenler arasındaydı.

İngiliz Hükümeti, İngiliz Kültür Heyeti yetkilileri ve İngiliz halkının da kendi ülkelerinde Türklerin açtığı sergilere gerekli ilgiyi gösterdiği anlaşılmaktadır. İki ülkeyi temsilen yapılan nutuklarda bu tür sergi faaliyetleriyle iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin güçleneceği düşüncesi öne çıkarılmıştır. Devleti yönetenler tarafından sergilere gösterilen aynı orandaki ilgiler, halk için teşvik edici olmuş, devletin başlattığı bu ilgiyi halk da sahiplenmiştir. Halkevi dergilerinde, dönemin süreli yayınlarında ve arşiv belgelerinde yer aldığı üzere sergilere halkın ilgisi büyük olmuş, ortalama on ile on beş gün süreyle açık kalan sergileri çok sayıda ziyaretçi gezmiştir. Bu da her iki ülkenin kültür politikalarının uyuşan noktalarının halk üzerindeki etkisini göstermektedir.

Devlet erkânının bu ziyaretleri basın tarafından haber değeri taşımış, gazetelerde bu yöndeki haberler yer almıştır. Heyet böylece ülke içerisinde yaratmak istediği kamuoyu hedefine ulaşabilmiştir. Basının yakından takip ettiği sergiler, gazete sayfalarına yansımıştır. Ancak basında çıkan haberlerin içeriği çoğunlukla sergi açılış tarihi, sergi yeri ve açılış töreninde yer alan davetli profili ve açılış konuşmalarına değinen ve her gazetede neredeyse birbirini tekrar eden sınırlı bilgiler şeklindedir. Buna karşın *Vatan*, *Vakit*, *Mimarlık*, *Ulus*, *Arkitekt*, *Son Posta*, *Sanat ve Edebiyat gazetesi*, *Türk Yüksek Mühendisleri Birliği ve Cephe* dergisinde sergilerle ilgili olarak daha detaylı bilgiler veren eleştiri ve değerlendirme yazıları yer almıştır.

Çoğunlukla, devleti yöneten elitin, başta eğitim kurumları olmak üzere birçok kurum ve bakanlığın, parti genel sekreterliğinin, halkevleri genel merkezinin ve heyetin merkez ofisinin başkent Ankara'da yer alması, sergilerin çoğunlukla ilk olarak burada açılmasında etkili olmuştur.

Sergiler, o yıllarda profesyonel sergileme mekânlarından yoksun olan Ankara'da Sergievi, halkevi, kendi ofisi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi ve bazı kitabevlerinde gerçekleştirilmiştir. Heyetin kitap sergilerini düzenlediği Akba, Akay, Dilmen ve Şen Kitabevleri, Ankara ve İstanbul'dan gelen yazar, gazeteci, sanatçı, bürokrat kişilerin uğrak ve buluşma yerleriydi. Özellikle kuruluşu Millî Mücadele dönemine kadar dayanan Akba Kitabevi kurucularının gazeteci olması, üst düzey kişilerle olan bağlantısı sebebiyle heyetin bu mekânları tercih etmesinde etkisi olmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme projesinin laboratuvarına dönüşen başkent Ankara'da düzenlenen bu sergilerin içeriği ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Milliyetçilik, Devletçilik, İnkılapçılık ilkeleri (6 ok) ile tutarlı bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu altı ilkenin doğrultusunda barınma, sağlık, eğitim, çevre, kadın, çocuk, gençlik ve engelli haklarının savunulması ve genişletilmesi için faaliyet gösteren halkevlerinin çalışmaları ile İngiliz sergilerinin iletileri uyumludur. Halkevlerinin "Cumhuriyet Halk Partisinin Halkevi ile takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi hâlinde teşkilatlandırmaktır" esasına dayalı "Dil, Edebiyat, Tarih," "Güzel Sanatlar," "Temsil," "Spor," "Sosyal Yardım," "Halk Dershaneleri ve Kurslar," "Kütüphane ve Neşriyat," "Köycülük" ve "Müze ve Sergi" şubelerinin çalışma programlarının başlıkları ve çalışma alanları İngiliz sergilerinin içerikleriyle örtüşmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile İngiltere'nin eğitim, sosyo-ekonomik, kültür ve sanat gibi alanlarda benzer politikaların güdüldüğüne işaret etmektedir.

Nitekim İngiliz Kültür Heyeti'nin çoğu etkinliğini Ankara Halkevi, Sergievi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi gibi devlet kurumları ile işbirliği içinde gerçekleştirmesi yukarıdaki görüşü desteklemektedir. Londra'da açılan halkevi şubesi, 1943'de İngiltere'nin farklı şehirlerinde açılan Yozgat Ortaokulu birinci devre öğrencilerinin resim sergisine cevap niteliği taşıyan "İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi" (1945), "Britanya'da Sosyal Yardım Sergisi" (1945), İngiliz Kültür Heyeti ve halkevlerinin ilişkisini ortaya koyan etkinliklerdir.

İngiliz Kültür Heyeti'nin 1940'lı yıllarda Ankara'daki sergi faaliyetleri, kültürel propaganda amaçlı açılan sergilerdir. Türkiye'deki Alman propagandasını başarısız kılmak ve Türkiye'nin müttefikler yanında yer alması adına yapılan propagandalardan bir bölümünü de açılan

bu sergiler oluşturmaktadır. Sergiler aracılığıyla İngiliz politikası, inandırıcı kılınacaktı. 1943 yılında Nazi Partisi tarafından Ankara ve İstanbul'da açılan Yeni Alman Mimari Sergisi ile çizilmeye çalışılan "büyük ve güçlü Almanya" imajı, 1944 yılında önce Ankara'da, daha sonra farklı halkevlerinde açılan İngiliz Mimari Sergisi ile bu kez de İngiltere tarafından benzer bir algı için kullanılmaya çalışılmaktadır.

Dünya fuarlarında sanayi ve teknolojiye ilerleyen ülkelerin güç gösterisine dönüşen sergileme anlayışı, bu kez farklı bir biçimde, fuarı düzenleyen ülkenin ev sahipliği yaptığı ülke yerine propaganda yapılmak istenen ülkede açılarak kültür, sanat ve eğitim içerikli daha samimi, sıcak, yapıcı etki uyandıran sergilere dönüştürülmüştür. Ancak bu sergilerin düzenlenmesi her zaman kolay olmuyor, pek çok hazırlık, bütçe ve zaman gerekiyordu. Zorlukların yaşandığı kimi zamanlarda Heyet'in kapatılması ya da büyükelçilik bünyesinde hizmet vermesi gündeme gelmişse de Heyet yetkililerinin hükümetle olan yakınlığı bu zorlukların ve sıkıntıların üstesinden gelmesine yardımcı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında İngiliz Kültür Heyeti'nin Ankara'da açmış olduğu bu sergiler, zaman zaman sekteye uğrayan politik ilişkileri yumuşatan bir rol üstlenmiştir. Bunun yanında sergiler yoluyla, İngiltere'nin en zor zamanlarda dahi sanatı kucaklayan, kültür sanat etkinliklerini teşvik eden ve destekleyen medeni bir ülke olduğu algısı yaratılarak, kültürel bir reklam yapılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin Almanya yanında savaşa girmemesi, savaş sonrasında Türkiye'nin ABD ile İngiltere eksenli bir dış politika izlemesi ve Türk-İngiliz ilişkilerinin iyi yönde bir seyir alması, İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik yürüttüğü propagandasında başarılı olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra şehircilik, sosyal yaşam mekânları, kamusal alanları, kültür ve sanat kurumları, kültür ve sanat etkinlikleriyle Anadolu'ya model bir kent olarak tasarlanan, genç Cumhuriyet'in başkentinde açılan bu sergiler, erken Cumhuriyet döneminde benimsenen modernleşme çabaları ve başkent Ankara ideali ile paralellik göstermekteydi. Öte yandan kalkınma çabaları sürdüren bir ülkenin başka bir ülkenin tecrübelerinden faydalanmasına, kendi teknolojisi, sanatı ve kurumlarını gözden geçirmesine ve mukayese etmesine imkân tanımış; Türkiye'nin modernleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Yazar Hikmet Münir'in (1943, s.3) dillendirdiği gibi;

Anlaşıyor ki sanat, döğüşen dünyanın kalbine –her şeye rağmen- bir Kızıl selameti ile girebilmektedir ve bugünkü çarpınmanın yıprandığı sınırları, yine sanat uyandıracaktır. Hele dostluk bağlarıyla iftihar etmekte olan cemiyetler arasında bir kere daha sempati ile karşılanan bu alışverişler, ne kadar artarsa, bu bağların kuvvetindeki mana o nisbette kıymetlenecektir.

Köklü kültürel ve sanatsal birikimini İngiliz Kültür Heyeti ile 1934'ten beri dünyaya tanıtmaya çalışan İngiltere, bugün dili dünyada en çok konuşulan ülkedir. Pek çok ülkede kurduğu İngiliz Kültür Derneği ile dil kursları vermeye, ülkesini dünyada çekici kılmaya devam etmektedir. 1940'lı yıllarla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de yadsınamayacak katkıları ile kurumsal kimliğini dünyaya ispatlayan Heyet, önemli bir kültürel propaganda kurumu olarak çalışmaktadır. Heyet, Türkiye'deki faaliyetlerini devam ettirmektedir; dil kurslarının yanı sıra 1990'lı yıllarla birlikte Türkiye çağdaş sanatını takip etmekte, çağdaş sanatçı sergileri düzenlemekte, değişen dünya koşullarına göre politikasını güncellemektedir.

Teşekkür

Çalışmanın her aşamasında yol gösteren, katkı ve desteklerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Zeynep Yasa Yaman'a teşekkür ederiz.

Kaynakça

- 5000 Cilt İngilizce Kitap Sergisi. [ilan]. (1945, 27 Mayıs). *Ulus*, s. 7.
- 5000 Cilt İngilizce Kitap. [ilan]. (1944, 20 Mayıs). *Ulus*, s. 3.
- Adam, R. (1949). Britain's Cultural relations with other nations. *Journal of the Royal United Service Institution*, 94(75), 368-378.
- Adil, F. (1941, 3 Şubat). 5 Resim Sergisi. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Adil, F. (1946, 1 Temmuz). Amerikan karikatür sergisi. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Adil, F. (1944). Hadiselerin. *Büyük Doğu*, s. 8-9.
- Akad, M.T. (2011). 20. Yüzyıl savaşları ve 21. yüzyılın başında yakın tarihin savaşlarına bakış. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Akarcı, S. (2003). 2. Dünya Savaşında iletişim ve propaganda. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Akurgal, E. (1944,19 Haziran). Sanat konuşmaları İngiliz mimarlık sergisi. *Ulus*, s. 2.
- Alman mimari sergisi dün açıldı. (1943, 3 Mayıs). *Vakit*, s. 1, 5.
- Alman mimari sergisi dün halkın ziyaretine açıldı. (1943, 3 Mayıs). *Son Posta*, s. 1,2.
- Alsac, O. (1947). Britanya şehircilik sergisi. *Mimarlık*, 1-2, 3-4.
- Amerikan Harp Haberleri Bürosunda bir sergi açıldı. (1945, 1 Şubat). *Vakit*, s. 3.
- Amerikan mimarlık sergisi. (1945). *Mimarlık*, 4-5, 36.
- Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi. (1945, 29 Ocak). *İkdam*, s. 3.
- Amerikan Sanat ve Mimarlık Sergisi. (1945, 16 Temmuz). *Ülkü*, 92/8, s. 20.
- Ankara Halkevinde açılan İngiliz sergisi. (1945, 20 Ocak). *Son Posta*, s. 3.
- Ankara Halkevinde harp içinde İngiltere sergisi. (1945, Şubat). *Cephe*, III, s. 13-14.
- Ankara Halkevinde İngiliz kültür sergisi açıldı. (1942, 7 Haziran). *Tan*, s. 1-2.
- Ankara Halkevinde İngiliz resim sergisi açıldı. (1943, 19 Mart). *Son Posta*, s. 3.
- Ankara Halkevinde İngiliz üniversiteleri ve maarif kurumları sergisi. (1942, 6 Haziran). *Ulus*, s. 1,3.
- Ankara'da İngiliz resim sergisi dün açıldı. (1943, 19 Mart). *Vakit*, s. 1.
- Ankara'da bir İngiliz kitap sergisi açıldı. (1941, 15 Kasım). *Vatan*, s. 3.
- Ankara'da bir resim grafik sergisi. (1943, 19 Mart). *Tan*, s. 2.
- Ankara'da İngiliz resim sergisi merasimle açıldı. (1943, 19 Mart). *Yeni Sabah*, s. 1.
- Ankara'da İngiliz şehircilik sergisi açıldı. (1947, 26 Ocak). *Vakit*, s. 1,5.
- Aral, A.E. (2014). *Kültür propagandasından kültürel diplomasiye: British Council'in Türkiye'deki faaliyetlerinin 1940-1950 ve 2005-2014 dönemlerinde karşılaştırmalı incelemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atherton, L. (1994). Lord Lloyd at The British Council and the Balkan front, 1937-1940. *The International History Review*, 16(1), 25-48.
- Avcı, Ö. (2018). *Propaganda çeşitleri iletişim ve propaganda*. Konya:Eğitim Yayıncılık.
- Avşar, S. (2004). *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz propagandası*, Ankara: Kim Yayınları.
- Aydın'da İngiliz mimarlık sergisi. (1945, 9 Eylül). *Ulus*, s. 2.
- Aydoğmuş, F. (2019). *İkinci Dünya Savaşı sürecinde propaganda ve Türkiye*. İstanbul:Kriter Yayıncılık.
- Ayın Tarihi*. (1942, 1-30 Haziran). 103, s. 4.
- Ayın Tarihi*. (1943, 01-31 Mart). 112, s. 4.
- Ayın Tarihi*. (1945, 01-31 Ekim). 143, s. 4.
- Ayın Tarihi*. (1945, 1-30 Kasım). 144, s. 3.
- Ayın Tarihi*. (1945, 1-31 Aralık). 145, s. 5,6.
- Ayın Tarihi*. (1947, 1-31 Temmuz). 164, s. 6-7.

- Babaoğlu, R. (2019a). *Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi kültür hayatında İngiliz etkisi (1948-1965)*. İstanbul: Libra.
- Babaoğlu, R. (2019b). British Council, Köy Enstitüleri ve savaş ortamında kültürel diplomasinin yollarını aramak. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV(1), 23-48.
- Başbakan İngiliz çocukları resim sergisinde. (1945, 21 Ekim), *Ulus*, s. 3.
- Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Fonu [30-1-0-0]. (13 Temmuz 1942). (Kutu:17, Gömlek:96, Sıra:64, Dosya Ek:A7), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Başvekilimiz İngiliz resim ve grafik sanatlar sergisinde. (1943, 27 Mart). *Ulus*, s. 1.
- Bayraktar, A.N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet sonrası yaşanan büyük değişim: modern yaşam kurgusu ve modern mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-80.
- Beckett, I. F. W. (2001). *The Great War (1914- 1918)*, Essex: Pearson Education Ltd.
- Berk, N. (1941, Şubat). Genç Fransız ressamı sergisine dair. *Yücel*, 72, 480-481.
- Bingöl, C. (1945, 24 Ekim). İngiliz çocukları sergisi. *Ulus*, s. 2.
- Britanya şehircilik sergisi. (1947, Şubat). *Radio*, 6/62, s. 18.
- Britanya şehircilik sergisi. [katalog]. (1947). Ankara: İngiliz Kültür Heyeti.
- British Council dördüncü faaliyet yıldönümünde. (1944, 5 Kasım). *Tanin*, s. 1-2-5-6.
- British Council. (2020). 11 Eylül 2020 tarihinde <https://www.britishcouncil.org/about-us/history> adresinden erişildi.
- Broad, R. (2013). *The radical general: Sir Ronald Adam and Britain's new model army 1941-46*. Stroud: The History Press.
- Brooks, T. (2007). *British propaganda to France, 1940-1944 machinery, method and message*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Burak, R.T. (1945, 9 Ekim). İngiliz çocuklarının resim sergisini gezerken. *Ulus*, s. 4.
- Büyük Britanya şehircilik sergisi bugün açılıyor. (1947, 25 Ocak). *Ulus*, s. 1.
- Büyük Britanya'da sosyal yardımlar. (1945, 19 Aralık). *Ulus*, s.1.
- Byrne, A. (2013a). The British Council and the British World, 1939-1954. *Groupe de Recherches Anglo- Américaines de Tours (GRAAT On-line Issue)*, 21-43.
- Byrne, A. (2013b). The British Council and cultural propaganda in the United States. *Journal of Transatlantic Studies*, 11/3, 249-263.
- Çelik, A. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda hükümet-basın ilişkileri ve gazeteci mebuslar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28/2, 315-331.
- Ceyhan, M. (1985). *İkinci Dünya Savaşı yıllarında yabancı propaganda ve Türk basını*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chitty, A. M. (1947). 1900 ila 1947'de Büyük Britanya'da şehircilik. *Mimarlık*, 1-2, 5-6, 40.
- Chubb, M. (1945, 4 Ekim). Ankara'da İngiliz çocuklarının hazırladıkları bir sergi açılıyor. *Ulus*, s. 4.
- Clark, T. (2004). *Sanat ve propaganda, kitle kültürü çağında politik imge*. (Çev. E. Hoşsucu). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Corse, E. (2013). *A Battle for neutral Europe, British cultural propaganda during the Second World War*. London: Bloomsbury Publishin Plc.
- Coşkun, N.S. (1945, 11 Kasım). Türk mimarisi nerede. *Son Posta*, s. 4,7.
- Craig, G. A. (1967). The revolution in war and diplomacy. J. J. Roth (Ed.), *World War I: A Turning Point in Modern History* içinde (s.7- 24). New York: Alfred A. Knopf.
- Cull, N. (1999). *The Munich crisis and the British propaganda policy in the United States*. I. Lukes, E. Goldstein (Ed.). *The Munich Crisis 1938 Prelude to World War II* içinde (s. 216-235). London: Psychology Press.
- Cumhurbaşkanları, başbakanlar ve milli eğitim bakanlarının milli eğitimle ilgili söylev ve demeçleri II*, (1946). Ankara:Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Cumhuriyet Halk Partisi Fonu [490-1-0-0]. (09 Kasım 1946). (Kutu:1292, Gömlek:290, Sıra:1, Dosya Ek:8. Büro), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi Fonu [490-1-0-0]. (12 Şubat 1940). (Kutu:1065, Gömlek:1086, Sıra:1, Dosya Ek:5. Büro), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi Fonu [490-1-0-0]. (14 Haziran 1948). (Kutu:1018, Gömlek:923, Sıra:1, Dosya Ek:5. Büro), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi Fonu [490-1-0-0]. (28 Ocak 1948). (Kutu:1017, Gömlek:920, Sıra:1, Dosya Ek:5. Büro), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CCA), Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi Fonu [490-1-0-0]. (29 Ocak 1947). (Kutu:1018, Gömlek:922, Sıra:1, Dosya Ek:5. Büro), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi Fonu [490-1-0-0]. (29 Ocak 1949). (Kutu:1017, Gömlek:921, Sıra:2, Dosya Ek:5. Büro), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Danacıoğlu Tamur, E. (2012). I. Dünya Savaşı: SOE (Special Operations Executive)'in İzmir merkezli çalışmaları. *Toplumsal Tarih*, 223, 66-70.
- Deem, E. (2019). *Censorship and propaganda in World War I: a comprehensive history*. London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Deringil, S. (2003). *Denge oyunu:İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Doğu, N. (1944). İngiliz mimarlık sergisi. *Mimarlık*, 4, s. 20-22.
- Dolmacı, S. (2006). *1939-1950 yılları arasında Devlet Resim ve Heykel sergileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Donaldson, F. (1984). *The British Council: The first fifty years*. London: Jonathan Cape.
- Dosdoğru, B. (2018). *Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü 1938-1953*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Duman, M. (2018). İkinci Dünya Savaşı sonrasında dış politika doğrultusunda gelişen kültürel bir ittifak: Halkevleri ve İngiliz Kültür Heyeti. *Bitlis Eren Üniversitesi İİBF Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(3), 57-73.
- Dün yapılan bir törenle İngiliz Kültür Heyetinin kütüphanesi açıldı. (1946, 25 Mayıs). *Ulus*, s. 2.
- Eastment, D.J. (1982). *The policies and position of the British Council from the outbreak of war to 1950*. Unpublished Ph.D. thesis. Leeds University, Leeds.
- Ediz, H.A. (1943, 6 Eylül). Harb ve resim. *Son Posta*, s. 4.
- Ekinci, N. (2002). İnönü dönemi ve İkinci Dünya Savaşı yılları. *Türkler*, XVI, 703-745.
- Eminönü Halkevinde İngiliz mimarlık sergisi dün açıldı. (1944, 21 Aralık). *Ulus*, s. 2.
- Erbel, C.T. (1947, 1 Mart). Britanya şehircilik sergisi. *Sanat ve Edebiyat*, 9, s. 4.
- Eskişehir Halkevinde bir İngiliz sergisi. (1944, 3 Ağustos). *Ulus*, s. 3.
- Fisher, A. (2009). *A story of engagement: The British Council 1934-2009*. London: British Council.
- Fotoğraf Sergisi. (1942, Kasım-Aralık). *Uludağ*, 53-54, s. 49.
- Fuardaki yenilikler dolayısıyla İzmir'e akın eden ziyaretçilerin sayısı her gün biraz daha artıyor. (1943, 26 Ağustos). *Ulus*, s. 1,3.
- Fyvel, TB. (1951, March). British Council. *New Statesman and Nation*, 41, 363.
- Gillan, A. (1952). The British Council. *The Contemporary Review*, 181, 26-30.
- Giresun ve Aydın'da iki sergi açıldı. (1946, 28 Temmuz). *Ulus*, s. 2.
- Giresun'da İngiliz Kültür Heyeti sergisi açıldı. (1947, 21 Haziran). *Ulus*, s. 3.
- Grant, M. (1990). The Establishment of The British Council in Turkey. *The British Council in Turkey (1940-1990)* içinde (s. 1-6). Ankara: British Embassy Office of the Counsellor.
- Great Britain Embassy*. (1990). The British Council in Turkey, 1940-1990. Ankara: British Embassy, Office of the Counsellor for British Council and Cultural Affairs.
- Gültekin, E. (1990, Nisan). Nazi mimari sergisi. *Tarih ve Toplum*, 76, 20-22.
- Güvemli, Z. (1944, 11 Eylül). Cephe resimleri sergisinde. *Vakit*, s. 3.
- Güven, F. C. (1945, 18 Ekim). İngiliz çocuklarının resim sergisi. *Ulus*, s. 2.
- Halkevi Resim ve Heykel Galerisinde Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi dün açıldı. (1945, 30 Haziran). *Ulus*, s. 1, 4.
- Halkevi: şehircilik konferansı. (1947, 7 Şubat). *Ulus*, s. 2.
- Halkevi'nde "İngiliz resmi"ne dair konferans. (1943, 16 Mart). *Ulus*, s. 4.
- Halkevinde konferans İngiliz edebiyatı. (1941, 19 Kasım). *Ulus*, s. 2.
- Halkevinde konferans İngiliz edebiyatı. (1941, 21 Kasım). *Ulus*, s. 2.
- Halkevlerimizde. (1946, 1 Şubat). *Ülkü*, 105(9), s. 21.
- Halkevlerinde. (1945, 10 Nisan). *İkdam*, s. 1.
- Hariciye vekilimiz İngiliz resim sergisinde. (1943, 4 Nisan). *Ulus*, s. 1.
- Harp içinde İngiltere sergisi açıldı. (1945, 20 Ocak). *Ulus*, s. 1.
- Harp İçinde İngiltere sergisi. (1945, 1 Mart). *Radyo*, IV/39, s.16.
- Hoyi, İ. (1944, 4 Kasım). 4. yıldönümünde İngiliz Heyetinin çalışmaları. *Son Posta*, s. 5-6.
- İngiliz Arkeoloji Enstitüsü bugün açılacak. (1948, 15 Ocak). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz çocukları resim sergisi dün açıldı. (1945, 6 Ekim). *Ulus*, s. 1-2.
- İngiliz çocuklarının resim sergisi açılıyor. (1945, 4 Ekim). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz çocuklarının resim sergisi dün açıldı. (1945, 6 Ekim). *Vakit*, s. 2.
- İngiliz dantel ve elişleri sergisi bugün açılıyor. (1948, 18 Mayıs). *Ulus*, s. 4.
- İngiliz dil kitapları sergisi. [ilan]. (1944, 9 Kasım). *Ulus*, s. 3.
- İngiliz fotoğraf sergisi açılıyor. (1947, 25 Kasım). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz fotoğraf sergisi dün Kadıköy Halkevi salonlarında açıldı. (1943, 14 Mart). *Son Posta*, s. 2.
- İngiliz grafik sanatlar sergisi açıldı. (1945, 26 Ekim). *Tanin*, s.2.
- İngiliz grafik sanatlar sergisi bugün açılıyor. (1945, 27 Ekim). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz grafik sanatlar sergisi. (1945, 26 Ekim). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz grafik sanatları nasıl gelişti?. (1943, 30 Mart). *Ulus*, s. 4.
- İngiliz İmparatorluğu sergisi dün açıldı. (1947, 29 Temmuz). *Cumhuriyet*, s. 1, 4.
- İngiliz imparatorluk sergisi. (1947a, 29 Temmuz). *Akşam*, s. 2.
- İngiliz imparatorluk sergisi. (1947b, 29 Temmuz). *Vatan*, s. 3.
- İngiliz imparatorluk sergisi Açıldı. (1947, 29 Temmuz). *Son Posta*, s. 3.
- İngiliz kitap sergisi. (1941, 15 Kasım). *Cumhuriyet*, s. 3.
- İngiliz kitap ve dergileri sergisi açıldı. (1949, 11 Aralık). *Ulus*, s. 2.

- İngiliz kitap ve dergileri sergisi. (1949, 12 Aralık). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyeti dördüncü yılı münasebeti ile bir kokteyl verdi. (1944, 5 Kasım). *Vakit*, s. 4.
- İngiliz Kültür Heyeti müdürü Ankara'da. (1943, 10 Mart). *Vatan*, s. 1.
- İngiliz Kültür Heyeti mümessili bugün radyoda konuşacak. (1944, 4 Kasım). *Son Posta*, s. 3.
- İngiliz Kültür Heyeti okullarımıza binlerce kitap hediye etti. (1946, 30 Mart). *Vakit*, s. 3.
- İngiliz Kültür Heyeti onbinlerce kitap hediye etti. (1946, 30 Mart). *Ulus*, s. 3.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi Ankara'da. (1943, 9 Mart). *Yeni Asır*, s. 4.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi dün Ankara'ya geldi. (1943, 9 Mart). *Akşam*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi dün İstanbul'dan ayrıldı. (1943, 18 Mart). *Vatan*, s. 1-2.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi gitti. (1943, 20 Mart). *Vatan*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi şehrimize geldi. (1943, 14 Mart). *Cumhuriyet*, s. 1,3.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi Sir Malcolm diyor ki. (1943, 13 Mart). *Ulus*, s. 1,2.
- İngiliz Kültür Heyeti reisi Sir Malcolm Robertson dün Ankara'ya geldi. (1943, 9 Mart). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyeti reisinin demeci. (1943, 7 Haziran). *Vatan*, s. 1,2.
- İngiliz Kültür Heyeti reisinin kabulü memnunluk uyandırdı. (1943, 13 Mart). *Yeni Asır*, s. 1,4.
- İngiliz Kültür Heyeti Samsun Halkevinde bir sergi açtı. (1943, 5 Temmuz). *Vakit*, s. 4.
- İngiliz Kültür Heyeti Samsun'da sergi açtı. (1944, 19 Kasım). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyeti sergisi Bursa'da açıldı. (1945, 18 Haziran). *Ulus*, s. 3.
- İngiliz Kültür Heyeti sergisi. (1942, 10 Ekim). *İkdam Gece Postası*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyeti. (1946, Ocak) *Cephe*, III/1, s. 6-8.
- İngiliz Kültür Heyetinin hediye ettiği kütüphaneler. (1944, 15 Haziran). *Vakit*, s. 3.
- İngiliz Kültür Heyetinin kitap sergisi açılıyor. (1941, 14 Kasım). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz Kültür Heyetinin sergisi. (1942, 14 Haziran). *Ulus*, s. 4.
- İngiliz Kültür sergisi açıldı. (1942, 7 Haziran). *Akşam*, s. 1.
- İngiliz maarif binaları fotoğraf sergisi dün vali tarafından açıldı. (1942, 10 Ekim). *Son Posta*, s. 2, 4/2.
- İngiliz mimari sergisi açıldı. (1944, 20 Aralık). *Son Posta*, s. 3.
- İngiliz mimari sergisi açıldı. (1944, 20 Aralık). *Son Telgraf*, s. 5.
- İngiliz mimari sergisi bugün açılıyor. (1944, 19 Aralık). *Son Posta*, s. 1.
- İngiliz mimari sergisi dün açıldı. (1944, 20 Aralık). *Vakit*, s. 3.
- İngiliz mimari sergisi halkevinde bugün açılıyor, (1944, 5 Haziran), *Ulus*, s. 1.
- İngiliz mimari sergisi halkevinde yarın açılacak. (1944, 4 Haziran). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz mimari sergisi. (1944, 19 Aralık). *Akşam*, s. 2.
- İngiliz mimari sergisi. (1945, 26 Şubat). *Son Posta*, s. 6.
- İngiliz mimari sergisi. (1947, 15 Şubat). *Cumhuriyet*, s. 1,3.
- İngiliz mimarlık sergisi bu ayın 25'inde kapanıyor. (1944, 24 Haziran). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz mimarlık sergisi dolayısı ile İngiliz mimarisini. (1944, 1 Eylül). *Türk Yüksek Mühendisleri Birliği Dergisi*, 49, 8-12.
- İngiliz mimarlık sergisi: katalog (1944). Y.y.: yaylıy.
- İngiliz mimarlık sergisini gezenler. (1944, 15 Haziran). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz mobilyası sergi ve kitaplar. (1947, 24 Mayıs). *Sanat ve Edebiyat*, s. 3.
- İngiliz okulları ve üniversiteleri sergisi. (1942, 7 Haziran). *Vakit*, s. 1-2.
- İngiliz resim sanatı hakkında M. Leigh Ashtor'un dün Halkevi'nde verdiği konferans. (1943, 20 Mart). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz resim sergisi. (1944, 14 Ekim). *Son Telgraf*, s. 1,3.
- İngiliz resim ve grafik sanatlar sergisi Ankara Halkevinde dün açıldı. (1943, 19 Mart). *Ulus*, s. 1,2.
- İngiliz resim ve grafik sanatlar sergisi. (1 Nisan 1943). *Ülkü*, 37, s. 24.
- İngiliz resim ve grafik sergisi ayın 7'sine kadar uzatıldı. [ilan]. (1943, 02 Nisan). *Ulus*, s. 4.
- İngiliz resim ve grafik sanatlar sergisi: resim kısmı - grafik sanatlar kısmı. (1943). Ankara: yaylıy.
- İngiliz şehircilik sergisi dün İzmir'de açıldı. (1947, 13 Mart). *Ulus*, s. 3.
- İngiliz şehircilik sergisi. (1947). *Mimarlık*, 1/2. s. 7-8.
- İngiliz şehircilik sergisi. (1947, 26 Ocak). *Akşam*, s. 2.
- İngiliz sergisi Konya Halkevinde de açıldı. (1945, 24 Mayıs). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz Sosyal Yardım İşleri fotoğraf sergisi. (1945, 17 Aralık). *Ulus*, s. 2.
- İngiliz Tarım Sergisi açıldı. (1947, 31 Ocak). *Ulus*, s. 3.
- İngiliz üniversiteleri sergisi dün açıldı. (1942, 7 Haziran). *Cumhuriyet*, s. 1,3.
- İngiliz, dantel ve elişleri sergisi açıldı. (1948, 19 Mayıs). *Ulus*, s. 3.
- İngilizce kitaplar sergisi dün sergievinde maarif vekili tarafından açıldı. (1941, 15 Kasım). *Ulus*, s. 1, 4.
- İngilterede sosyal yardım Ankarada bu konuda bir sergi açıldı. (1945, 19 Aralık). *Vakit*, s. 2.
- İngiltere'ye bir matbuat heyeti gidiyor. (15 Ağustos 1942). *Ulus*, s. 2.
- İpşir, M. Ş. (1941, 5 Şubat). İki resim sergisi münasebetile. *Cumhuriyet*, s. 4.

- İstanbul'da açılan İngiliz mimarlık sergisi münasebeti ile. (11/12-1944). *Arkitekt*, 155-156, 260-261.
- İstanbul'da İngiliz sosyal yardım sergisi dün açıldı. (1946, 15 Ocak), *Ulus*, s. 1.
- İzmir Fuarı bugün törenle açılıyor. (1941, 20 Ağustos). *Ulus*, s. 1,5.
- Kadioğlu, ?. Amerikan karikatüristleri. (1946, 7 Temmuz), *Vakit*, s. 4.
- Kararlar Daire Başkanlığı Fonu [30-18-1-2]. (17 Mayıs 1939). (Kutu:87, Gömlek:42, Sıra:1, Dosya Ek:238-490), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Kastamonu'da bir sergi açıldı. (1947, 29 Mayıs). *Ulus*, s. 3.
- Keskin, F. (1997). *İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de Alman propagandası:Türkische Post*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kiralık İngilizce kitaplar kütüphanesi. (1942, 21 Haziran). *Ulus*, s. 2.
- Körler mesut olurlar mı?. (1945, 19 Aralık). *Ulus*, s. 2.
- Küçük, E. (2018). Türkiye'de Nazi Almanya propagandasına bir örnek: Ankara ve İstanbul'da Alman mimari sergileri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 23-38.
- Leeper, R. A. (1935). British culture abroad. *The Contemporary Review*, 148, 201-207.
- Levy, L. (1941, 14 Şubat). İki sergi üç nesil-bir ibret dersi. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Londra Halkevi törenle açıldı. (1942, 20 Şubat). *Ulus*, s. 1,4.
- Londra Halkevinde Yozgat Ortaokulunun resim sergisi. (1943, 10 Temmuz). *Ulus*, s. 1.
- Londra Halkevinin Açılma Töreni Bugün İngiliz radyosunda plâkla verilecek. (1942, 21 Şubat). *Ulus*, s. 1.
- Londra Radyosunda Türkiye hakkında bir konuşma. (1943, 21 Kasım). *Vatan*, s. 1
- Londra'da Türk elişleri sergisi geniş ilgi topladı. (1949, 27 Temmuz). *Ulus*, s. 5.
- Londra'dan avdet eden rektörlerin anlattıkları. (1947, 16 Aralık). *Cumhuriyet*, s. 1,4.
- Londra'ya giden rektörler dün geldi. (1947, 13 Aralık). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Maarif vekilimiz dün Halkevinde İngiliz mimari sergisini açtı. (1944, 6 Haziran). *Ulus*, s. 1-2.
- Malkoç, E. (2019). 1940'lı yıllarda British Council/İngiliz Kültür Heyeti'nin halkevleri üzerinden Türkiye Etkinlikleri. *TİTY*, 1, 1-21.
- Marsden, E. (1990). The British Council Since 1940. *The British Council in Turkey (1940-1990) içinde (s.7-9)*. Ankara: British Embassy Office of the Counsellor.
- McCarthy, J. (2002). İngiliz propagandası, Wellington evi ve Türkler. *Türkler*, XIII, 469-481.
- Milli Şef İnönü İngiliz Kültür Heyeti reisini kabul ettiler. (1943, 12 Mart). *Vatan*, s. 1,2.
- Milli şef, halkevinde İngiliz Kültür Heyetinin açtığı resim sergisini ziyaret etti. (1942, 7 Haziran). *Vatan*, s. 1.
- Milli şefimiz dün İngiliz resim sergisini gezdiler. (1945, 07 Ekim), *Ulus*, s. 1.
- Milli şefimiz halkevinde açılan sergiyi ziyaret ettiler. (1942, 7 Haziran). *Ulus*, s. 1.
- Morris, P. (1955). Sir Ronald Adam. *British Council Twenty-first Anniversary Report*, London.
- Muamelat Genel Müdürlüğü [30-10-0-0]. (17 Nisan 1940). (Kutu:235, Gömlek:583, Sıra:11, Dosya Ek:422), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu [30-10-0-0]. (17 Mayıs 1943). (Kutu:235, Gömlek:588, Sıra:14, Dosya Ek:422), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Ankara.
- Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu [30-10-0-0]. (22 Ocak 1943). (Kutu:235, Gömlek:588, Sıra:2, Dosya Ek:422), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CCA), Ankara.
- Münir, H. (1943, 5 Haziran). Yozgattan Londraya. *Vakit*, s. 3.
- Nadi, N. (1965). *Perde aralığından*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Nazilli'de bir tarım sergisi açıldı. (1948, 11 Şubat). *Ulus*, s. 3.
- Nicholson, H. (1955). *The British Council (1934-55) British Council Twenty-first Anniversary Report*. London.
- Önal, S. (2000). Ankara sahafları ve kitapçıları üzerine bölük pörçük anılar. *Kebikeç* 10, 11-14.
- Özer, İ. (2010). İngiliz Kültür Heyeti (BC) ile halkevleri arasındaki kültürel münasebetler (1939-1950). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 95-138.
- Özgür, Ş. (1947, Ocak-Şubat). Bursa bir san'at şehri midir? *Uludağ*, 81, 13-15.
- Özmen, Ş. (2009). *Türk İngiliz ilişkilerinde restorasyon dönemi (1926-1939)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Penicillin sergisi. (1947, 28 Temmuz). *Akşam*, s. 3.
- Pratkanis, A. ve Aronson, E. (2008). *Propaganda çağı: iknanın gündelik kullanımı ve suistimali*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Purtaş, F. (2013). Türk dış politikasının yükselen değeri: kültürel diplomasi. *Akademik Bakış Dergisi* 7(13), 1-14.
- Rektör bugün geliyor. (1947, 14 Aralık). *Ulus*, s. 3.
- Roth, J. J. (1967). Conclusion: The First World War as a turning point. J. J. Roth (Ed.). *World War I: A Turning Point in Modern History* içinde (s. 82-133). New York: Alfred A. Knopf.

- Samsun Halkevinde resim ve grafik sergisi. (1945, 13 Ağustos). *Ulus*, s. 2.
- Samsun'da İngiliz sosyal yardım sergisi açıldı. (1947, 11 Haziran). *Ulus*, s. 3.
- Şehircilik Sergisi. (1947, 15 Şubat). *Ulus*, s. 2.
- Selçuk, S. (2019). *Türk basımında Türk İngiliz ilişkileri (1939-44)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Sergievinde bir İngiliz kitap sergisi açılıyor. (1941, 13 Kasım). *Ulus*, s. 2.
- Sergiler. (1944, 1-28 Şubat). *Uludağ*, 63, s. 55-57.
- Seven, E. (2019). *Yumuşak güç ve kültürel diplomasi bağlamında British Council örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Ankara.
- Seydi, S. (2014a). İngiliz Özel Hareket Birimi'nin (SOE) İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'deki faaliyetleri. *Türkler*, XVI, 823-832.
- Seydi, S. (2014b). 1939-1945 dönemi iç ve dış politika. *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi* içinde (s. 257-302). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Seydi, S. (2006). *1939-1945 Zor Yıllar! 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman propaganda ve istihbarat savaşları*. Ankara: Asil Yayın.
- Seymour, R. (1957). The British Council and the Commonwealth. *Journal of the Royal Society*, 105(5010), 781-792.
- Shakespeare, R.G. (2013). *The British Council and British cultural propaganda during the interwar period*. Unpublished M.Phil thesis, University of Birmingham, Birmingham.
- Sir Malcolm Robertson Ankara'dan ayrıldı. (1943, 20 Mart). *Ulus*, s. 1.
- Sir Malcolm Robertson İstanbul'da. (1943, 14 Mart). *Yeni Asır*, s. 4.
- Sir Malcolm Robertson'un ziyaretleri. (1943, 17 Mart) *Ulus*, s.1.
- Sofuoğlu, A. ve Yıldırım, S. (2015). Birinci Dünya Savaşı'nda görsel propaganda. A. Y. Akengin-S. Koçaslan (Ed.) *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 897-935). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Süha, B. (1942, 18 Ağustos 1942). Yozgatlı küçük sanatkarlar. *Ulus*, s. 4.
- Şenol Cantek, L. F. (2003). *Yaban'lar ve yerliler, başkent olma sürecinde Ankara*, (Ed. T. Bora), İstanbul: İletişim Yayınları,
- Şükür, İ. (2015). *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde İngiliz propaganda aracı olarak Cephe Dergisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Tanyer, T. (2013). Ankara kitabevlerine dair. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 113-129.
- Taşdemir, G. (2018). *Kentin iç mekânları: Ankara belleğinde pasajlar, (1950-1980)*. Sanatta yeterlik tezi. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Taylor, P. M. (1978, October). Cultural diplomacy and the British Council: 1934-1939. *British Journal of International Studies*, 4(3), 244-265.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2014). *Dış siyaseti ve askeri stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, I. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toker, Ö. (Yay.Haz.) (2018). *Baba İnönü'den Ömer İnönü'ye mektuplar*. Ankara: Bilgi Kitabevi.
- Topuz, H. (1973). *100 soruda Türk basın tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Trabzon'da İngiliz Kültür Heyeti bir sergi açtı. (1947, 18 Haziran). *Ulus*, s. 3.
- Türk İngiliz kültür münasebeti. (1949, 11 Aralık). *Cumhuriyet*, s. 1-3.
- Türk-İngiliz endüstri sergisi açıldı. (1945, 6 Eylül). *Ulus*, s. 1.
- Türk-İngiliz ticaret ve endüstri sergisi. (1945, 6 Kasım). *Ulus*, s. 1-3.
- Ulunay, R. C. (1941, 1 Şubat). Fransız Ressamları ve "D" Grubu. *Tan*, s. 3.
- Ünalp, F. R. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaş dışı kalma politikaları ve sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Spring*(45), 201-221.
- Ünsal, A. (1999). Cumhuriyet'in lokantaları. O. Baydar ve D. Özkan (Ed.), *75 yılda değişen yaşam değişen insan cumhuriyet modaları* içinde (s. 155-170). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Us, A. (1944, 28 Haziran). Ankarada İngiliz mimari sergisi münasebetile. *Vakit*, s. 1-4.
- Us, A. (1945, 21 Ağustos). Türk-İngiliz kültür münasebetleri. *Vakit*, s. 3-4.
- Vedide Pars'ın İngiltere'de yaptığı tetkikler. (1949, 18 Haziran). *Ulus*, s. 4.
- Welch, D. (2017). *World War II propaganda analyzing the art of persuasion during wartime*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- White, A.J.S. (1965). *The British Council, the first 25 years: 1934-1959*. London: British Council.
- Yasa Yaman, Z. (2003). Değişen manzaralar: kültür ve modernite. *Sanat Dünyamız*, 89, 217-229.
- Yaşar, H. (2010). Yurtdışında bir kültür kurumu: Londra Halkevi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 45, 177-215.
- Yener, A.E. (1944, 1 Mart), İngiliz resim sergisi açıldı. *Vatan*, s. 3.
- Yeni Alman mimarisi. (1943a, 1 Şubat). *Son Posta*, s. 1,3.
- Yeni Alman mimarisi. (1943b, 31 Ocak). *Son Posta*, s. 1,3.
- Yozgat Halkevinde açılan sergide. (1946, 12 Nisan). *Ulus*, s. 2.
- Yücel, H.A. (1958). *İngiltere mektupları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Zürcher, E.J. (2014). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*, (Çev. Y.S. Gönen). İstanbul: İletişim.

EK I. İngiliz Kültür Heyeti'nin Ankara'da Açtığı Sergiler

Sergi Adı	İngilizce Kitaplar Sergisi
Açılış Tarihi	14.11.1941
Sergi Süresi	2 Hafta
Sergi Mekânı	Ankara Sergievi
Eser Bilgisi	Tıp, sanat, edebiyat ve diğer bilim kollarına ait 1500 kitap
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Millî Eğitim Bakanlığı ileri gelenleri, Türk ve yabancı gazeteciler, İngiliz Kültür Heyeti üyeleri
Açılış Konuşmaları	Heyetin Türkiye sorumlusu Mr. Grant, yaptığı açılış konuşmasında 20 Ağustos 1941'de 11. Uluslararası İzmir Fuarı'nda açılan kitap sergisine gösterilen büyük ilginin, serginin Ankara'da açılmasında etkili olduğunu belirtmiş ve Türk-İngiliz kültür bağlarının güçlenmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Hasan Âli Yücel: "Milletler arasında kuvvetlenmesine çok muhtaç olduğumuz ilgi ve sevginin kafa ve gönül yolu ile olacağına inanmış bulunuyorum. Onun için milletler arasında sanat ve kültür bağlarını ne kadar kuvvetlenir görürsek o kadar memnun olmaktadır. Bu sergiyi o bağların biri olarak görüyorum."
Yeniden Düzenlenmesi	Dilmen Kitabevi: 16-17 Haziran 1942
Kaynak	İzmir Fuarı, 1941, s.1, 5; Sergievinde Bir İngiliz, 1941, s.2; İngiliz Kültür Heyetinin Kitap, 1941, s.2; İngilizce Kitaplar Sergisi, 1941, s.1, 4; İngiliz Kitap Sergisi, 1941, s. 3; Ankara'da Bir İngiliz Kitap, 1941, s. 3; Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri II, 1946, s. 400; İngiliz Kültür Heyetinin Sergisi, 1942, s. 4.

Sergi Adı	İngiliz Eğitim Kurumları ve Üniversiteleri Sergisi
Açılış Tarihi	07.06.1942
Sergi Süresi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Sergi Mekânı	Ankara Halkevi
Eser Bilgisi	Sergi, bir kısmı İngiliz okulları, diğer bir kısmı ise İngiltere'ye ait manzara, ünlü yer ve binaları gösteren fotoğraflardan oluşmaktaydı.
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Millî Şef İsmet İnönü, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, bakanlık ileri gelenleri, İngiliz büyükelçiliği, İngiliz Kültür Heyeti üyeleri ve seçkin bir davetli kitlesi.
Açılış Konuşmaları	Hasan Âli Yücel: "Medeniyette ilerlemiş milletlerin bu ilerleyişe kaynak olmuş müesseselerini, bu müesseselerdeki hareketleri bilmek ve tanımak biz Atatürk inkılapları için değişmez bir vasıf olmuştur. Halkevimiz bunun örneklerini vermekle bizlere en faydalı hizmetlerini görmektedir. Bugün burada İngiliz dostlarımızın, İngiliz üniversiteleri ve kültür hayatlarının diğer safhaları hakkındaki numunelerle vücuda getirdikleri sergi bu bakımdan bizim için büyük bir değer taşımaktadır. Bunu hazırlamak zahmetinde bulunan dostlarımıza ve onlara sıcak kucağını açan Halkevimize çok teşekkür ederim".

Yeniden Düzenlenmesi	9 Ekim 1942 Eminönü Halkevi, 3 Aralık 1942 Bursa Halkevi, 3 Nisan-12 Nisan 1943 Adana Halkevi, 1943 yılı Haziran ayında İskenderun ve İzmir Halkevi, 19 Kasım 1944'de Samsun Halkevi, 1944 yılı içerisinde Manisa Nazilli Halkevi, 1945 yılında ise Karşıyaka, Erzurum, Bergama ve Bandırma Halkevi'nde açılmıştır.
Kaynak	Ayın Tarihi, 1942, s. 4; Ankara Halkevinde İngiliz Üniversiteleri, 1942, s.1, 3; İngiliz Üniversiteleri, 1942, s. 1,3; İngiliz Okulları, 1942, s. 1-2; Millî Şef, Halkevinde, 1942, s.1; Millî Şefimiz Halkevinde, 1942, s. 1; İngiliz Kültür Heyeti Sergisi, 1942, s. 2; İngiliz Maarif Binaları, 1942, s. 2-4/2; Fotoğraf Sergisi, 1942, s. 49; İngiliz Kültür Heyeti Samsun'da, 1944, s. 2; (490-1-0-0, 1017/920/1, BCA).

Sergi Adı	İngiliz Resim ve Grafik Sergisi
Açılış Tarihi	18.03.1943
Sergi Süresi	20 Gün
Sergi Mekânı	Ankara Halkevi
Eser Bilgisi	Sergi, resim ve grafik olmak üzere 2 kısımdan oluşmaktaydı. Resim kısmında 50 ressamın 76 resmine, 6 afiş sanatçısının 8 afiş çalışmasına, grafik sanatlar kısmında ünlü grafik sanatçıları ve henüz tanınmamış genç sanatçılara ait 140 grafik esere yer verilmiştir.
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	İngiliz Büyükelçiliği ve İngiliz Kültür Heyeti yetkilileri, üst düzey askeri personel ve milletvekilleri
Açılış Konuşmaları	Halkevi Başkanı ve Seyhan Milletvekili Ferit Celal Güven: "Cihan savaşının çok çetin zorlukları içinde, İngiltere'den Ankara'ya getirilen İngiliz resim sanat eserlerinin, orijinal ve kopyalarından toplu bir serginin karşısındayız. Milletler ve insanlar arasında temiz, asil duygu birliklerini sevimlileri, yakınlıkları geliştiren en kuvvetli amil güzel sanatlardır. Güzel sanat yoluyla doğan dostlukları, anlaşmaları hiçbir çabalama, hiçbir emek meydana getiremez. Binlerce yıl önce, gelip geçtikleri halde, hâlâ devrimizin içinde imişler gibi yaşayan, hürmet gören milletlerin mutlulukları meydana getirdikleri güzel sanatlardan ötürüdür. Memleketimizdeki İngiliz kültür heyetinin çalışkan dost azalarının gayretleriyle meydana getirilen bu sergi, böyle güzel ve sevimli bir duygunun meyvésidir".
Yeniden Düzenlenmesi	20 Ağustos-20 Eylül 1943'de İzmir Uluslararası Fuarı'nda, Eminönü, 1944'de, Beyoğlu, İzmir, Mersin ve Tarsus Halkevi'nde, 1945'de Konya ve Samsun Halkevi ile Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde düzenlenmiştir.
Kaynak	Ayın Tarihi, 1943, s.4; İngiliz Resim ve Grafik Sanatlar Sergisi Ankara Halkevinde Dün Açıldı, 1943, 19 Mart, s.2; Başvekilimiz İngiliz Resim ve Grafik Sanatlar Sergisinde, 1943, s.1; İngiliz Resim ve Grafik Sergisi Ayın, 1943, s. 4; Haricîye Vekilimiz, 1943, s. 1; Fuardaki Yenilikler, 1943, s. 3; Yener, 1944, s. 3; Halkevlerinde, 1945, s.1; İngiliz Sergisi Konya, 1945, s. 2; Samsun Halkevinde, 1945, s. 2; İngiliz Grafik Sanatlar Sergisi, 1945, s. 2; İngiliz Grafik Sanatlar Sergisi Açıldı, 1945, 26 Ekim, s.2; İngiliz Grafik Sanatlar Sergisi Bugün Açılıyor, 1945, s.2; 490-1-0-0, 1017/920/1, BCA.

Sergi Adı	İngiliz Mimari Sergisi
Açılış Tarihi	05.06.1944
Sergi Süresi	10 gün
Sergi Mekânı	Ankara Halkevi
Eser Bilgisi	İngiltere'nin çeşitli çağlardaki mimarlık eserlerini ve geçmiş ve güncel mimari anlayışın ana hatlarını gösteren 400 fotoğraftan oluşmaktaydı.
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, çeşitli bakanlıkların ileri gelenleri, İngiliz Kültür Heyeti temsilcilerinden Mr. Michael Grant, Mr. And, Ms. Covington, Mr. R. F. Lucas, basın üyeleri, sanatçı ve pek çok davetli
Açılış Konuşmaları	Hasan Âli Yücel, İngiliz Kültür Heyeti'nin son yıllar içinde Türkiye'de düzenlediği sergilerle dost ülke İngiltere'nin kültür hayatını Türk milletine yakından tanıttığını, sergilerin iki millet arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesinde büyük rol oynadıklarını ifade etmiştir.
Yeniden Düzenlenmesi	Eminönü Halkevi'nde 19 Aralık 1944'de açılan sergi, aynı yıl içinde Kadıköy, Buca, Karşıya ve Samsun Halkevi'nde de açılmıştır. 1945'de Bursa, Amasya, Niğde, Eskişehir ve Aydın Halkevi'nde açılırken, 1947'de Mersin (3-14 Ocak), Tarsus (17-28 Ocak), Adana (1-12 Şubat), İzmit (15-26 Şubat), Hatay (1-12 Mart) halkevlerinde açılmıştır.
Kaynak	İngiliz Mimarlık Sergisi Dolayısı, 1944, s. 8; İngiliz Mimari Sergisi Halkevinde Bugün Açılıyor, 1944, 5 Haziran, s.1; İstanbul'da Açılan İngiliz Mimarlık Sergisi Münasebeti ile, 1944, s.260; İngiliz Mimari Sergisi Halkevinde Yarın, 1944, s. 2; Doğu, 1944, s. 20; Maarif Vekilimiz Dün, 1944, s.1, 2; İngiliz Mimari Sergisi Bugün Açılıyor, 1944, s.1; İngiliz Mimari Sergisi, 1944, 19 Aralık, s.2; İngiliz Mimari Sergisi Dün Açıldı, 1944, 20 Aralık, s.3; İngiliz Mimari Sergisi Açıldı, 1944, 20 Aralık, s.3; İngiliz Mimari Sergisi Açıldı, 1944, 20 Aralık, s. 5; Eminönü Halkevinde İngiliz Mimarlık Sergisi Dün Açıldı, 1944, s. 2; İngiliz Mimari Sergisi, 1945, s. 6; İngiliz Kültür Heyeti Sergisi Bursa'da Açıldı, 1945, s. 3; Aydın'da İngiliz, 1945, s.2; 490-1-0-0, 1017/920/1, BCA.

Sergi Adı	İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi
Açılış Tarihi	05.10.1945
Sergi Süresi	10 gün
Sergi Mekânı	Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Eser Bilgisi	Berkshire'deki ünlü özel okullar, Londra'daki Harp Çocuk Yuvaları gibi İngiltere'nin çeşitli okullarından toplanan suluboya ve karakalem ürünü 98 resimden meydana gelmekteydi.
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Serginin açılış töreninde Çalışma Bakanı Dr. Sadi İrmak, birçok milletvekili, Cumhurbaşkanlığı Genel Katibi Kemal Gedeleş, Başbakanlık Müsteşarı Cemal Yeşil, İngiltere Büyükelçiliği ve Millî Eğitim Bakanlığı ileri gelenleri, ajans ve basın üyeleri ile temsilcileriyle kalabalık bir davetli kitlesi yer almıştır. Sergiyi İngiliz Kültür Heyeti Türkiye Başkan Vekili Mr. Lucas'ın anlatımlarıyla Başbakan Şükrü Saraçoğlu, İsmet İnönü ve eşi Mevhibe İnönü de gezmiştir.

Açılış Konuşmaları	<p>Hasan Âli Yücel: “Sayın davetliler, İkinci cihan harbinin en ateşli ve kanlı yıllarından birinde 1942’de Yozgat Ortaokulu öğrencilerinin yaptıkları resimler bir sergi halinde İngiltere’ye gönderildi. Bu sergi 1943 Mayıs’ında önce Londra Halkevinde sonra iki sene müddetle İngiltere’nin muhtelif şehirlerinde gösterildi. Türk çocuklarının Anadolu’nun ortasından İngiliz çocuklarına el emeği ile yapıp gönderdikleri bu renkli mektuplar büyük ilgi ve sergi ile karşılandı. İngiliz gazetelerinde yazılar çıktı. Yüzbinlerce halk bu sergileri gezdiler. Şimdi harp bitmiştir. Bu yıl da Türk çocuklarının sanat eserleriyle gönderdikleri selama İngiliz çocukları aynı sevgi ve hararetle yolladıkları eserlerle cevap veriyorlar. Sergide dörtten on yedi yaşına kadar muhtelif okullarda okuyan İngiliz çocuklarının el emeklerini göreceğiz. Biz bu karşılıklı selamı, yarın kendi milletlerinin ve beşeriyetin umumi davalarını ellerine alacak müstakbel nesillerin sanat, duygu ve hayal eserleriyle birbirlerini tanıyıp sevmelerinin müjdecisi sayıyoruz. Burada, çocuklarımızın eserlerini İngiliz halkına ve İngiliz çocuklarının eserlerini Türk halkına tanıtmaya tavassutunda bulunan İngiliz kültür heyetine teşekkür ederim. Bu sergi İngiliz çocuklarının Türkiye’de ilk sergisidir. Bizimki de İngiltere’de ilk sergimiz idi. Bunların her ikisi de birer başlangıçtır. Gönüm çok ister ki bu başlangıçlar temadi etsin, İngiliz halkının Türk çocuklarının resimlerine gösterdiği ilgi gibi, Türk halkının da bu sergiye ilgi göstereceğini şüphesiz görürüz.”</p>
Yeniden Düzenlenmesi	<p>Giresun ve Yozgat Halkevi’nde 1946 yılında, Bursa, Edirne, Hatay (İskenderun), Mersin, Tarsus ve Adana Halkevi’nde 1947’de açılmıştır.</p>
Kaynak	<p>Aydın Tarihi, 1945, s. 4; İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi Açılıyor, 1945, s. 2; Chubb, 1945, s.4; İngiliz Çocuklarının Resim Sergisi Dün Açıldı, 1945, s.1-2; Başbakan İngiliz Çocukları, 1945, s.3; Milli Şefimiz Dün, 1945, s.1; Giresun ve Aydın’da, 1946, s. 2; Yozgat Halkevinde, 1946, s. 2; Özgür, 1947, s. 14; 490-1-0-0, 1017/920/1, BCA.</p>

Sergi Adı	Britanya Sosyal Yardım Sergisi
Açılış Tarihi	18.12.1945
Sergi Süresi	1 hafta
Sergi Mekânı	Ankara Halkevi
Eser Bilgisi	Sergide İngiliz halkının yaşantısı, sağlık işleriyle ilgili devlet ve özel kurumlarca yapılan düzenlemeler ve bu yöndeki çalışmalar hakkında bilgiler edinilen 144 fotoğraf yer almaktaydı.
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Millî Eğitim Bakanlığı ileri gelenleri, pek çok milletvekili, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarı Dr. Ekrem Tok, üniversite dekan ve hocaları, askeriye mensupları, İngiliz Kültür Heyeti yetkilileri yer almıştır.
Açılış Konuşmaları	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Yeniden Düzenlenmesi	Eminönü Halkevi’nde, 15 Ocak 1946’da açılan sergi aynı yıl İzmir Karşıyaka, İzmir Ödemiş, İzmir Buca ve Nazilli Halkevi’nde düzenlenmiştir. 1947 yılında ise Samsun, Giresun, Trabzon ve Kastamonu Halkevi’nde açılmıştır.
Kaynak	İngiliz Sosyal Yardım İşleri Fotoğraf Sergisi, 1945, s.2; Büyük Britanya’da Sosyal Yardımlar, 1945, s.1; İstanbul’da İngiliz Sosyal, 1946, s.1; Samsun’da İngiliz, 1947, s. 3; Trabzon’da İngiliz, 1947, s.3; Giresun’da İngiliz, 1947, s.3; Kastamonu’da Bir, 1947, s. 3; 490-1-0-0, 1017/921/2, BCA).

Sergi Adı	İngiliz Şehircilik Sergisi
Açılış Tarihi	25.01.1947
Sergi Süresi	20 gün
Sergi Mekânı	Ankara Halkevi
Eser Bilgisi	İngiltere'nin şehircilik konusundaki çalışmalarını, şehircilik problemlerini, karşılaştığı güçlükleri harita, maket, grafik, plan ve fotoğraflarla anlatan sergide; tarım, yer altı kaynakları, nüfus ve coğrafya gibi İngiltere'deki hayatın çeşitli aşamalarını gösteren grafik, fotoğraf ve haritalar da yer almıştı.
Sergi Komitesi/Küratörü	Komite Başkanı A.W. Kenyon, E. J. Carter, A.M. Chitty, A. G. Ling, İngiliz Kültür Heyeti Güzel Sanatlar Genel Direktörü Major A.A. Longde, R. A. Matthew, Prof. Sir Charles Reilly, Sekreter Margaret McLeod, Londra Sergi Komiseri Ralph Lavers, kataloğu resimleyen ise Hugh Casson'dur.
Katılımcılar/Davetli Profili	Başbakan Recep Peker, Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen, Cumhurbaşkanlığı Genel Katibi Kemal Gedeleş, Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı, Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veynel İlkın, Ankara Valisi ve aynı zamanda Belediye Başkanı İzzettin Çağpar ve çok sayıda bakan, milletvekili gibi ve elçilik üyeleri ile basın görevlisi yer almıştır.
Açılış Konuşmaları	İngiliz büyükelçisi Sir David Kelly: "Bu şehircilik sergisinin Ankarada yapılması gayet yerindedir, zira bu güzel ve modern şehir başlıbaşına hakiki bir şehircilik başarısıdır, etrafımızda Atatürk'ün dehasına bir abide olan bina ve bulvarları görmekle kalmıyoruz, aynı zamanda yeni ve muazzam Meclis binasını da ihtiva eden birçok inkişaf ve terakki delilleriyle karşılaşılıyor. Görülüyor ki, modern Türkiye'nin hâlen şehircilikte çok tecrübesi vardır ve onun için bu serginin herhangi bir şehircilik doktrinini veyahut muayyen bir planlama şeklini kabul ettirmek maksadile yapılmamış olduğunu açıkça ifade etmek isterim." Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı: "İkinci Cihan savaşının en büyük yükünü taşımış ve hava bombardımanları ile başta 10 milyona yakın nüfusu ile dünyanın en büyük şehri olan Londra ile birlikte birçok büyük şehirleri geniş ölçüde tahribata uğrayan Büyük Britanya'nın imar kalkınmasını en kısa bir zamanda ve tekniğin en son icaplarına göre en mükemmel şekilde başarısının esrarlı tilsimini bu sergide yakından görmek fırsat ve imkânını bulacağınıza inanıyorum."
Yeniden Düzenlenmesi	14 Şubat 1947 tarihinde İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi 12 Mart 1947'de İzmir Kültür Park'ta açılmıştır
Kaynak	İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s. 7-8; Britanya Şehircilik Sergisi, 1947, s.17-18; Büyük Britanya Şehircilik Sergisi Bugün Açılıyor, 1947, s.1; İngiliz Şehircilik Sergisi, 1947, s. 2; Ankara'da İngiliz Şehircilik Sergisi Açıldı, 1947, s.1,5; İngiliz Mimari Sergisi, 1947, s.1, 3; Şehircilik Sergisi, 1947, s. 2; Alsaç, 1947, s. 4; İngiliz Şehircilik Sergisi Dün İzmir'de Açıldı, 1947, s.1,3; Erbel, 1947, s. 4; Britanya Şehircilik Sergi Kataloğu, 1947, s.5.

Sergi Adı	İngiliz Mobilyaları Sergisi
Açılış Tarihi	24.05.1947
Sergi Süresi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Sergi Mekânı	İngiliz Kültür Heyeti Ofisi
Eser Bilgisi	13. Asrın kaba, hantal mobilyasından güncel zarif ev eşyalarına kadar İngiliz mobilyasının geçirdiği aşamaları gösteren fotoğraflar

Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Açılış Konuşmaları	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Yeniden Düzenlenmesi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Kaynak	İngiliz Mobilyası, 1947, s.3.

Sergi Adı	İngiliz Fotoğrafları Sergisi
Açılış Tarihi	25.11.1947
Sergi Süresi	5 gün
Sergi Mekânı	İller Bankası pavyonu, Ankara Eğitim Enstitüleri, Ankara Devlet Konservatuvarı
Eser Bilgisi	Manzara, portre ve İngiltere'de günlük hayata dair 70 fotoğraf
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Açılış Konuşmaları	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Yeniden Düzenlenmesi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Kaynak	İngiliz Fotoğraf Sergisi Açılıyor, 1947, s. 2.

Sergi Adı	İngiliz Dantel ve Elişleri Sergisi
Açılış Tarihi	19.05.1948
Sergi Süresi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Sergi Mekânı	Ankara Halkevi
Eser Bilgisi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Okulları Müsteşarı B. Rüştü Uzel tarafından Ankara Belediye Başkanı Dr. Ragıp Tüzün, Millî Eğitim Bakanlığı çalışanları, İngiltere Büyükelçiliği görevlileri ve çok sayıda sanatsever
Açılış Konuşmaları	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Yeniden Düzenlenmesi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Kaynak	İngiliz Dantel ve Elişleri Sergisi Bugün Açılıyor, 1948, s. 4.

Sergi Adı	İngiliz Kitap ve Dergiler Sergisi
Açılış Tarihi	10.12.1949
Sergi Süresi	10 gün
Sergi Mekânı	Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Eser Bilgisi	1500'den fazla kitap ve aralarında iki asırlık bir geçmişi olan 200'ü aşkın dergi
Sergi Komitesi/Küratörü	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Katılımcılar/Davetli Profili	İngiliz Büyükelçiliği ve İngiliz Kültür Heyeti yetkilileri, üst düzey askeri personel ve milletvekilleri

Açılış Konuşmaları	İngiliz Kültür Heyeti Türkiye yetkilisi R.G.C. Mc. Nab, davetlileri selamlayarak başladığı açılış konuşmasına, İngiltere'de savaş yılları ve sonrasındaki yayıncılık gelişmelerinden bahsederek devam etmiştir. Sergide yer alan yayınları tanıtan Mc. Nab, yetkililere teşekkürlerini bildirerek konuşmasını sonlandırmıştır. Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, heyetin Türkiye'deki faaliyetlerinden duyduğu memnuniyeti bildirerek, iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin çok daha fazla gelişmesi yönünde bir temennide bulunmuştur.
Yeniden Düzenlenmesi	Kaynaklarda bu konuda bilgiye ulaşılamamıştır.
Kaynak	İngiliz Kitap ve Dergileri Sergisi Açıldı, 1949, 11 Aralık, s.2; Türk İngiliz Kültür Münasebeti, 1949, 11 Aralık, s .1,4; İngiliz Kitap ve Dergileri Sergisi, 1949, 12 Aralık, s.2.

